

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johanna Mattinen

TASAPAINOILUA SOPIVASSA SYVYYDESSÄ

Haastattelututkimus rikostoimittajien ja sisäpiirilähteiden välisestä suhteesta

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Tammikuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

MATTINEN, JOHANNA: Tasapainoilua sopivassa syvyydessä. Haastattelututkimus rikostoimittajien ja sisäpiirilähteiden välisestä suhteesta.

Pro gradu -tutkielma, 97 s., 4 liites.

Tiedotusoppi

Tammikuu 2015

Tutkimus tarkastelee rikostoimittajien ja sisäpiirilähteiden välisiä suhteita: sitä, kuinka suhteet muodostuvat, kuinka niitä ylläpidetään, miten ne vaikuttavat rikostoimittajan työhön ja liittykö niihin ammattieettisiä ongelmia. Tutkimuksessa hahmotellaan myös sukupolvieron vaikutusta sisäpiirilähdetoimintaan. Tarkoituksena on saada muutettua sisäpiirilähdetoimintaan liittyvää hiljaista tietoa tutkimustiedoksi. Tutkimus paikantuu osaksi journalistista lähdetutkimusta.

Aihetta tutkittiin kahdeksan rikostoimittajan teemahaastattelun avulla. Puolet haastateltavista oli nuoria, uransa alkupuolella olevia rikostoimittajia ja puolet jo eläkkeelle jääneitä rikostoimittajia. Haastatteluissa oli neljä teemaa: rikostoimittajan lähteet, suhde lähteisiin, lähteiden merkitys työhön ja eettisyyteen sekä journalismin muutos. Haastattelut analysoitiin sisällönanalyysin menetelmällä etsien vastauksista yhtäläisyyksiä ja eroja, joiden avulla muodostettiin kuva tutkittavasta ilmiöstä.

Suurin osa haastateltujen rikostoimittajien sisäpiirilähteistä muodostui heidän peruslähteistään eli viranomaisista ja usein vastuu yhteydenpidosta oli toimittajalla. Lähdesuhteet syntyivät pääosin työn ohessa, mutta myös sidosryhmätapaamisilla oli vaikutusta suhteiden muodostumiseen. Edellytyksenä lähdesuhteiden syntymiseen pidettiin sosiaalisia kykyjä, mutta myös ammattitaidon, kokemuksen ja tapaamisen merkitystä korostettiin. Kaikista tärkeimpänä suhteessa pidettiin luottamusta, jonka rikkominen johtaa usein lähteen menettämiseen. Suurimmaksi ammattieettiseksi ongelmaksi koettiin liiallinen läheisyys lähteiden kanssa ja sen vaikutus toimittajan työhön.

Yli puolet haastateltavista koki sisäpiirilähteiden hankkimisen vaikeutuneen journalistisen työn muutoksen sekä viranomaisten kiristyneiden asenteiden takia. Tulevaisuudessa erikoistumisen vähenemistä pidettiin uhkana sisäpiirilähdesuhteille. Vaikka lähdekäytäntöjen kerrottiin muuttuneen, selkeitä eroja haastatteluryhmien vastauksien välillä ei silti ollut. Sekä nuorilla että vanhoilla oli luottolähteitä ja molemmat olivat saaneet salaista tietoa. Myös kriittisesti sisäpiirilähteisiin suhtautuneita oli sekä nuorissa että vanhoissa toimittajissa.

Sisäpiirilähteitä pidettiin tärkeinä toimittajan työlle ja niiden vähentymisestä oltiin huolissaan. Toisaalta haastateltavat myös tuomitsivat vahvasti liian läheiset välit toimittajan ja sisäpiirilähteen välillä. Tulevaisuudessa onkin hyvä tarkkailla tämän toimittajien tärkeän työkalun säilymistä, mutta myös vallan vahtikoiran tehtävän hoitamista.

Uuden Suomettaren säätiö on tukenut tämän pro gradu -tutkielman valmistumista.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 LÄHDETUTKIMUS JA SISÄPIIRILÄHTEIDEN TUTKIMUS	5
2.1 TÄRKEÄT KÄSITTEET	5
2.2 JOURNALISTISET LÄHTEET JA NIIDEN ERITYISPIIRTEET	7
2.3 SISÄPIIRILÄHTEIDEN TUTKIMUS	11
2.4 LÄHDESUOJA	15
2.5 RIKOSTOIMITTAJAN LÄHTEET	16
2.5.1 Oikeudet lähteenä.....	19
2.5.2 Poliisi lähteenä.....	22
2.5.3 Rikosjournalismi Suomessa.....	26
3 AMMATTIETIIKKA, OBJEKTIIVISUUS JA JOURNALISTISEN TYÖN MUUTOS	28
3.1 OBJEKTIIVISUUS OSANA JOURNALISMIA.....	28
3.2 LÄHTEIDEN PYRKIMYS VAIKUTTAA JOURNALISMIIN	30
3.3 NIMETTÖMIEN LÄHTEIDEN KÄYTTÖ	33
3.4 JULKINEN KESKUSTELU JOURNALISTI-LEHDESSÄ.....	34
3.5 LÄHTEET JA JOURNALISTISEN TYÖN MUUTOS.....	36
4 HAASTATTELUTUTKIMUS RIKOSTOIMITTAJISTA	40
4.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET	41
4.2 TUTKIMUSAINEISTO JA RAJAUS	42
4.3 AINEISTON HANKINNAN MENETELMÄT	43
4.4 TUTKIMUSAINEISTON LUONNE	45
4.5 AINEISTOANALYYSIN METODI.....	46
5 AINEISTON ANALYYSI	47
5.1 TAUSTATIEtoa LÄHDEKÄYTÄNNÖISTÄ	48
5.2 SUHTEET LÄHTEISIIN.....	52
5.3 SUHTEIDEN LUOMINEN JA YLLÄPITO	57
5.4 AMMATTIETTISET KYSYMYKSET	67
5.5 MUUTOS SUHTEISSA.....	72
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	76
6.1 SISÄPIIRILÄHDESUHTEIDEN YLEISYYS, MUODOSTUMINEN JA YLLÄPITO.....	76
6.2 SISÄPIIRILÄHTEIDEN MERKITYS TYÖLLE JA AMMATTIETTISET ONGELMAT.....	80
6.3 MUUTOS SUKUPOLVIEN VÄLILLÄ.....	83
6.4 LOPULLINEN YHTEENVETO, KRITIIKKI JA JATKOTUTKIMUSIDEAT	87
LÄHTEET	93
KIRJALLISUUS JA ARTIKKELIT	93
VERKKOLÄHTEET	95
LIITTEET	98
LIITE 1	98
LIITE 2	100

1 Johdanto

Oleellinen osa journalistista työtä on lähteiden hyödyntäminen uutisen tai jutun teossa. Perinteisiä ja virallisia lähteitä ovat esimerkiksi viranomaiset, asiantuntijat, mielipidevaikuttajat, poliitikot ja kansalaiset. Niin sanottujen julkisten lähteiden lisäksi journalistit hyödyntävät paljon nimettömiä eli salaisia lähteitä. Näistä lähteistä ei välttämättä kirjoiteta artikkeliin mitään, tai mainitaan ainoastaan, että kyseessä on nimetön lähde. Lähteiden henkilöllisyyttä ei usein paljasteta edes työkavereille tai omalle esimiehelle.

Tällaisten lähteiden hankkiminen on usein kiinni toimittajan omasta persoonasta ja aktiivisuudesta. Toisaalta kaikki eivät sellaisia välttämättä edes halua. Osalla toimittajista on jyrkkä mielipide siitä, kuinka sisäpiirilähteisiin tulisi suhtautua – he uskovat, että sisäpiirilähteillä on oma agendansa, jota he pyrkivät edistämään toimittajan kautta.

Usein käsitys siitä, kuinka toimittajat ovat hankkineet sisäpiirilähteensä tai kuinka he hyödyntävät niitä, on alan hiljaista tietoa. Journalistiikan oppikirjoissa ei kerrota, kuinka hyvä toimittaja voi hankkia itselleen syväkurkkuja. Tämä voi osittain johtua ristiriitaisesta suhtautumisesta asiaan. Vaikka joidenkin mielestä toimittajien luottolähteet heikentävät toimittajan objektiivisuutta, oman kokemukseni mukaan toimittajia, joilla on kontakteja ja hyviä lähteitä, arvostetaan kuitenkin korkealle työyhteisöissä.

Sisäpiirilähteet ja tietovuodot nousevat jo itsessään uutisiksi aika ajoin. Kansainvälinen selkkaus oli lähellä keväällä 2013, kun MTV3:n toimittaja paljasti Venäjän presidentti Vladimir Putinin joutuneen KRP:n rikoksista epäiltyjen ”mustalle listalle” (MTV3 10.4.2013). Huomattavaa julkisuutta saanut tapaus nosti poikkeuksellisesti yleiseen pohdintaan myös sen, kuka tiedon oli toimittajalle vuotanut. Vuotajan henkilöllisyys kiinnosti myös viranomaisia jopa siinä määrin, että asiasta käynnistettiin esitutkinta. (HS 11.4.2013.) Tämän tutkielman kirjoitushetkellä poliisi ei ollut vielä saanut kyseistä esitutkintaa valmiiksi.

Toimittaja voi siis joutua rikostutkinnan kohteeksi sisäpiirilähdettä käyttäessään. Tietojen vuotaminen on usein riski myös lähteelle. Vaikka toimittaja on luvannut lähteelleen lähdesuojan,

minkä perusteella toimittajan ei tarvitse paljastaa tietojen antajaa, voi lähde paljastua muilla tavoin. Tästä voi seurata esimerkiksi irtisanominen työstä tai syyte virkasalaisuuden rikkomisesta. Toimittajalle taas palkinto nimettömien lähteiden käyttämisestä voi olla erittäin houkutteleva: valtakunnallinen skuuppi tai tunnustus omasta työstä. Esimerkiksi vuoden 2014 tutkivan journalismin Lumilapio-palkinto ojennettiin Helsingin Sanomien rikostoimittajille Susanna Reinbothille ja Minna Passille heidän taidokkaista jutuistaan liittyen huumeepoliisi Jari Aarnion rikosvyyhtiin. Palkinnonjaossa korostettiin erityisesti Reinbothin ja Passin kykyä hyödyntää valtavaa lähdeverkostoaan tiedonhankinnassa. (Tutkivan journalismin yhdistys 4.4.2014.)

Samalla sisäpiirilähteiden käyttäminen voi olla myös kyseenalaista: Helsingin huumeepoliisin epäällikön Jari Aarnion rikostutkinnan yhteydessä on selvitetty sitä, onko Aarnion ja toimittajien yhteydenpito ollut asianmukaista. Yhteydenpito toki sallitaan, mutta tapauksen tutkijoiden mukaan jotkut toimittajat vaikuttavat jopa yllyttäneen salassapitovelvollisuuden rikkomiseen – tällaisesta toiminnasta myös toimittaja voi saada tuomion. Lisäksi on esitetty epäilyjä siitä, että Aarnio olisi saanut luottotoimittajiensa kautta mieleisiään juttuja julkaistua. (HS 24.4.2014.)

Pienimuotoinen kohu nousi syksyllä 2014 toisestakin MTV:n uutisesta, jonka mukaan henkilöllisyytensä salannut virkamies oli lähestynyt tutkivaa toimittajaa ja tarjoutunut myymään tälle vinkkejä poliisin salaisista tiedoista rahaa vastaan. MTV päätti julkaista asian, koska heidän mukaansa on erittäin poikkeuksellista, että virkamies yrittää rahastaa tietovuodoilla. (MTV 27.10.2014.) Lopulta tietoja kaupitellut poliisi löydettiin kuolleena. Tämä herätti keskustelua siitä, oliko MTV rikkonut lähdesuojaa julkistaessaan yksityiskohtia, jotka saattoivat johtaa lähteen jäljille (Yle 18.11.2014).

Halusin tutkia sisäpiirilähteitä juuri monipuolisuuden ja niihin liittyvän salamyhkäisyyden vuoksi. Sisäpiirilähteiden käyttö on jokaisen toimittajan henkilökohtainen asia, jolla on iso vaikutus toimittajan omaan työhön. Parhaimmillaan sisäpiirilähteiden antamilla tiedoilla voi olla suuri vaikutus jopa koko uutiskenttään ja suomalaisen yhteiskunnan toimintaan, kuten esimerkiksi Putin-tapauksessa. Hiljaisen tiedon takia harva nuori toimittaja ymmärtää, kuinka sisäpiirilähteitä hankitaan, millaista tietoa heiltä saa ja kuinka heidän kanssaan toimitaan.

Toisaalta sisäpiirilähteissä minua kiinnosti myös se, kuuluvatko ne enää nykyiseen journalismiin työnkuvien ja ammattikäytäntöjen muuttuessa koko ajan, vai onko niiden käyttö kuoleva osa

journalismin toimintatapoja. Journalistisen työn muutos on ollut rajua viime vuosien aikana: onko nykyisessä resurssipulan riivaamassa toimitustyössä siis edes mahdollista hankkia sisäpiirilähteitä? Vieläkö monimediatoimittajilla on aikaa tai kiinnostusta tällaiseen? Mediamurros ja sitä seurannut ammattikunnan pirstaloituminen myös haastavat perinteisestä näkökulmasta tehtyä lähdetutkimusta. Tampereen yliopiston vierailijaprofessorin Renny Jokelinin mukaan Journalistiliiton uusien jäsenehtojes myötä journalistiksi pääsee ”kuka tahansa” (avajaisluento 5.9.2014). Miten tämä vaikuttaa toimittajien ja lähteiden väliseen vuorovaikutukseen? Entä käsitykseen lähteistä?

Lukijankin kannalta sisäpiirilähdekäytäntöjen avaaminen voi olla arvokasta. Jutuissa ei välttämättä käytetä suoraan salaisten lähteiden antamia tietoja, eikä lukijalle kerrota, mistä vinkki aiheeseen on tullut. Toimittajan kytköstä tietojen antajaan ei myöskään avata. Lukijan voikin olla haasteellista tulkita kriittisesti toimittajan tekemää juttua, vaikka niin haluaisikin tehdä.

Valitsin tutkimukseni kohteeksi rikos- ja oikeustoimittajat siksi, että oman kokemukseni mukaan erityisesti alan vanhemmilla toimittajilla on kytköksiä, joiden kautta he saavat enemmän tietoa asioista kuin niin sanottu rivitoimittaja. Rikostoimittajat eivät varmasti ole ainoita, jotka hyödyntävät sisäpiirilähteitä, mutta kiinnostuin rikostoimittajista siksi, että olin itsekkin tehnyt jonkin verran rikosuutisointia työskennellessäni Iltalehdessä ja huomasin, kuinka vaikeaa rikosasioista oli monesti saada tietoa. Poliisi, joka on rikostoimittajan yksi tärkeimmistä lähteistä, pitää usein hyvinkin tiukkaa tiedotuslinjaa jo esitutkintalain perusteella ja pyrkii organisaationa tarkoin määrittelemään, mitä sen työntekijät kertovat julkisuuteen. Samalla seurattessani rikosuutisointia huomasin, kuinka eri lehtien tiedot poikkesivat toisistaan ja kuinka toiset toimittajat saivat samasta asiasta enemmän tietoa kuin toiset. Päätin sen johtuvan rikostoimittajien sisäpiirilähteistä.

Tätä väitettä tukee oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio selvitys vuodelta 2008, jonka mukaan poliisista tapahtuu tietovuotoja toimittajille (Tietovuodot poliisista, 2008). Samasta asiasta antaa viitteitä myös Oikeustoimittajat ry:n jäsenillään teettämä kysely. Kyselyn mukaan 44,9 prosenttia jäsenistöstä on saanut poliisilta salaisia tietoja. 40,8 prosenttia vastaajista kertoi, että he ovat saaneet salaista tietoa hyvin harvoin, 4,1 prosenttia muutaman kerran vuodessa. (Oikeustoimittajien kysely, 2009.)

Myös tutkivassa journalismissa sisäpiirilähteet ovat tärkeässä roolissa, ja se olisi toiminut hyvänä tutkimuskohteena – koen kuitenkin, että tutkivat journalistit eivät ole yhtä yhtenäinen joukko kuin rikostoimittajat: lähes jokaisessa toimituksessa on kuitenkin omia rikostoimittajia, kun taas tutkivia toimittajia ei usein varsinaisesti nimitetä, vaikka heilläkin on oma yhdistyksensä. Halusinkin tutkimuksessani keskittyä perinteiseen toimittajajoukkoon, jolla on tietyt vakio lähteet, toimintatavat ja tietty uutisoinnin ala. Omat kokemukseni aiheesta vaikuttivat myös jonkin verran erityisalan valitsemiseen. On kuitenkin hyvä huomata, että tutkiva journalismi linkittyy tutkimukseeni siten, että monet rikostoimittajista tekevät myös tutkivaa journalismia. Tästä esimerkkinä voidaan mainita viimeksi tutkivasta journalismista palkitut Reinboth ja Passi. Myös rikosjournalismin itsessään voidaan katsoa olevan lähellä tutkivaa journalismia ainakin Juholinin ja Kuutin (2003) mukaan. Juholin ja Kuutti määrittelevät tutkivalle journalismille kolme kriteeriä: salattu tai kiusallinen tieto, yhteiskunnallisesti merkittävä tieto ja toimituksen tutkimus. Kuutin mukaan rikosjournalismi perinteisesti käsittelee sekä yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita että salattua tietoa. Tutkivaa journalismia siitä kuitenkin tulee vasta toimituksen tekemän tutkimuksen myötä. (Juholin & Kuutti 2003, 177–178.) Tutkiva journalismi on mukana myös omassa pro gradu -tutkielmassani aiemman lähdetutkimuksen kartoittamisessa – tutkivan journalismin teoksissa on hyödyllistä pohdintaa erityisesti sisäpiirilähteistä.

Tutkimusaineistoni koostuu kahdeksan rikos- ja oikeustoimittajan teemahaastatteluista. Kun kyseessä on toimittajien toimintatapojen laadullinen tutkiminen, katsoin toimittajien haastattelemisen avoimien teemahaastattelujen avulla järkevimmäksi tutkimusmetodiksi. Sisäpiirilähteiden tutkimiseen ei juuri ole vaihtoehtoja, sillä toimittajat yleensä pitävät lähteensä salassa, ja lähdesuhteiden selvittäminen muuta kautta olisi erittäin vaikeaa. Tämän vuoksi myös kaikki haastattelut tehtiin nimettömänä, jotta toimittajat voisivat puhua vapaammin lähdeyöskentelystään.

Päästäkseni käsiksi myös muutoksen teemaan, valitsin haastateltavat eri ikäkatgorioista. Haastateltavista neljä on nuoria, uransa alkupuolella olevia rikostoimittajia ja neljä viime vuosien aikana eläkkeelle jääneitä rikostoimittajia. Uransa alkutaipaleella olevatkin haastateltavat ovat kuitenkin toimineet rikostoimittajana jo joitakin vuosia, joten heille on ehtinyt syntyä käsitys rikostoimittajan työstä ja verkostoista.

Valitsin tutkimuskohteen siksi, että uskon saavani tuotettua aiheesta uutta tietoa tai muutettua kyseistä hiljaista tietoa tutkimustiedoksi. Tarkoitus ei ole saada kahdeksan hengen haastatteluaineistosta yleistystä siitä, kuinka sisäpiirilähteet tyypillisesti syntyvät, vaan esitellä haastatteluiden perusteella erilaisia lähdesuhteiden syntymekanismeja ja suhdekäytäntöjä. Tutkimuksessa sivuan myös muutosta, mutta korostan, että suhteellisen pienellä aineistolla on lähinnä tarkoitus antaa viitteitä mahdollisista eroista tai samankaltaisuuksista. Perusteellinen sukupolven muutoksen tutkiminen vaatisi huomattavasti laajempaa aineistoa.

Paikallistan tutkimukseni yleisesti osaksi journalististen lähteiden tutkimusta. Viittaan myös sisäpiirilähteiden tutkimukseen, jota kuitenkin on huomattavasti vähemmän kuin yleistä lähdetutkimusta. Journalististen lähteiden tutkimus on mielestäni tärkeää, sillä lähteillä on suuri merkitys siinä, millaiseksi journalistiset tuotokset lopulta muodostuvat.

Pro graduni etenee seuraavaksi lähdetutkimuksen ja sisäpiirilähteiden tutkimuksen esittelyyn. Tämän jälkeen käsittelen journalistisen objektiivisuuden tavoitetta osana toimittajan ammattietiikkaa ja esittelen muun muassa Journalistin sivuilla käytyä julkista keskustelua rikos- ja oikeustoimittajien sisäpiirilähteistä. Samalla käsittelen myös journalistisen työn muutosta. Neljännessä kappaleessa esittelen tutkimusaineistoni ja tutkimusmetodin eli haastattelututkimuksen. Viidennessä kappaleessa päästään aineiston analyysiin, jossa käsittelen teemoittain haastattelututkimuksesta saatuja tuloksia. Lopuksi käyn läpi tutkimuskysymysten vastaukset, arvioin tutkimuksen tekemistä yleisesti ja esitän kritiikkiä sekä lisätutkimusideoita.

2 Lähdetutkimus ja sisäpiirilähteiden tutkimus

2.1 Tärkeät käsitteet

Puhuessani **rikostoimittajista** viittaan sillä tässä tutkielmassa saman lajin erikoistoimittajiin, eli rikos- ja oikeustoimittajiin. Yleensä toimittaja käyttää itsestään joko ammattinimikettä rikostoimittaja tai oikeustoimittaja, vaikka molemmat usein kirjoittavat samasta aihepiiristä. Perinteisesti on ajateltu, että rikostoimittajat keskittyvät rikosten seurantaan enemmän alkuvaiheessa, kun taas oikeustoimittajien työ painottuu rikosten seuraamuksiin eli oikeusjärjestelmään ja siitä uutisoimiseen. Todennäköisesti kummatkin toimittajat kuitenkin tekevät

molempia tehtäviä, joten lienee makukysymys kumpaa termiä haluaa itsestään käyttää. Hyvä esimerkki tästä on kyseisten erikoistoimittajien oma yhdistys, joka on nimeltään Oikeustoimittajat ry, vaikka se on luonnollisesti tarkoitettu sekä rikos- että oikeustoimittajille.

Koko graduni tutkimusaihe sijoittuu vahvasti journalististen lähteiden tutkimukseen ja ensimmäisen tutkimuskysymyksen tärkein käsite on **lähde**. Toimittajat harvoin itse ovat todistamassa yllättäviä uutistapahtumia, joten he joutuvat luottamaan lähteisiin saadakseen tietoja tapahtumista (Palmer 2000, 4). Lähteet vaikuttavat siihen, kerrotaanko juttu, ja miten se kerrotaan (Palmer 2000, 4-5). Uutiset voidaankin nähdä toimittajien ja heidän lähteidensä vuorovaikutuksen synnyttämänä tuotteena (Ericson 1989, 377). Vaikka lähteiden varaan nojataan paljon, Luostarinen huomauttaa, että edes lähteiden kosketus todellisuuteen ei aina ole välitön, vaan esimerkiksi poliisin kertoma versio on koostettu usein todistajien ja muiden silminnäkijöiden kertomuksista (Luostarinen 1994, 43).

Omien havaintojeni mukaan perinteistä lähdetutkimusta on tehty paljon. Sen sijaan nimettömien lähteiden tutkimuksen vähyttä on kritisoitu (esim. Carlson 2011). Luostarisen (1994) mukaan lähde voi kertoa tietojaan toimittajalle kolmella eri tavalla: siten että 1) sekä toimittaja että yleisö tietävät lähteen, 2) vain väline tietää tarkan lähteen tai 3) niin, ettei väline tai yleisökään saa selville lähteen alkuperää. (Luostarinen 1994, 71.) Sisäpiirilähteitä tarkastellessa kyse olisi toisesta vaihtoehdosta, jolla Luostarinen viittaa niin sanottujen taustatietojen tai luottamuksellisten tietojen antamiseen. Kolmannella vaihtoehdolla hän tarkoittaa sitä, että tieto voidaan antaa esimerkiksi puolueettomilta vaikuttavien bulvaanien kautta. (emt., 71.)

Kolmas tärkeä käsite on **sisäpiirilähde**. Kyseistä termiä käytetään muun muassa talouselämässä, kun viitataan sisäpiirikauppoihin. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa jonkin yrityksen työntekijä kehottaa toista henkilöä ostamaan yrityksen osakkeita, sillä hänen tietojensa mukaan niiden arvo tulee nousemaan. Sisäpiirikauppa on Suomessa lailla kiellettyä. Saman vertauksen on tehnyt myös Luostarinen (1994, 59), jonka mukaan sekä pörssissä että journalismissa on ”sisäpiirin vihjeillä ja ammattitaidolla merkityksensä”.

Sisäpiirilähde-termin käyttö on yleistynyt journalismissa. Usein lehdet viittaavat jo otsikoissaan siihen, kuinka ”sisäpiirilähde paljastaa” tai ”sisäpiirilähde kertoo”. Tällä viitataan esimerkiksi uutisoinnin keskiössä olevan henkilön läheisiin tai organisaation tai yrityksen työntekijöihin, jotka

ovat olleet asian kanssa tekemisissä. Samankaltainen termi on **luottolähde**, jolla tarkoitan sisäpiirilähdettä, joka vuotaa usein samalle toimittajalle salaisia tietoja.

Muualta kuin virallisista tietolähteistä virallisten haastatteluiden aikana saaduista tiedoista puhutaan monilla eri nimillä. Toimittajat saavat informaatiota muun muassa tietovuotojen (leaks) kautta tai off the record -keskusteluista, joita voidaan nimittää myös taustakeskusteluiksi. Esimerkiksi Ericson ym. (1989, 135) määrittelevät vuodot tiedoksi, jota ei ole tarkastettu ja käsitelty virallisten kanavien kautta ennen kuin se annetaan toimittajille. Nykyaikana on aiheellista huomauttaa, että vuotoja tapahtuu paitsi median myös internetin kautta. Tästä esimerkki on muun muassa Soneran paljastuskirja vuodelta 2002, joka julkaistiin verkossa nimettömänä. (Juholin & Kuutti 2003, 111). Myös vuotajia voidaan nimittää useilla eri tavoilla: sisäpiirilähteiden lisäksi puhutaan muun muassa salaisista lähteistä, nimettömistä lähteistä ja syväkurkuista (deep throat). Syväkurkku-termi on peräisin Yhdysvaltain Watergate-skandaalista 1970-luvulta (Juholin & Kuutti 2003, 111).

2.2 Journalistiset lähteet ja niiden erityispiirteet

Journalismi voi muokata yhteiskuntaa määrittelemällä, mitkä tapahtumat tai asiat nähdään tärkeinä, nostetaan esiin ja minkä suhteen toimitaan. Sillä on valta tehdä asiat näkyviksi suurelle yleisölle ja sen myötä tärkeiksi. (McNair 1998, 49.) Sitä kautta myös journalismin lähteillä on suuri valta vallitsevaan yhteiskuntaan. Carlsonin ja Franklinin (2011) mukaan uutiset tuottavat pysyviä konnotaatioita liittyen tärkeyteen ja vähäpätöisyyteen, normaaliuteen ja poikkeavuuteen, hyväksyttävyyteen ja jopa oikeaan ja väärään. Nämä uutiset välitetään lähteiden äänellä ja niitä vahvistetaan journalismin itse vaalimalla objektiivisuuden mielikuvalla. (2011, 5.) Tämän vuoksi lähteiden tutkiminen on erittäin tärkeää.

Jo 1980-luvulla Fishman totesi, että maailma on järjestetty byrokraattisesti toimittajia varten. Mitä tahansa tapahtuukin, on olemassa viranomaisia ja auktoriteetteja, joiden tehtävä on tietää tapahtuneesta. Tietoisuus tästä byrokraattisesta järjestelmästä auttaa toimittajia päättämään, minne heidän kannattaa sijoittua saadakseen tietoonsa vielä julkistamattomia asioita. (1980, 51.)

McNairin (1998) mukaan journalismin sosiologiaa voidaan tutkia kolmesta eri lähestymistavasta: journalisti-, media- tai lähdekeskeisestä näkökulmasta. Lähdekeskeisen näkökulman mukaan

journalismin aiheet ja sisältö ovat merkittävältä osin ei-journalististen sosiaalisten toimijoiden kommunikaatiosta syntyneitä tuotteita. Journalismi on yhä lisääntyvässä määrin seurausta viestinnällisestä työstä, jonka tarkoituksena on muokata uutisia tietyn organisaation tai yksilön toivomaan suuntaan. Tällaisesta lähde-toiminnasta on tullut niin tärkeää, että se on synnyttänyt oman ammattiryhmänsä. Heitä kutsutaan pr-alan (public relations) ammattilaisiksi. (McNair 1998, 143.)

Tilaus viestinnän ammattilaisille syntyi, kun median toiminta kasvoi ja laajeni 1900-luvulla ja tarve uutisille ja tarinoille lisääntyi. Samalla tavallinen kansa sai edistyneimmissä valtioissa äänioikeuden, mikä synnytti poliitikoille tarpeen pyrkiä vaikuttamaan julkiseen mielipiteeseen pysyäkseen vallassa tai saavuttaakseen valtaa. Näin syntyi molemmille hyödyllinen suhde poliittisten toimijoiden (uutisen lähteen) ja median (uutisen tuottajan) kanssa. Välissä toimivat kasvavan pr-alan ammattilaiset. (McNair 1998, 145.) Lähteille on halvempaa käyttää mediaa muokkaamaan yleistä mielipidettä kuin itse yrittää vaikuttaa siihen suoraan (Gandy 1982, 13–14). Lähteet myös himoitsevat pääsyä mediaan sen uskottavuuden vuoksi – yleisö luottaa siihen tiedontuottajana (Gandy 1982, 13).

McNairin mukaan alati kasvava media ruokki tarvetta uutisten raakamateriaalille, mikä vahvisti symbioosia ”lähdeammattilaisten” kanssa. Suhde näin ollen muuttui keskinäiseksi riippuvuudeksi, mikä on antanut lähteelle sellaisen vallan journalistisesta tuotteesta, jota sosiologian tutkimuksessa ei voida sivuuttaa. (McNair 1998, 147.) McNair ei tarkemmin määrittele, kuinka suuri valta lähteillä nykyjournalismissa on, vaan korostaa, että ”lähdeammattilaisten” rooli on merkittävä. Kuitenkin jo lähdeammattilaisryhmän syntyminen ja kasvaminen kertoo, että lähteiden tarve vaikuttaa mediaan on kasvanut.

Vaikuttamisyritykset eivät ole jääneet pelkästään poliitikoille, vaan painostusryhmät, uskonnolliset ja moraaliset lobbaajat, yritykset, ammattiyhdistykset ja jopa terroristiryhmät ovat näyttäneet olevansa yhä lisääntyvässä määrin valmiita käyttämään pr-keinoja uutisten ja yleisen mielipiteen muokkaamiseen pyrkiessään vaikuttamaan vallanpitäjien päätöksentekoon. McNair maalaa kuvaa pelaajista modernissa mediapelissä, jossa kaikki kilpailevat mahdollisuudesta olla potentiaalisia lähteitä ja merkittäviä myötävaikuttajia nykyjournalismin sisällössä. (McNair 1998, 153.)

On huomattava, että McNair puhuu nykyjournalismista vuonna 1998. Sen jälkeen pr-alan kasvu on kuitenkin jatkunut voimakkaasti. Myös 2000-luvun Suomessa viestintäalan ammattilaisten käyttö

on lisääntynyt ja levinnyt yrityksistä myös julkiselle sektorille ja järjestöihin (Kantola & Lounasmeri 2014, 3). Sen vuoksi voidaan ajatella, että McNairin ajatukset lähdeammattilaisten roolista ovat edelleen käyttökelpoisia.

Usein journalismissa pääsevät ääneen viralliset, suuret koneistot. Yksi vaikuttava syy tähän on muun muassa journalistien käytössä olevat resurssit. (Luostarinen 1994, 44.) Toimittajan on esimerkiksi helpompi soittaa tiedot liikenneonnettomuudesta poliisilta kuin yrittää tavoittaa onnettomuuden eri osapuolet (Luostarinen 1994, 46). Tutkiva journalismi on aikaa vievää ja työn paineessa rutiininomaiset lähteet tulevat tarpeeseen: kun lähteen antamalle tiedolle ei tarvitse hankkia vahvistusta, toimittaja säästää kallista aikaansa (Gandy 1982, 12). Luostarisen (1994) mukaan journalismin riippuvuus virallisista lähteistä on havaittu useissa tutkimuksissa ja ilmiöstä on viitteitä kaikissa teollistuneissa maissa. Luostarinen kuitenkin huomauttaa, että tämä ei tarkoita sitä, että viralliset lähteet olisivat välttämättä ratkaisevassa asemassa, sillä toimittajilla on mahdollisuus käsitellä lähteitä eri tavoin journalistisissa esityksissään. (1994, 44.)

Myös lähteen asemalla on vaikutus siihen tietoon, jonka toimittajat ottavat vastaan. Beckerin (1967) esittelemän uskottavuuden hierarkian (hierarchy of credibility) mukaan järjestäytyneissä ryhmissä ylimpänä olevilla ihmisillä on oikeus määritellä, miten asiat todella ovat. Kaikissa organisaatioissa informaatio virtaa ylöspäin, joten ainakin virallisesti ylimmillä henkilöillä on paras kuva siitä, mitä organisaatiossa tapahtuu. Alemmilla tasoilla toimivilla henkilöillä puolestaan on vaillinaiset tiedot ja heidän näkemyksensä todellisuudesta on sen seurauksena osittainen ja vääristynyt. Näin ollen ylimpien henkilöiden kertomia asioita pidetään kaikista luotettavimpana. Tämä tarkoittaa sitä, että uskottavuus ja oikeus tulla kuulluksi on jaettu epätasaisesti eri asemassa olevien ihmisten kesken. Beckerin mukaan sama analogia pätee myös yhteiskuntaluokkiin. (Becker 1967, 241.) Allan (2010, 82) katsoo, että mitä ylempänä toimittajan lähde sijaitsee, sitä auktoritatiivisempia lähteen lausunnot ovat.

Aina kyse ei ole pelkästään siitä, että toimittaja valitsisi, missä asemassa oleva lähde pääsee julkisuuteen. Usein jo organisaation sisällä on määritelty, kenellä on oikeus antaa lausuntoja tai tietoja medialle. Luostarisen (1994) mukaan tämä voidaan tehdä hajauttaen tai keskittäen. Mikäli organisaatiossa on päädytty tiukkaan keskijohtoisuuteen, vain muutamat henkilöt saavat asioida toimittajien kanssa, mikä takaa tarkan valvonnan. Usein kuitenkin organisaation alatasolle hajautetaan jonkin verran oikeuksia kertoa asioista: esimerkiksi kenttätöitä tekevä poliisi voi kertoa

toimittajalle rikostutkinnasta, mutta poliittiset kysymykset kuuluvat puolestaan johdolle.
(Luostarinen 1994, 71.)

Lähteiden ongelma on siinä, kuinka he pääsevät uutistilaan, -aikaan tai kontekstiin, jossa he voivat tuoda myönteisesti esiin oman organisaationsa auktoriteettia. Ericson ym. erottivat pääsyn mediaan (access) näkyvyydestä (coverage), joka voi tarjota tilaa tai aikaa uutisissa, mutta konteksti ei välttämättä ole suotuisa. Toimittajan ongelma puolestaan ei ole se, pääseekö hän raportoimaan organisaation tilaisuuksista tai prosesseista, vaan se, kuinka hän pääsee käsiksi tietoihin, joita tarvitsee tehdäkseen uutisia. (Ericson ym. 1989, 5-8.)

Lähdeorganisaatioilla on vaikea tehtävä, sillä niiden täytyy suojella organisaatiotaan toimittajien tunkeutumiselta samalla kun ne yrittävät saada myönteistä julkisuutta. Tällainen työ on Ericsonin ym. mukaan erittäin vaikeaa byrokraattisen organisaation huokoisuuden, saatavilla olevan valtavan tiedon määrän ja tiedon luonteen vuoksi. Aineetonta tietoa kun voi ottaa ja liikuttaa ilman, että se jättää paikkansa. (Ericson ym. 1989, 8-7.)

Kukin lähdeorganisaatio joutuu siis määrittelemään, missä määrin heidän työnsä on julkista ja missä määrin salaista. On kuitenkin tärkeää muistaa, että yksityisyys on lähdeorganisaation ydinosa. Gusfield [1981] toteaa, että yksityisyys on välttämätöntä, jotta organisaatiot saavat työnsä hoidettua ja organisaatioiden yksityisissä toimintatavoissa on monia piirteitä, jotka on syytä pitää täysin poissa julkisuudesta (ks. Ericson ym. 1989, 18). Joskus virallisista lähteistä voidaan tehdä tahallisesti ns. testivuotoja, joilla voidaan testata yleisön tai muiden toimijoiden reaktioita johonkin asiaan ottamatta vastuuta kyseisen asian esittämisestä (Gandy 1982, 14). Joskus vuotoja voidaan tehdä myös kääntämään ihmisten huomio pois jostakin toisesta asiasta (Palmer 2000, 9).

Ericsonin ym. (1989) mukaan negatiivisen julkisuuden pelko on usein pääsyy lähteiden yhteistyöhön toimittajien kanssa. Jos lähde ei pysty vastaamaan toimittajan kyselyyn, se tarkoittaa usein sitä, että toimittaja lähtee etsimään tietoa muilta lähteiltä, jolloin mahdollisuus kontrolloida ja muokata vaikutusta on menetetty ja juttu tuo todennäköisesti huonoa julkisuutta. Sen lisäksi tulevaisuudessa mahdollisuudet päästä kommentoimaan lähteen toivomista asioista kyseisessä uutismediassa saattavat heikentyä. (Ericson ym. 1989, 315.)

Lähteillä on siis syy, miksi ne yrittävät kontrolloida mediaa. Usein paras kontrollointikeino (Ericson ym. 1989) on toimia etukäteen tai myöntyväisyyden kautta kuin jälkikäteen hakea muutosta epäsuotuisaan julkisuuteen. Merkittävä osa tutkimuksessa haastatelluista lähteistä uskoi, ettei epäsuotuisalle julkisuudelle ole olemassa jälkikäteen parannuskeinoja. Muutoksen tai oikaisun hakeminen on riskialtista lähteelle – medially on aina viimeinen sana asiassa. Korjausten pyytäminen voi haitata tulevia suhteita toimittajien kanssa. Lisäksi asian pitkittäminen julkisuudessa voi tehdä yhä enemmän haittaa lähteelle itselleen. (Ericson ym. 1989, 380.)

2.3 Sisäpiirilähteiden tutkimus

Useat tutkijat ovat kritisoineet sisäpiirilähteiden tutkimuksen vähyyttä. Journalistien ja heidän lähteidensä tutkimus on ollut journalismin tutkimuksen kulmakivi, mutta siitä huolimatta vähemmän huomiota on kiinnitetty nimettömien lähteiden tutkimukseen. Carlsonin mukaan kyseisen tutkimuksen vähäisyys on johtanut ”sokeaan kohtaan” journalistien lähteiden ja laajemmin journalismin ymmärtämisessä. (Carlson 2011, 37.) Jo 1990-luvulla tutkijat Schlesinger ja Tumber [1994] huomauttivat, että vaikka uutiset yleensä vahvistavat auktoritatiivisten lähteiden näkökulmaa, niin sanottuja off the record -tietoja, joita journalisteille annetaan luottamuksellisuuden varjolla, ei riittävästi tiedosteta. Tyypillisesti tällaisia tietoja ei voida suoraan merkitä lähteen antamaksi, vaan ne verhotaan sellaisilla ilmaisuilla kuin ”lähteet pääministerin lähellä kertovat” tai ”luotettava lähde on paljastanut”. (ks. Allan 2010, 85.)

Voi olla siis vaikea määritellä, kuinka paljon luottamuksellisia lähteitä käytetään mediassa. Yksi esimerkki luottamuksellisten lähteiden tutkimustavasta löytyy Heikki Luostarisen vuoden 1994 väitöskirjasta *Mielen kersantit*. Luostarinen (1994) tutki Persianlahden sotaa koskevaa kirjoittelua viikon ajan neljässä brittiläisessä sanomalehdessä tammikuussa 1991. Luostarinen havaitsi, että yli puolessa jutuista jokin keskeinen lähde oli epätarkasti määritelty, mikä kuvasti sitä, millainen merkitys luottamuksellisella informaatiolla oli sodan alkuvaiheissa (1994, 192).

Mark Fishman kuvaili vuonna 1980 sisäpiirin tuntemisen olevan osa toimittajan tehtävää. Kirjassaan *Manufacturing the News* Fishman jakoi toimittajat yleistoimittajiksi ja erikoistoimittajiksi. Fishmanin mukaan yleistoimittajille voidaan antaa erilaisia työtehtäviä, kun puolestaan erityisalojen toimittajien tehtävä on seurata ja tehdä uutisia omista erikoisaloistaan

(1980, 26). 80-luvulla kirjoitettu kuvaus ei ehkä enää aivan istu tähän päivään, vaikka se voinee yhä olla osa totuutta ainakin vanhempien toimittajien kohdalla. Esimerkiksi tämän tutkimuksen haastatteluissa osa vanhemmista rikostoimittajista kertoi saaneensa suuret vapaudet erikoistoimittajan tehtävissään.

Mielenkiintoista luettavaa ovat Fishmanin ajatukset siitä, miten erikoistoimittajan tehtävä eroaa yleistoimittamisesta. Hänen mukaansa erikoistoimittaja on osa sitä sosiaalista elinympäristöä, josta hän raportoi. Siinä verkostossa toimittaja saa ystäviä ja vihamiehiä, juoruilee ja jakaa salaisuuksia ja jopa hassuttelee. Toimittajan työtä on nimenomaan se, että hän on osa kyseistä sisäpiiriä. Vaikka toimittaja tarkastelee erityisalansa elinympäristöä uutisoinnin kohteena, hän on itse myös osa tätä kohdetta. (Fishman 1980, 30.) Fishmania voisi tulkita siis niin, että tuohon aikaan oletettiin, että erikoistoimittaja menee lähelle lähteitään ja hankkii itselleen hyödyllisiä tuttuja sisäpiiristä. Nykypäivänä tätä voitaisiin pitää kyseenalaisena objektiivisuuden kannalta.

Ericson, Baranek ja Chan (1989, 6-7) kehittivät Fishmanin ajatusta vielä pidemmälle. Kun toimittajista tulee sosiaalisesti ja kulttuurisesti osa erityisalansa piiriä, he sosiaalistuvat lähteidensä ammattikulttuuriin jopa siinä määrin, että heidän käsityksensä ja arvonsa alkavat muistuttaa heidän lähteidensä käsityksiä ja arvoja. Toimittaja ja lähde saattavat lähentyä toisiaan niin paljon, että toimittajat luottavat lähteidensä toimivan ikään kuin ”toimittajina”, kun taas median edustajalle jää osa materiaalin editoijana. Arvojen lähentyminen puolestaan tarkoittaa sitä, että lähteiden tarjoama tieto tai materiaali ei ole ristiriidassa toimittajan kanssa. Tutkijat korostavat, että yksi mahdollinen seuraus tästä voi olla se, että mediasta tulee hyödyllinen jatke itse uutisia tuottavalle lähdeorganisaatiolle. (Ericson ym. 1989, 6-7.)

Myös Luostarinen (1994) kuvailee toimittajan kuulumista sisäpiiriin suorasukaisesti. Luostarinen toteaa, että toimittajan ottaminen mukaan sisäpiiriin on yksi tärkeimmistä henkisen korruption muodoista, jolla pyritään vaikuttamaan julkisuuden hallintaan. Tämä tarkoittaa sitä, että toimittaja otetaan mukaan esimerkiksi politiikan tai talouselämän ryhmiin, joita hän arvostaa ja joihin hän haluaa samaistua. Toimittajaan voidaan vaikuttaa jo pienillä eleillä. Luostarinen kuvaa, että pelkkä poliitikon salaisen puhelinnumeron saaminen voi tehdä uutisoinnista myönteisempää. Toimittajat puolestaan puolustavat ryhmiin kuulumista tiedonhankinnallisista syistä. (Luostarinen 1994, 83.)

Oman lähdejärjestelmän hankkimista puoltaa toimittajan työn kiire, minkä lisääntymistä käsitellään myöhemmin tässä tutkielmassa journalistisen työn muutoksesta puhuttaessa. Luostarisen (1994) mukaan kiire edellyttää tiedonhankinnan standardisoimista myös lähteiden osalta. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kerran luotu lähdejärjestelmä olisi loppuelämän kestävä – aika ajoin olisi syytä arvioida vakiintuneita menetelmiä ja tarvittaessa uusia lähdekäytäntöjä. (Luostarinen 1994, 51.)

Miksi sisäpiirilähteet antavat luottamuksellisia tietoja? Luostarisen mukaan niin sanottu off the record -tieto antaa lähteille erilaisia toimintamahdollisuuksia. Luovuttamalla kyseisen tiedon nimettömästi lähde voi väistää moraalisen, poliittisen tai oikeudellisen vastuun tiedon levittämisestä. (Luostarinen 1994, 193.)

Sisäpiirilähteiden käyttöä ja suojaamista pohditaan usein laajasti tutkivan journalismin yhteydessä. Tutkivan journalismin oppikirjoissa korostetaan sisäpiirilähteiden merkitystä yhteiskunnallisille paljastuksille, mutta samalla muistutetaan niiden aiheuttamista ongelmista. Ruotsalainen tutkiva journalisti Nils Hanson (2009) toteaa suoraan, että nimettömistä lähteistä kieltäytyminen olisi sama kuin kieltäytyisi ottamasta vastaan tietoa epäkohdista ja vallan väärinkäytöstä (Hanson 2009, 170). Samalla hän muistuttaa, että lähde on tärkeä suojata, mutta myös kontrolloida. Nimetöntä lähdeä käytettäessä todistustaakka on toimittajalla ja pelissä on usein hänen uskottavuutensa. (Hanson 2009, 169–171.) Nimettömien lähteiden kanssa riski väärinkäytöksiin nousee ja siksi tutkivassa journalismissa käytännöksi onkin vakiintunut tapa hankkia tiedoille vahvistus kahdelta toisistaan riippumattomalta lähteeltä (Hanson 2009, 172–173). Lisäksi toimittajan on oltava äärimmäisen tarkka lähteen suojaamisessa ja varmistettava lähteeltä, ettei tieto vuotamisesta voi paljastua – erityisesti jos kyse on asiasta, jonka vain muutama ihminen tietää (Hanson 2009, 186).

Usein myös tutkivan journalismin teoksissa pohditaan vuotajien mahdollisia motiiveja. Esimerkiksi Hanson kehottaakin selvittämään ensimmäiseksi tietojen antajan motiivin. Käsitys motiivista voi auttaa suhteuttamaan tietoja ja muokkaamaan toimittajan käyttäytymistä lähteen suhteen. (Hanson 2009, 159–160.) Myös Kuutti (2001, 60) muistuttaa, että vaikka livertäjä (englanniksi whistleblower) toimii usein pyyteettömästi, voi taustalla olla myös salattuja syitä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi oman edun tavoittelu, kamppailu tai kosto, oman näkökulman tarjoaminen uutiseen, mustamaalaaminen tai jopa toive palkkiosta tai muusta palveluksesta (Kuutti 2001, 111).

Kuutin (2001) mukaan henkilölähteet ovat tutkivassa journalismissa korostetussa asemassa, koska arkaluontoisia asioita ei usein kirjata minnekään – siksi toimittajan olisikin syytä hankkia luottamuksellisia henkilölähteitä jo ennen kuin aloittaa tutkimukset tietystä aiheesta. Mitä laajempi verkosto toimittajalla on, sitä helpompaa on myös tutkiminen. (Kuutti 2001, 107.) Kuitenkin tutkiva toimittajakin joutuu pohtimaan, mikä on sopiva läheisyys tutkittavaan aiheeseen: Kuutin mukaan se, että toimittaja ei tiedä tarpeeksi asiasta, voi olla ongelma. Toisaalta myös liiallinen asiaan ”vihkiytyneisyys” voi hankaloittaa tutkimuksia. (Kuutti 2001, 220.) Kuutti katsookin, että joskus tärkeän tiedon panttaaminen on ongelmallisempaa kuin luottamussuhteen katkaiseminen (Kuutti 2001, 138).

Vaikka tutkivia toimittajia vaanivat samat vaarat kuin muita, heissä kuitenkin nähdään jonkinlainen ero muihin erikoistoimittajiin: Kuutti siteeraa tutkivaa journalistia Andrew Jenningsiä, jonka mukaan urheilutoimittaja rakastaa urheilua, kulttuuritoimittaja kulttuuria, taloustoimittaja taloutta ja tutkiva journalisti journalismia (Kuutti 2001, 28). Kuutti näkee, että erityisesti tutkivan journalismin tehtävä onkin kyseenalaistaa vakiintuneet totuudet eikä jäädä kiinni ”hyvän asian syndroomaan” ja jättää tutkimatta asioita, joihin liitetään perinteisesti positiivisia mielikuvia. Tutkivan journalismin kohteena voivat olla siis esimerkiksi luonnonsuojelu, kierrätys, vähemmistöt tai puolustusvoimat. (emt., 23.)

Kuutin mukaan journalistin ja lähteen välinen luottamuksellisuus voidaan määritellä monilla eri tavoilla ja tämä sopimus usein näkyy jutussa esimerkiksi siinä, miten lähteeseen viitataan. Joissakin tilanteissa tietoa puolestaan voidaan käyttää vain, jos se on saatu varmistettua muista lähteistä. (Kuutti 2001, 136.) Kuutin mukaan amerikkalaisessa journalismissa tietojen julkistamisesta voidaan sopia muun muassa seuraavilla tavoilla:

- On the record: lupa siteerata.
- Off the record: tieto vain toimittajalle.
- Not to be used from this source: tieto voidaan kertoa vain, jos se voidaan vahvistaa muualta.
- Not for attribution: tieto voidaan kertoa nimeämättä lähettä, esimerkiksi ”hallitustaho”.
- On background: tieto vain toimittajan hyödynnettäväksi tiedonhankinnassa.
- Embargoed: julkaisuvapaa tietyn ajan jälkeen.
- For this story only: käytettäväksi vain kyseisessä jutussa.

(Kuutti 2001, 136–137)

Hanson muistuttaa, että toimittaja ja lähde voivat ymmärtää eri tavoin esimerkiksi ”off the record” -käytännön ja tällä väärinymmärryksellä voi olla vakavat seuraukset. Asiassa voi olla myös maakohtaisia eroja: Ruotsissa off the record ymmärretään väljemmin kuin Yhdysvalloissa. Tietojen käyttämisestä kannattaakin sopia lähteen kanssa selkeästi ja mahdollisimman alussa yhteistyötä. (Hanson 2009, 171–172.)

2.4 Lähdesuoja

Merkittävässä roolissa sisäpiirilähteiden ja toimittajien suhteissa on lähdesuoja, joka tarjoaa mahdollisuuden antaa tietoja luottamuksellisesti ja nimettömänä. Lähdesuojalla tarkoitetaan yleisesti journalistin oikeutta kieltäytyä paljastamasta tietolähdettään (Tiilikka 2011, 19). Lähdesuojan tarkoituksena on mahdollistaa esimerkiksi yhteiskunnallisten epäkohtien paljastaminen, mutta yhtäläillä lähdesuojaa käytetään julkaistaessa esimerkiksi julkisjuoruja tai lähetettäessä juttuvinkkejä toimituksiin (emt., 18). Suomessa lähdesuoja on määritelty sekä laissa että Journalistin ohjeissa (emt., 19–21). Lähdesuoja voidaan murtaa ainoastaan sellaisten rikosten tutkimisen yhteydessä, joista ankarimpana rangaistuksena on vähintään kuusi vuotta vankeutta (Mörä 2011, 8).

Mörä ja Mäntylä (2011) haastattelivat sekä toimittajia että lähdesuojan asiantuntijoita. Suurin osa heidän haastateltavistaan suhtautui myönteisesti lähdesuojaan ja haastatellut kokivat, että sitä on käytetty Suomessa vastuullisesti. (Mörä & Mäntylä 2011, 143.) Lähdesuoja koettiin erityisen tärkeäksi Suomessa, sillä maata kuvailtiin pienen eliitin sisäpiiriyhteiskunnaksi (emt., 157).

Täysin riidatonta lähdesuojan käyttöä ei kuitenkaan Suomessa ole. Mörän ja Mäntylän mukaan kolme asiaa herätti erimielisyyksiä haastateltavissa. Osa toimittajista ei hyväksynyt uutisen rakentamista yhden nimettömän lähteen varaan. Kuitenkin enemmistö hyväksyi sen edellyttäen huolellista arviointia ja mahdollista lupaus tulla todistamaan oikeuteen. Toiseksi paheksuttiin lähdesuojan käyttöä niin sanottujen viihdejulkisten yksityiselämän penkomisessa. Kolmas ongelmaksi koettu asia oli nimettömille tietolähteille maksaminen. (emt., 157–158.) Kaksi toimittajaa haastatteluissa väitti, että Suomessa toimii kritiikittömästi lähteisiinsä suhtautuva toimittajien verkosto. Toinen haastateltavista kuvaili kyseisten henkilöiden toimivan erityisesti oikeustoimittajina ja tutkivina toimittajina. (emt., 148–149.)

Toimittajien mielestä lähdesuojan käyttämiseen liittyi suuri vastuu. Antaessaan lähdesuojan toimittajat kokivat olevansa vastuussa esitetyn väitteen totuusarvosta, kun taas nimellä kommentoidessa vastuu on lausujalla. Ihanteellisena pidettiin, että juttu perustuisi kahteen toisistaan riippumattomaan lähteeseen, joista toinen tarvittaessa voi tulla julkisuuteen näyttöineen. (emt., 144–146.)

Myös journalistin ohjeissa muistutetaan lähdesuojasta kohdassa 14. Vuoden 2014 ohjeissa kehoitetaan avaamaan yleisölle, miten tietojen ja lähteen luotettavuus on varmistettu.

”Journalistilla on oikeus ja velvollisuus pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa siten kuin lähteen kanssa on sovittu.

Jos yhteiskunnallisesti merkittävien tietojen julkaisusta aiheutuu erittäin kielteistä julkisuutta, toimituksen on suotavaa avata yleisölle, miten nimettömän lähteen ja siltä hankittujen tietojen luotettavuus on varmistettu.”

Journalistin ohjeissa neuvotaan myös suhtautumaan tietolähteisiin aina kriittisesti (JO12). Erityisesti vaatimusta korostetaan kiistanalaisissa asioissa, joissa lähteen motiivi voi olla hyötymis- tai vahingoittamistarkoitus. Mäntylän ja Mörän tutkimuksessa toimittajat löysivät useita mahdollisia syitä, miksi lähde halusi kertoa asiansa lähdesuojan piirissä. Tällaisia olivat esimerkiksi auttamishalu, kateus, kosto, rakkaus, seksi, hyöty ja kilpailu. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että mikäli taustalla on kyseenalaisia motiiveja, juttu voidaan jättää tekemättä. Toisten mielestä taas motiivilla ei ole merkitystä, mikäli tiedot pitävät paikkansa. (emt., 155–156.)

2.5 Rikostoimittajan lähteet

Poliisi ja oikeuslaitos lukeutuvat rikostoimittajien tärkeimpiin lähteisiin. Päästäksemme käsiksi näiden lähteiden maailmaan käyn aluksi lyhyesti läpi suomalaisen nykykäytännön rikoksista tiedottamisessa.

Suomessa rikoksen tai onnettomuuden sattuessa tilanneorganisaation yleisjohtaja vastaa tiedottamisesta ensi tilanteessa. Kun tapaukselle on määrätty tutkinnanjohtaja, on tiedottaminen hänen vastuullaan. Tutkinnanjohtajalla on suuri harkintavalta päättäessään, mitä tutkinnasta kerrotaan julkisuuteen. Esitutkinta-asiakirjat ovat pääsääntöisesti salaisia siihen saakka, kunnes asia

on ollut esillä tuomioistuimessa tai jos esitutkinta lopetetaan. (Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 21–24.)

Vaikka tutkinnanjohtaja päättää itse, mistä asiasta hän tiedottaa, on poliisi organisaationa määritellyt suuntaviivoiksi seuraavat kohdat:

- Juttu on yhteiskunnallisesti merkittävä.
- Jutun julkisuuteen tuominen voi ehkäistä muita rikoksia.
- Juttu liittyy laajempaan rikosilmiöön.
- Juttu on ennakkotapauksen luonteinen.
- Juttu on poikkeuksellisen laaja.
- Jutussa on muita poikkeuksellisia piirteitä.
- Juttu on jo tavalla tai toisella julkisuudessa.
- Tiedottamisella voidaan saada tutkintaa edistäviä yleisövihjeitä.

(Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja 2011, 24)

Toisaalta poliisi joutuu painimaan tietoja antaessaan myös lukuisten rajoitusten kanssa. Tiedottaminen ei saa vaarantaa rikoksen selvittämistä tai tutkintaa, eikä aiheuttaa asianosaisille vahinkoa tai kärsimystä ilman painavaa syytä. Poliisin antama tieto ei myöskään saa estää tuomioistuinta salaamasta asiakirjoja esimerkiksi uhrin terveydentilaan tai arkaluontoisiin asioihin liittyen. Joissain tilanteissa jopa harhaanjohtavan tiedon antaminen on sallittu. Tapauksen siirryttyä syyteharkintaan tiedotusvastuu siirtyy syyttäjälle. (emt., 24–26.) Mikäli oikeuskäsittelyä ei ole julistettu salaiseksi, toimittajalla on mahdollisuus päästä seuraamaan oikeudessa sekä syyttäjän että puolustuksen puheenvuoroja ja asiassa esiteltyä todistelua sekä kuulemaan todistajia. Tuomiosta tiedottaa aikanaan oikeuslaitos.

Jotta ymmärtäisimme paremmin rikostoimittajien käyttämiä lähteitä, referoin muutamia tutkimuksia, joissa on tarkasteltu lähemmin rikostoimittajien perinteisesti käyttämien lähteiden kuten oikeuslaitoksen tai poliisin kanssa toimimista. Seuraavat tutkimukset kuvailevat, miten ja miksi tällaisia sisäpiirilähteitä on tarvittu ja kuinka heidän kanssaan on toimittu.

Fishman (1980) kuvaa esimerkin avulla, kuinka hänen seuraamansa oikeustoimittajan alue on niin valtava, ettei yksi ihminen voi mitenkään seurata sitä kahdeksan tunnin työpäivän aikana. Ratkaisu

tähän onkin se, että toimittaja strategisesti käy läpi muutamia avainlähteitä ja rakentaa itselleen rutiinin, ”kierroksen”, minkä kautta hän kerää tietoa omalta alaltaan. (Fishman 1980, 33.)

Toimittaja voi esimerkiksi päivän aikana käydä läpi järjestelmällisesti tietyt raportit, oikeuden istuntolistat tai henkilöt, joiden kautta hän muodostaa käsityksen ajankohtaisista asioista (Fishman 1980, 37–40). Suomessakin joissakin toimituksissa oli ennen tapana soittaa päivittäin ns. poliisikierroksia, joilla tiedusteltiin, mitä uutta kyseisen poliisilaitoksen alueella on tapahtunut. Käsittääkseni poliisin tiedotuskäytäntöjen uudistuttua näistä soittokierroksista on useissa paikoissa luovuttu. Viljakaisen (2014) mukaan kuitenkin esimerkiksi Aamulehdessä tällainen soittokierros on vielä olemassa sekä aamu- että iltavuorossa. Lisäksi lauantain aamuvuorolainen käy säännöllisesti tapaamassa päivystävää komisariota. (Viljakainen 2014, 34.)

Rikostoimittajista puhuttaessa sisäpiiri tarkoittaa usein poliisia. Esimerkiksi poliisin kanssa toimivat toimittajat voidaan yhden tutkimuksen (Ericson ym. 1989) mukaan jakaa sisäpiiriin ja ulkopiiriin. Sisäpiirissä toimivat ns. populaarilehtien toimittajat, joiden täytyi luoda suhteita poliisien kanssa. Ulkopiirissä olivat laatulehtien toimittajat, jotka pitivät enemmän etäisyyttä poliisiin. (Ericson ym. 1989, 104, 110.)

Paneudun Ericsonin tutkimukseen seuraavaksi lähemmin tietyiltä osin. Ericson ja kumppanit selvittivät tutkimuksessaan vuonna 1989 laajasti erityisalojen toimittajien lähdekäytäntöjä. He tekivät kenttätutkimusta seuraten erityistoimittajia ja myös haastatellen heidän lähteitään. Syntyi tutkimus *Negotiating Control: A Study of News Sources*, jossa kuvataan poliisiin, oikeuslaitokseen, lainsäätäjiin ja yksityisiin organisaatioihin perehtyneiden erikoistoimittajien lähdekäytäntöjä. Referoin seuraavaksi Ericsonin ym. tutkimusta poliisin ja oikeuslaitoksen osalta avatakseni niitä käytäntöjä, joita rikos- ja oikeustoimittajilla tutkitusti tuolloin oli. Tutkimusta tarkastellessa on syytä muistaa, että kyseessä on suhteellisen vanha tutkimus ja tiedot sitä varten on kerätty vuosina 1982 ja 1983. Lisäksi tutkimus on tehty Kanadassa, mikä voi tuottaa eroja suomalaisiin käytäntöihin. Nämä rajoitukset huomioon ottaen heidän tutkimuksensa antaa osviittaa jäljempänä esiteltävään oman aineistoni analyysiin. Tietyt pääperiaatteet poliisien, oikeuslaitosten tai toimittajien työssä eivät kuitenkaan ole muuttuneet juurikaan noista ajoista.

Ensin on syytä todeta, että Ericsonin ym. (1989, 10–11) mukaan eri organisaatioiden tarjoama pääsy tiedon äärelle vaihtelee huomattavasti. Esimerkiksi vankilat ovat melko suljettuja instituutioita uutisten näkökulmasta ajatellen. Vankiloita johdetaan enemmän hallinnollisella harkinnalla kuin

ulkopuolisella arvioinnilla. Oikeuslaitokset puolestaan ovat verraten vähemmän suljettuja, sillä toimittajille annetaan työtilat ja he pystyvät luomaan suhteita toisiin oikeustoimittajiin ja lähteisiin. Kyseessä on selkeästi erottuva erityisala. Toisaalta oikeudessakaan toimittajilla ei ole pääsyä kaikkialle. Poliisi puolestaan on muuttunut avoimemmaksi. Toisin kuin oikeuslaitoksilla, poliisilla on usein käytössään kokoaikaiset viestinnän asiantuntijat ja viestintäpäälliköt, jotka ennakoivasti levittävät tietoa ja järjestävät mediatapahtumia.

Seuraavat kappaleet perustuvat Ericson ym. (1989) kirjaan *Negotiating Control*. Tässä yhteydessä käytän lähdeviitteinä vain kirjan sivunumeroita. Ericson ym. ovat erottaneet oikeuslaitoksessa ja poliisin piirissä toimivat toimittajat omiksi erikoisaloikseen. Käsittelen ensin oikeuslaitoksen erikoisalaa, ja tässä viitataan kyseisiin toimittajiin oikeustoimittajina. Tämän jälkeen käsittelen vastaavasti poliisin erikoisalaa.

2.5.1 Oikeudet lähteenä

Uutisten tekeminen oikeuslaitoksissa on huomattavasti vähemmän tutkittua kuin poliisi- tai politiikan erityisalojen tutkimus. Myös uutistoimitukset kiinnittävät enemmän huomiota poliisien toimiin ja poliitikkojen puheisiin rikosten hallinnasta kuin oikeuslaitoksiin. (35.)

Oikeustoimittajilla on vapaus antaa itselleen työtehtävät. Yleensä toimittajat pitivät kirjaa siitä, mitä käsittelyitä oli tulossa ja mitä tapauksia piti seurata. Hiljaisina hetkinä he saattoivat työstää enemmän feature-tyyppisiä juttuja, esimerkiksi silloin kun päivittäisten juttujen kiintiö oli saavutettu aamupäivästä. Oikeustoimittajat luottivat paljon toisiinsa ja vinkkasivat keskenään, mitkä jutut olivat uutisoinnin arvoisia ja milloin ne olivat tulossa käsittelyyn. He myös antoivat toisilleen tietoa käsittelyistä, ja näin ollen saivat hoidettua ”kaikkien merkittävien” juttujen seuraamisen, sillä toimittajilla oli harvoin aikaa istua paikalla koko oikeuskäsittelyn ajan. (36.)

Myös lähteet olivat suuressa roolissa toimittajan työssä. Lähteet olivat hyödyllisiä samalla tavoin kuin kollegat: he antoivat vinkkejä tulevista tapauksista, sitaatteja ja tietoa käsittelyistä, joissa toimittaja ei ollut paikalla. Rikostoimittajiin verrattuna oikeustoimittajien suhde lähteisiinsä oli huomattavasti etäisempi. Syyksi katsottiin se, että syyttäjillä, tuomareilla ja asianajajilla ei ollut yhtä paljon tarvetta käyttää mediaa omiin tai oikeuslaitoksen tarpeisiin. Tämän vuoksi tapaamiset toimittajien ja lähteiden välillä olivat melko virallisia ja asiallisia. Toimittajat eivät myöskään

rutiininomaisesti vaalineet suhteitaan lähteisiin esimerkiksi laajoilla epävirallisilla keskusteluilla tai lounailla. Vaikka oikeuslaitoksissa tarjottiin työtilat journalisteille, oikeuksissa ei työskennelty viestinnän ihmisiä, jotka olisivat helpottaneet toimittajien työtä. Lähinnä tällaista yhteistyötä toimittajien kanssa hoitivat kärjäsihteerit (trial co-ordinator). (37.)

Tämä ei silti tarkoittanut sitä, etteivätkö toimittajat olisi olleet säännöllisessä yhteydessä lähteisiinsä. Erityisesti kärjäsihteereillä oli hyvät suhteet toimittajiin ja he olivat tärkeä osa uutistenhallintaa. Myös yksittäisillä asianajajilla ja syyttäjillä oli säännölliset suhteet erityisesti yhteen oikeustoimittajaan, joka oli ollut työssään yli vuosikymmenen. Eräs lähde kuvaili tutkimuksessa, että viralliset suhteet voivat muuttua tuttavallisemmiksi ajan kuluessa myös oikeuslaitoksessa samoin kuin toimittajien ja poliisin välillä. Lähde totesi, että jos päivittäin näkee samaa toimittajaa vuosien ajan, on mahdotonta olla ystävystymättä hänen kanssaan. (38.)

Lähteiden haastattelut paljastivat, että yleensä lähteiden ei tarvinnut erikseen todeta toimittajalle, oliko tieto ei-julkaistavaksi tarkoitettua ”off the record” -materiaalia vai julkaisukelpoista ”on the record” -materiaalia. Lähteillä ja toimittajilla oli hiljainen ymmärrys, että esimerkiksi faktat jutusta olivat julkaistavissa, mutta tapauksen taustat eivät. Useat lähteet mainitsivat tämän puhumattoman säännön ja selittivät, että taustan oli tarkoitus auttaa toimittajaa ymmärtämään, miksi tietynlaisia päätöksiä tehtiin. (59–60.) Lähteet kertoivat myös tapauksista, joissa he olivat antaneet luottamuksellisesti tietoa, joka julkaistiinkin. Eräs tuomari kertoi vastaavasta tapauksesta, jonka jälkeen hän päätti antaa ainoastaan kirjallisia lausuntoja toimittajille oikeuskäsittelyiden päätteeksi. (63.)

Silloin tällöin taustatietoja annettiin ymmärryksellä, että ne voidaan julkaista, jos eräät kriteerit täyttyvät. Tällaisia olivat esimerkiksi se, että tietoa ei julkaistu ennen kuin tuomio oli annettu. Vastaava kriteeri oli se, että tietoa annettiin, mutta se julkaistiin nimettömänä. Näin tapahtui esimerkiksi, kun tutkinta tai oikeuskäsittely oli kesken tai jos lähteellä oli erilaiset näkemykset asiasta kuin hänen kollegallaan. (63.)

Monissa tapauksissa taustatietojen paljastamiseen tarvitaan paitsi luottamusta, myös vastavuoroisuutta. Oikeustoimittajien ongelma on se, että heillä on suhteellisen vähän mitään tarjottavaa ”palkaksi” tiedoista. Toimittajalla on hyvin harvoin sellaista arvokasta, oikeusjuttuja koskevaa tietoa, jota oikeuden viranomaisilla ei jo olisi eikä oikeudessa arvostettu pelkkää

julkisuutta kovin korkealle. Sen sijaan tietojen antaminen perustui enemmän lähteen egoon, ystävyyteen toimittajan kanssa tai aitoon haluun auttaa toimittajaa ymmärtämään tapausta. (61–62.)

Oikeuslähteet korostivat luottamuksen merkitystä paljastaessaan tietoja toimittajille. Monet lähteet totesivat, että luottamus saavutetaan vain ajan kanssa jatkuvassa suhteessa. Eniten lähteet luottivat vakiintuneisiin oikeustoimittajiin. Yksi kärjäsihteeri totesi antavansa tietoja tapauksista ainoastaan tutuille oikeustoimittajille. (61.) Eräällä uutismedialla oli tapana, että vakiintuneet oikeustoimittajat hoitivat rutiinikäsittelyiden uutisoinnin tai tekivät vain uutisia, jotka olivat myönteisiä oikeuden viranomaisille. Jos kyse oli jutuista, jotka kriittisesti haastoivat oikeuden hallintoa, lähetettiin muut toimittajat kirjoittamaan näistä tapauksista. Oikeustoimittajat saattoivat myös paheksua toisia oikeustoimittajia, jotka kirjoittivat arvostelevia juttuja oikeushallinnosta. (62.)

Tutkimuksessa selvisi, että suurin oikeuslähteiden huoli koski toimittajien lakitietoutta. Haastatellut oikeudenviranomaiset valittivat toistuvasti toimittajien puutteellisesta lain tuntemuksesta. Tämä löytö on poikkeuksellinen Ericsonin ym. mukaan sen vuoksi, että tuomarit eivät yleensä halua antaa haastatteluita lainkohdista, kun kysymykset koskevat yksittäisiä tapauksia. Toimittajien odotetaan tekevän oppineita tulkintoja kärjäsaleista tai oikeuden tuomioista. Jos toimittaja ei tunne lakia, hän ei pysty tällaisia tulkintoja tekemään. (38.)

Oikeustoimittajat suhtautuivat kriittisesti yleistoimittajiin, jotka saatettiin lähettää oikeuksiin päiväksi tai kahdeksi seuraamaan jotain tiettyä tapausta. Oikeustoimittajat kritisoivat kollegoitaan puutteellisten tietojen takia: nämä eivät tienneet, kuinka oikeudenkäyntimenettelyt etenevät, koska oli sopiva aika haastatella todistajaa tai mitkä kysymykset ovat soveliaita. Monet oikeusviranomaiset uskoivat, että oikeuslaitoksiin lähetettiin paljon nuoria kokemattomia toimittajia harjoittelemaan. (39.)

Juttuvinkkejä ja ideoita oikeustoimittajat saivat niin kärjäsihteereiltä, notaareilta kuin toisilta toimittajiltakin. Syyttäjät olivat avuliaampia kuin puolustusasianajat. Eräs puolustusasianajaja kertoi antavansa joskus vinkkejä eräälle toimittajalle henkilökohtaisena palveluksena. (1989, 54.) Joskus tietoa saatettiin välittää myös muiden henkilöiden kautta, sillä kyseisen henkilön olisi itse epäasiallista antaa tietoa. Esimerkiksi tuomarit saattoivat käyttää notaareja tai kärjäsihteereitä tiedonvälittäjinä. (64.)

Vaikka toimittajalla olisi ollut hyvä laintuntemus, toimittajien saama tieto oli silti rajoitettua, koska suuri osa tiedosta oli salaista tai luottamuksellista. Oikeuslaitoksissa ei ollut viestintähenkilöitä, jotka auttaisivat toimittajia tiedon äärelle tai tulkitsemaan lakia uutiseksi. Myöskään tuomarit eivät olleet halukkaita auttamaan toimittajia. Yleensä toimittajien haastattelupyynnöt tai tiedustelut jätettiin huomioimatta tai hylättiin. (56–55.)

2.5.2 Poliisi lähteenä

Historiallisesti poliisi on ollut yksi tärkeimmistä uutislähteistä. Jo ensimmäiset sanomalehtien omistajat Englannissa ymmärsivät, että poliisi toimi vaivattomana lähteenä viihdyttävälle materiaalille. Vastaavasti lehdet toimivat välittäjinä poliisille: etusivulla saattoi komeilla etsintäkuulutus, joka pystyttiin repimään lehdestä ja laittamaan esille sellaisenaan.

Uutisorganisaatioiden kasvaessa poliisi on pysynyt merkittävänä osana uutisia. Lähes kaikilla medioilla on vähintään yksi toimittaja, joka keskittyy poliisin toimintaan. Poliisilla ja medialla on myös välineellinen samankaltaisuus järjestyksen tuottamisessa ja ylläpitämisessä. (91–92.)

Samalla kun poliisin henkilöstö, määrärahat ja poliittinen valta ovat kasvaneet, myös poliisin ideologia on laajentunut. Viimeisten vuosikymmenien aikana poliisi on alkanut yhä enemmän osallistua uutismediaan löyhentäen salaamiskäytäntöjään ja antamalla itse tietoja toimittajille. Poliisi on ymmärtänyt median olevan osa poliisin toimintakoneistoa yhteiskunnassa, ja sitä voidaan hallita ja käyttää hyväksi. (93.)

Poliisin toimintaan mediassa liittyy omalaatuinen jännittyneisyys. Toisaalta poliisin ”mainostaminen” on helpompaa kuin monien muiden organisaatioiden, koska poliisilla on taattu pääsy mediaan roolinsa vuoksi. Toisaalta, koska poliisi on median valokeilassa jatkuvasti, se on erityisen haavoittuvainen, jos sen menettelytapojen hairahduksiin keskitytään tai niitä aletaan tarkastella julkisuuden paineessa. (97.)

Poliisin kanssa toimivia toimittajia on kahdenlaisia. Sisäpiirissä (the inner circle) olevat toimittajat työskentelevät yleensä poliisilaitokselta käsin ja he samaistuvat läheisesti poliiseihin. Ulkopiirissä (the outer circle) olevat toimittajat puolestaan työskentelevät omista toimituksistaan käsin ja heidän suhteensa poliiseihin ovat jännittyneet ja ristiriitaiset. (104.) Sisäpiirin toimittajat työskentelevät yleensä populaarilehdistössä, joissa rikosuutiset ovat merkittävässä roolissa. Näitä toimittajia

kiinnostaa rikosten luonne, niiden osalliset ja poliisitutkinnan lopputulokset. Heidän piti kehittää hyvät yhteistyövälit poliiseihin ja tutkinnanjohtajiin, jotta he saisivat faktapitoisia päivityksiä uutisaiheista. (105.)

Sisäpiiritoimittajat etsivät usein tarinoita, jotka olivat myönteisiä poliisin näkökulmasta. Se oli suoraa seurausta pitkäaikaisesta sosialisatiosta poliisikulttuurissa. Se toimi vastavuoroisuutena poliiseille, jotka jatkuvasti antoivat toimittajille päivitettäviä tietoja rikoksista. Toimittajat tunsivat suurta hengenheimolaisuutta poliiseja kohtaan ja he kutsuivat kaikkia poliiseja etunimeltä, oli kyse kuinka korkea-arvoisesta henkilöstä tahansa. Sisäpiirin toimittajat myös saattoivat kirjoittaa juttuja poliisien omaan lehteen ja olivat mukana komiteassa, joka palkitsi kuukauden poliisin. He organisoivat juhlia poliiseille ja toimittajille ja saattoivat järjestää poliisipäälliköitä haastateltavaksi erikoislähetysiin, kuten talk show -ohjelmiin. He antoivat poliiseille vinkkejä tutkinnoista, kun poliisit puolestaan antoivat toimittajille skuppeja tai haastatteluja yksinoikeudella. Poliisit saattoivat käyttää toimittajan video- tai kuvamateriaalia hyödykseen. Poliisimyönteisyyttä jutuissa korostettiin erityisesti, kun ilmassa oli syytöksiä poliisin väärinkäytöksistä. Huolta pidettiin myös siitä, että tutkinnanjohtajia siteerattiin jutuissa, mikä hiveli heidän egojaan. (104–106.) Eräs lähde kertoi myös, että hän antoi usein vinkkejä sisäpiirin toimittajille, jotta saisi julkisuutta alaistensa ja yksikkönsä hyvälle työlle (109).

Toimittajia, jotka työskentelivät poliisitalojen uutishuoneista käsin, pidettiin luotettavina ja heidän uskottiin kannattavan poliisien näkökantaa. Kyseiset toimittajat myös ymmärsivät hyvin, mikä voisi olla poliisin kannalta noloa eivätkä halunneet antaa tällaisia lausuntoja esimiehilleen. Toimittajilla oli säännöllistä ja jopa päivittäistä kanssakäymistä laajasti poliisien hierarkian sisällä. Käytännössä he olivat suuressa määrin osa poliisiorganisaatiota itsekin ja tunsivat sosiaalista kuuluvuutta poliiseihin. Ulkopiirin toimittajat moittivat sisäpiirin toimittajien olevan enemmän poliiseja kuin toimittajia. Heidän mielestään sisäpiirin toimittajat olivat liian lähellä lähteitään ja siten epäammattimaisia. Tällä tarkoitettiin sitä, että sisäpiirin toimittajien suhteet poliisin kanssa perustuivat ystävyyteen eivätkä ammatillisuuteen. (106–108.) Sisäpiirin toimittajat menettivät muiden kollegoidensa kunnioituksen, mutta saivat lähteidensä luottamuksen, mikä puolestaan antoi toimittajalle monia etuja (108).

Rikostoimittajilla oli hyvin erityyppiset suhteet lähteisiinsä kuin oikeustoimittajilla.

Oikeuslaitoksissa toimittajat pitivät huomattavan etäisyyden lähteisiinsä, eivätkä he omaksuneet lakikulttuurin arvoja tai halunneet olla kuten asianajajat, syyttäjät tai tuomarit. (108.)

Sisäpiirin toimittajat saivat usein etulyöntiaseman uutiskilvassa. Jo pelkästään käyttämällä poliisitalon puhelinta eräs sisäpiirin toimittaja sai eräästä henkirikoksesta ajankohtaisempaa ja yksityiskohtaisempaa tietoa kuin muut toimittajat. Samaa tapausta uutisoineelta ulkopiirin toimittajalta puolestaan jatkuvasti evättiin tietoa. Tämän vuoksi sisäpiirin toimittaja johti selkeästi uutiskilpaa muihin medioihin verrattuna. Poliisi antoi sisäpiirin toimittajille myös käytettäväkseen poliisien julkaisuja ja valokuvia. (110.)

Ulkopiirissä olevat toimittajat työskentelivät yleensä ”laatumedioille” ja he tekivät työnsä toimituksista käsin eivätkä poliisin järjestämistä tiloista. He olivat ammatillisesti ja analyttisesti enemmän erillään poliisilähteistä. Heidän tavoitteenaan oli pikemminkin valvoa poliisia kuin tehdä poliisityötä heidän kanssaan. Jos ulkopiirin toimittaja työsti kriittistä juttua poliisista, hän saattoi kohdata ongelmia tiedon äärelle pääsyssä tai uhkauksia sensuurista. Näinä hetkinä ulkopiirin toimittaja koki saavansa oikeutuksen tehtävälleen, ja sanoi tekevänsä arvokasta työtä ammatillisesti ja yhteiskunnallisesti toisin kuin sisäpiirin toimittajat. Vaikka ulkopiirin toimittajat myönsivät, että sisäpiiriin kuuluminen tuotti tietoa, se ei silti ollut hyväksyttävää ammatillisten arvojen kustannuksella. He myös korostivat, että laatu-julkaisuilla oli suhteellisen vähän kiinnostusta sellaiseen tietoon, jota sisäpiirin toimittajat saivat. Ulkopiirin toimittajien esimiehet tukivat tätä näkemystä. (110.)

Ulkopiirin toimittajia ei halveksinut ja sulkenut ulkopuolelle pelkästään poliisi, vaan samaa tekivät myös sisäpiirin toimittajat. Sisäpiirin toimittajat yrittivät vaikuttaa myös siihen, mistä aiheista ulkopiirin toimittajat tekivät uutisia ja mistä eivät. Joskus konflikteja syntyi jopa toimituksien sisällä. Tutkimuksessa kerrotaan ulkopiirin toimittajasta, joka paljasti puutteita poliisiturvallisuudessa. Pian tämän jälkeen kyseinen media suljettiin ulkopuolelle suuren tapauksen seurannasta ja tiedot tapauksesta annettiin toisten medioiden sisäpiirin toimittajille. Samassa toimituksessa kyseistä tapausta seurannut toimittaja raivostui tästä ja valitti, että esimiehet haluavat aina ”polttaa” lähteet pienillä jutuilla ja sen vuoksi isot tapaukset menivät ohitse. (112–113.)

Vaikka ulkopiirin toimittajat kokivat paljon vaikeuksia poliisin, sisäpiirin toimittajien ja toimituksen kollegoiden suunnalta, voidaan väittää, että poliisitoiminnan puutteiden kuvaaminen jopa paransi poliisijohtamista ajan mittaan. (113.)

Ulkopiirin toimittajista huolimatta laatu-julkaisuillakin saattoi olla yhteistyötä poliisin kanssa. Esimerkiksi poliisin kampanjoille annettiin julkisuutta. Laatumedioita myös jonkin verran kiinnostivat samankaltaiset dramaattiset ja suosittu uutiset, joita populaarimedia julkaisi. (114.) Millään uutisorganisaatiolla ei ollut varaa jättää huomioimatta poliisin toimintaa (115).

Sekä ulkopiirissä että sisäpiirissä toimivilla toimittajilla oli laajat kontaktiverkostot poliisissa viestintähenkilöiden ohi. Poliisin byrokraattisessa organisaatiossa on laaja valikoima lähteitä ja juttuideoita, ja niitä toimittajat hyödynsivät rutiininomaisesti. Myös poliisiin liittyvät organisaatiot olivat hyviä lähteitä juttuideoille. Poliisikomission tapaamisiin osallistuttiin ja poliisista tehtyjä valituksia tarkastettiin. Myös kuolemansyöntutkijoilta saattoi saada tietoa. Uhreja tai heidän sukulaisiaan lähestyttiin joskus, jotta saataisiin tietoa, jota poliisi ei ollut vielä julkistanut. Sisäpiirin toimittajat eivät juuri ottaneet esimiehiltään juttuideoita vastaan, kun taas ulkopiirin toimittajia kohdeltiin samalla tavoin kuin yleistoimittajia. Sisäpiirin toimittajat myös jakoivat juttuideat keskenään, mutta sovitusti se, joka oli tehnyt ”kenttätyön”, sai skuupin ensimmäisenä. Ulkopiirin toimittajat sijaitsivat jo fyysisesti etäällä toisistaan ja pitivät myös juttunsa itsellään. (121–123.)

Jonkinlainen yhteistyö toimittajien kanssa oli osa virallista käytäntöä ja poliisityötä. Uudesta kulttuurista huolimatta poliisit pysyivät vaiteliana yhteistyöstään toimittajien kanssa. Poliisit ymmärsivät toimittajien riippuvuuden heistä, mutta samalla poliisi itsekin tunsivat olevansa riippuvainen mediasta. Ericsonin ym. mukaan aiemmat tutkimukset ovat keskittyneet tutkimaan toimittajien puolta asiasta, minkä vuoksi tulokset ovat osoittaneet, että poliisilla olisi enemmän valtaa kuin toimittajilla heidän keskinäisessä suhteessaan. Ericsonin ym. mukaan kyse on kuitenkin keskinäisestä riippuvuussuhteesta. Eräs poliisihaastateltava oli todennut, että he tarvitsevat toimittajia yhtä paljon kuin toimittajat tarvitsevat heitä. (123–125.)

Haastattelutilanteissa joitakin faktoja tutkinnassa olevista tapauksista ei paljastettu toimittajille. Tätä perusteltiin usein sillä, että tietojen paljastaminen saattaisi vaarantaa kyseessä olevan tutkinnan esimerkiksi vaikuttamalla todisteiden arvoon. Monet lähteet kertoivat, että heitä oli opetettu kertomaan syy, miksi tietoja ei anneta, ja että eniten käytetty syy oli, että se saattaisi häiritä

tutkintaa tai todisteita. Tämän lisäksi tiedoista vaiettiin myös, jos ne olivat arkaluontoisia eli koskivat esimerkiksi nuoria uhreja tai arkaluontoisia seksirikoksia. (127–128.) Joskus tietoja ei annettu siksi, että kyseinen toimittaja tai hänen edustamansa media eivät miellyttäneet poliiseja. Poliisilähteet antoivat useita esimerkkejä siitä, kuinka he olivat lakanneet antamasta tietoa toimittajille, jotka olivat olleet kriittisiä poliisia kohtaan aiemmissa jutuissaan tai jotka nähtiin poliisin vastaisina. (128–129.)

Monet poliisit kertoivat, että kun jotkin tapaukset saivat laajasti julkisuutta, heidän oli pakko vältellä toimittajia, jotta saivat työnsä tehtyä (158).

Järjestelmän huokoisuus oli merkittävä huoli poliisilaitoksella ja koko ajan pyrittiin siihen, jotta tiedot eivät vuotaisi toimittajille. Monet haastateltavista huomauttivat vuotojen yleisyydestä ja siitä, että toimittajat usein olivat jopa paremmin informoituja kuin ne poliisit, joiden olisi pitänyt olla perillä asiasta. Poliisipäälliköt näkivät vuodot väistämättöminä, sillä suuressa ryhmässä on aina yksilöitä, jotka ovat motivoituneita kiertämään virallisia kanavia. (134–135.)

Verrattuna oikeuslähteisiin poliisit olivat paljon aktiivisemmin mukana uutisten teossa ja myös huolestuneita niistä. He tiedostivat uutisten vallan ja halusivat käyttää sitä hyväkseen samoin kuin välttää sen mahdolliset negatiiviset seuraukset. (171.) Poliisi pystyi hyödyntämään uutisia tutkinnan apuna, pelotteena kansalaisille tai kohottamaan uutisten kautta joukkojensa mielialaa (161–163). Uutisten kautta myös pystyttiin painostamaan hallintoa tai hankkimaan lisää materiaali- ja resursseja. Samalla pystyttiin vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen poliisista. (164–167.) Huolimatta siitä, että poliisin oli pakko suhtautua mediaan vakavasti, poliisin aktiivisuus asian suhteen jäi vähäisemmäksi kuin esimerkiksi poliittisilla toimijoilla. Joillekin poliittisille toimijoille uutiset merkitsivät lähestulkoon kaikkea. (171.)

2.5.3 Rikosjournalismi Suomessa

Suomalaista rikosjournalismia tuskin voi olla käsittelemättä mainitsematta Pertti Hemánuksen väitöskirjaa *Helsingin sanomalehtien rikosaineisto* vuodelta 1966. Laajaan aineistoon perustunut väitöskirja analysoi rikosaineistojen piirteitä ja niihin vaikuttavia tekijöitä. Vaikka tutkimus on

vanha, otan silti esiin muutaman kohdan liittyen rikosaineistoon vaikuttaviin tekijöihin ja lähdesuhteisiin.

Hemánuksen (1966, 35) mukaan rikosaineistoon vaikuttavat työmenetelmälliset normit, kuten viralliset normit eli laki sekä epäviralliset ammattieettiset normit ja suositukset. Hemánus korostaa, että toimittajien henkilökohtainen panos paljolti ratkaisee rikosaineiston muodostumisen. (1966, 269.)

Jo 1960-luvulla Hemánus havaitsi, että poliisilla on vakiintunut tapa antaa lehdille tuoreita tietoja rikoksista. Sekä poliisissa että lehdistössä koettiin työn kannalta välttämättömäksi, että osapuolten välillä on luottamukselliset suhteet. Paikalliset sanomalehtiyhdistykset järjestivät myös monissa kaupungeissa neuvottelutilaisuuksia poliisin kanssa. Kumpikin osapuoli pyynnöstä lähetti edustajiaan toisen tilaisuuksiin ja myös kirjallisia esityksiä vaihdettiin. Helsingissä kyseinen toiminta institutionalisoitui vuonna 1960 Helsingin Lehdistö-Poliisikerhoksi. (1966, 31.) Lehdistö-Poliisi-kerhoja on siis Suomessa ollut olemassa jo ainakin vuodesta 1960 lähtien.

Hemánuksen mukaan kumpikaan osapuoli ei näissä yhteisissä keskusteluissa sinällään kiistänyt rikosaineistojen funktionaalista merkitystä, vaan keskustelu koski enemmänkin yksityiskohtia. Näistä yksityiskohdista poliisi korosti sanktiointia heikentäviä häiriöfunktioita, kun taas lehdistö usein näki, että yksityiskohtien julkisuudella oli oma funktionsa. Usein keskustelu kulminoitui ongelmaan, minkälaisissa tapauksissa poliisin on kokonaan vaiettava tuoreista rikoksista. (1966, 31.)

Poliisi jakoi tietoja tasapuolisesti ja erot poliisiuutisten seurannassa johtuivat lähinnä lehtien resursseista. Toimittajalla ja yksittäisellä poliisimiehellä saattoi olla läheiset välit, ja tätä kautta jokin lehti saattoi saada vihjeen tai vahvistuksen epävarmoille tiedoille ennen muita. Tällaiset tapaukset olivat kuitenkin Hemánuksen mukaan poikkeuksellisia. (1966, 75.)

Hemánus havaitsi, että väitöskirjansa julkaisun aikoihin lehdistön ja poliisin väliset suhteet olivat parantuneet, mutta siitä huolimatta kaikki kitka ei ollut poistunut. Toisaalta Hemánus muistuttaa, että erittäin läheiset suhteet poliisin ja lehdistön välillä saattavat jopa olla haitaksi, koska ne voivat tehdä lehdistön riippuvaiseksi poliisista. Tällöin lehdistö saattaisi alkaa vältellä poliisin kritisoimista ja esittää vain poliisin mukaisia kriminaalipoliittisia kannanottoja. (1966, 31–32.)

Poliisi ei ollut ainoa rikosuutisten lähde, vaan toimitukset saivat vihjeitä myös muualta. Eräs ryhmä (Hemánus, 1966) oli ”ilmiantajan tyyppiset henkilöt”, joiden tieto oli harvoin paikkansa pitävää tai merkityksellistä. Se saattoi myös palvella antajan omia intressejä. Suomalaiseen journalismiin kuuluukin, että normaalioloissa rikostiedoille hankittiin yleensä poliisin vahvistus. Uutista julkaistiin harvoin ilman poliisin vahvistusta tai että asiasta olisi lainkaan keskusteltu poliisin kanssa. Poikkeuksia olivat myös tapaukset, joissa uutinen saatiin vahvistettua, mutta julkaistiin vastoin poliisin toivomusta. Suomalainen kulttuuri erosi tässä suhteessa huomattavasti anglosaksisesta kulttuurista, jossa oli yleisempää hankkia tietoja poliisin ohi. (Hemánus 1966, 75.)

Oikeuslaitoksissa toimittajien apuna toimivat haastemiehet, jotka auttoivat haravoimaan esille tulevista jutuista seuraamisen arvoiset. Tällainen yhteistyö oli myös vakiintunutta, mikä toimi takeena sille, että jos lehdellä oli oma toimittaja oikeudessa, se sai tietoonsa tärkeimmät ja mielenkiintoisimmat jutut. Oikeudessa toimittajille myös esitettiin usein pyyntöjä jonkun uutisen pois jättämisestä. Lahjontaa tähän liittyi kuitenkin vain harvoin, mutta joskus ilmeni painostusta. Pyyntöjä uutisten pois jättämisestä harkittiin tapauskohtaisesti. Joskus toimitukset jopa sopivat keskenään yhdenmukaisesta käytännöstä. (Hemánus 1966, 76–77.)

Hemánus (1966, 220) tutki myös poliisin ja lehdistön välistä suhdetta tarkastelemalla aineistossaan sitä, kuinka paljon lehdet julkaisivat poliisin avunpyyntöjä ja kuinka paljon rikosaineistossa esiintyi kiitoksia tai moitteita poliisia kohtaan. Olennaisin löytö oli se, että poliisille osoitettuja moitteita oli vähän ja lähes puolessa tapauksista moitteet todettiin aiheettomiksi. Hänen mukaansa on selvää, että moitteet olivat useimmiten säädeltyjä ja lehden ja poliisin välisten suhteiden arvioitiin kestävän ne. Merkittävää oli myös se, että vaikka lehdistön ja poliisin suhteet olivat kärjistyneet, lehdistö julkaisi silti auliisti poliisin avunpyyntöjä. (Hemánus 1966, 220–221.)

3 Ammattietiikka, objektiivisuus ja journalistisen työn muutos

3.1 Objektiivisuus osana journalismia

Toiseen tutkimuskysymykseeni liittyvät olennaisesti **journalistisen objektiivisuuden** ja **journalistisen ammattietiikan** käsitteet. Objektiivisuus vakiintui journalismin periaatteeksi jo ensimmäisen maailmansodan jälkeisinä vuosina ja journalisteja vaadittiin erottamaan arvot faktoista

(Allan 2010, 43–44). Objektiivisuuden tavoittelun myötä siirryttiin poliittisesta lehdistöstä neutraaliin kaupalliseen lehdistöön. Poliittinen lehdistö oli toiminut avoimesti yhteiskunnallisena toimijana, mutta kaupallistumisen myötä lehdet alkoivat ottaa etäisyyttä kirjoitustensa kohteisiin. (Kunelius 2003, 69.) Suomalaista journalismia ohjaavan Julkisen sanan neuvoston laatimat uutistyyön neutraaliutta ja puolueettomuutta korostavat journalistin ohjeet muotoiltiin ensimmäisen kerran vuonna 1958 (Heikkilä 2001, 37).

Nykyäänkin journalistin ohjeissa toimittajan vaaditaan pyrkivän totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen (JO 8). Tästä huolimatta objektiivisuus ei ole vielä tänäkään päivänä selkiytynyt ongelmattomaksi käsitteeksi, vaan siihen liittyy useita eri näkökulmia. Yhtä mieltä ei olla edes siitä, tulisiko journalismin olla objektiiivistä. (Koljonen, 2013, 8.) Objektiivisuuden korostaminen on kuitenkin leimallista toimittajille. Heikkilän mukaan (2001) toimittajan työn ideaalin muut arvot ovat jääneet varjoon, kun ammattikunta on keskittynyt korostamaan itsenäisyyttään, lahjomattomuuttaan ja puolueettomuuttaan. Samalla se on johtanut erikoiseen tilanteeseen: vaikka toimittajien tehtävä on paljastaa epäkohtia ja kritisoida poliitikkoja, on katsottu, että johtopäätösten tekeminen paljastuksista kuuluu muille. (Heikkilä 2001, 58–59.)

Hemánus ja Tervonen (1980) käsittelevät objektiivisuuden problematiikkaa laajalti teoksessaan *Objektiivinen joukkotiedotus*. Tutkijoiden mukaan ongelmaa on lähestytty monesta eri näkökulmasta, mutta yhdessä asiassa on päästy laajaan yksimielisyyteen: sanoman objektiivisuus liittyy olennaiselta osin tavalla tai toisella sanoman ja todellisuuden väliseen suhteeseen (1980, 16). On kuitenkin virhetulkinta ajatella, että objektiivisuus tarkoittaisi tasapuolisuutta – sillä todellisuuskään ei ole ”valmiiksi tasapuolinen”. Väärin on myös ajatella, että objektiivisuus tarkoittaisi neutraalia, arvoista ja mielipiteistä karsittua esitystä – todellisuutta kun ei ole mahdollista kuvata neutraalisti, vaan jokainen tekee subjektiivisia valintoja. (1980, 95–99).

Hemánus (1980) määrittelee joukkotiedotuksen lopputuloksen yleisiksi kriteereiksi todenmukaisuuden ja olennaisuuden. Hemánus huomauttaa, että todenmukaiselta vaikuttava väite ei kuitenkaan aina ole tosi ja ihmisten käsitykset todellisuudesta ovat usein harhaisia. Asioiden oikea laita voitaisiin selvittää tieteellisellä tai journalistisella työllä, mutta usein tämä on hyvin vaikeaa tai mahdotonta lyhyessä ajassa. Olennaisuudella hän puolestaan tarkoittaa, ettei toimittaja poimi satunnaisesti tai mielivaltaisesti yksityiskohtia jostain asiasta esitykseensä, vaan kuvauksen on olennaisilta osin vastattava kohdetta tai ilmiötä. Toisin sanoen harhaanjohtamista tulee välttää.

(1980, 111–112.) Hänen mielestään eräänlaisena viimeisenä testinä journalistisen lopputuloksen objektiivisuutta voidaan pohtia kysymällä, paljastaako se tarkasteltavana olevan asian olemuksen. Hemánuksen mukaan tämäkään ei ole silti täysin vedenpitävä testi, sillä kyseessä voi olla esimerkiksi yksittäisen vaiheen tai tapauksen kuvaaminen suuremmasta kontekstista (1980, 123).

Heikkilän (2001) mukaan samalla, kun ajatus ehdottomasta tiedosta on kyseenalaistunut, objektiivisuuden sisältö on nykyisin vähemmän vaativa toimittajille kuin aiemmin. Nykyään sekä toimittajille että yleisölle objektiivisuus tarkoittaa luottamusta siihen, että asiat on kirjattu uutiseen asianmukaisesti. (2001, 33.) McNair (1998) puolestaan määrittelee objektiivisuuden kriteeriksi kolme asiaa: 1) mielipiteiden erottamisen faktoista, 2) asian esittelyn tasapuolisuuden ja 3) faktojen alkuperän ilmoittamisen (1998, 68–70).

Objektiivisen tiedonvälityksen myötä journalistien ammatillistuminen kasvoi (Kunelius 2003, 72). Ammatillistumisen myötä ala myös tarvitsee tietynlaiset säännöt. Suomessa journalistin ohjeita on perinteisesti pidetty alan eettisenä ohjeistona, joiden avulla muodostuu käsitys toimittajan ammattietiikasta. Journalistiliiton mukaan journalistin ohjeilla on käytännössä koko joukkoviestintäalan hyväksyntä, joten kaikki suomalaiset mediat ovat sitoutuneet noudattamaan yhteisiä eettisiä toimintaohjeita. Myös Julkisen sanan neuvosto hyödyntää niitä tehdessään päätöksiä sille tulleista kanteluista. (Journalistiliitto 2014.)

Pia Leino (2005, 20) määritteli pro gradussaan journalistisen eettisen harkinnan tarkoittavan yksinkertaisesti pohtimista, mitä on hyväksyttävää julkaista ja toisaalta sitä, millä keinoin tietoa saa hankkia. Tämä tutkielma onkin keskittynyt määritelmän jälkimmäiseen osaan ja siihen, kuinka ammattietiikka vaikuttaa sisäpiirilähteiden kanssa toimimiseen.

3.2 Lähteiden pyrkimys vaikuttaa journalismiin

Kuten aiemmissa kappaleissa on todettu, lähteillä on suuri pyrkimys kontrolloida julkisuuteen päätyviä asioita, jotka liittyvät lähdeorganisaatioon. Luostarinen havainnollistaa osuvasti journalistien ja lähteiden välistä moniulotteista kilpailutilannetta: mediat kilpailevat siitä, kuka saa uutisarvoisimmat ja auktoritatiivisimmat lähteet, samalla kun lähteet kilpailevat keskenään

julkisuudesta. Lisäksi toimittajat ja lähteet kilpailevat siitä, kumman näkökulmasta juttu tehdään ja kuinka saadaan vahingolliseksi koettua tietoa julkisuuteen. (Luostarinen 1994, 64.)

Tutkijoilla on kuitenkin erilaisia käsityksiä siitä, kuinka suuri valta lähteillä on suhteessa toimittajiin. McNair (1998) esitti, että toimittajat ovat keskinäisessä riippuvuussuhteessa lähteiden kanssa (ks. kappale 2.2). Ericson ym. (1989) puolestaan katsovat, että lähteet ja toimittajat ovat suhteellisen autonomisia toimijoita. Toimijoiden autonomisuuden määrä riippuu heidän organisaatiostaan. Periaatteessa kuitenkin toimittajilla on paljon vaihtoehtoja lähteissä ja lähteillä on paljon vaihtoehtoja mediakanavissa. (1989, 16.)

Tutkimuksessaan Ericson ym. (1989, 378) korostavat, että lähteiden näkökulmasta medially on erittäin suuri valta ja hallussaan avainresurssit. Uutismedioilla on mahdollisuus määritellä uutisen kehykset, kenet uutisen kontekstiin on houkuteltu ja kenelle annetaan 12 sekunnin ääniklippi. Tästä huolimatta tutkijoiden mukaan kysymykseen ”kuka kontrolloi” ei voida suoraan vastata, sillä siinä on huomattavia tilannekohtaisia eroja. Siihen vaikuttavat konteksti ja se, millaisia lähteitä on mukana, millaisesta uutismediasta on kyse ja mistä aiheesta uutista tehdään. (Ericson ym. 1989, 378.)

Lähteen vallankäyttöä on tutkinut myös Panu Tuunala pro gradussaan. Lähteiden haastattelututkimuksen perusteella Tuunala havaitsi, että lähteiden valta on suurimmillaan juttuprosessin alussa, kun taas loppua kohden toimittajan valta kasvaa ja lähteen valta vähenee. (Tuunala 2002, 64.) Tuunalan mukaan toimittajat ovat viime vuosikymmenien aikana menettäneet merkittävästi ideointivaltaansa lähteille (emt., 67).

Jälleen on hyvä huomata, että näiden yllä mainittujen tutkimusten jälkeen mediakenttä on muuttunut ja lähteille on tarjolla yhä enemmän julkaisukanavia: sosiaalisen median ja esimerkiksi blogikulttuurin tuomien mahdollisuuksien myötä lähteet eivät välttämättä tarvitse enää virallista mediaa saadakseen läpi sanomansa. Tästä huolimatta perinteisellä medially on yhä arvonsa ja se on tehokas tapa levittää tietoa.

Luostarisen (1994) mukaan toimittajan ammattitaitoon kuuluu, että hän osaa hahmottaa sen, millaisilla ehdoilla ja mistä syystä lähde antaa tietoja hänelle. Toimittaja on Luostarisen mukaan ”tulkinnan ammattilainen”, joka osaa lukea yhteiskunnan erilaisia pelejä ja tarkastella omaa

suhdettaan eri diskursseihin, joita yhteiskunta tarjoaa. (Luostarinen 1994, 36.) Tällainen toiminta edellyttää kuitenkin koulutusta, kokemusta ja taustietoja (emt., 91).

Armeijan tiedottamista tutkinut Luostarinen (1994) kuvaa lähdeorganisaation ihannelaksiksi sitä, että toimittajat kokevat lähteen edustavan ristiriidattomasti yhteistä etua. Lähdeorganisaation vastaisen toiminnan koetaan puolestaan olevan vastoin koko kansakunnan intressejä. (Luostarinen 1994, 251.) Vastaavanlaista ajattelua voidaan soveltaa esimerkiksi poliisiin, joka on merkittävä lähde rikostoimittajille.

Perinteisesti journalistisissa teoksissa ei ole kuvattu juttujen syntyprosessia tai toimittajan mahdollisia kytköksiä haastateltaviin tai lähdeorganisaatioon. Kyseinen tapa on yleisesti hyväksytty ja journalismin uskottavuutta lisäävä retorinen muoto (Luostarinen 1994, 93). Luostarisen mukaan julkisuuskamppailujen ja vaikutusyritysten purkaminen sekä niihin liittyvä lähdekritiikki olisi kuitenkin välttämätöntä erityisesti merkittäviä yhteiskunnallisia intressejä käsiteltäessä (emt., 94). Varsinkin nimettömiä sisäpiirilähteitä käytettäessä lukijan on mahdoton arvella, mistä kyseinen tieto on toimittajalle tullut tai kuinka juttu on syntynyt. Tällaisten luottamuksellisten tietojen hankkimisen avaaminen lukijalle lienee kuitenkin lähes mahdotonta, jos tietoja ei aina anneta edes omalle esimiehelle. Toisaalta miltä se näyttäisi jutun kannalta, jos toimittaja kertoisi saaneensa tiedot pitkäaikaisen ystävyysuhteen seurauksena? Se tuskin ainakaan tukisi lukijan mielikuvaa puolueettomasta toimittajasta.

Reetta Nousiaisen (2012) mukaan poliisin viime vuosina radikaalisti muuttunut tiedotuspolitiikka osoittaa, että kyseisellä organisaatiolla on suuri valta uutisointiin: poliisi valitsee jutun julkaisuajankohdan ja usein sen näkökulman. Poliisi alkoi tiedottaa tutkinnassa olevista jutuista ammattimaisesti vasta muutamia vuosia sitten. Sen jälkeen tiedottaminen on muuttunut harkituksi, näyttäväksi ja suunnitelluksi. Nousiaisen mukaan poliisi näyttääkin saavan viestinsä läpi mediassa yhä useammin sellaisenaan. Erityisesti hän nostaa esiin resurssipulasta kertovat uutisoinnit. (2012, 78–80.)

Uudet käytännöt myös yhtenäistävät rikosuutisointia: ennen toimittaja joutui hankkimaan tiedot omilla suhteillaan, nykyisin poliisi tiedottaa asiasta nopeasti kaikille medioille, vaikka joku saisikin tiedon ensimmäisenä. Valta on yhä enemmän poliisilla: jos poliisi jättää tiedottamatta asiasta, isotkin jutut voivat mennä toimittajilta ohi. Esimerkkinä tästä on vuodelta 2011 Jorvin sairaalan

tapaus, jossa kolmea sairaanhoitajaa syytettiin syövyttävän puhdistusaineen juottamisesta vastasyntyneille. Tapaus tuli julkisuuteen vasta syytteiden nostamisen jälkeen. (Nousiainen 2012, 80–81.) Poliisi on tehostanut toimintaansa myös imagomainonnassa ja pyrkinyt korostamaan ihmisläheistä julkisuuskuvansa hauskaasti kirjoitetuilla tiedotteilla, Facebook-päivityksillä ja Poliisit-televisiosarjan lämminhenkisillä klipeillä (Nousiainen 2012, 83–84).

3.3 Nimettömien lähteiden käyttö

Anonyymien lähteiden käyttöä tutkineen Matt Carlsonin (2011) mukaan toimittajat usein puolustavat oikeuttaan nimettömien lähteiden käyttöön vetoamalla yleiseen etuun. Tämä käytäntö kuitenkin rasittaa yleisön ja toimittajien suhdetta verhoamalla mahdolliset yhteydet ja lähteen motiivit. (Carlson 2011, 37.) Vaikka käytäntö on iskostunut alalle, sen käyttäminen on viime vuosina noussut keskusteluun. Jopa New York Times on joutunut pyytämään anteeksi nimettömien lähteiden aiheuttamia kohuja esimerkiksi liittyen Irakin väitettyihin massatuhoaseisiin. Toisaalta Carlson muistuttaa, että nimettömien lähteiden ansiosta on voitettu myös journalismin arvostettu Pulitzer-palkinto. Nimettömien lähteiden käyttö on valtavan monimutkainen asia ja niiden hyödyntämiseen on paljon erilaisia vaihtoehtoja. (emt., 39-40.)

Carlsonin mukaan nimettömien lähteiden käyttö eroaa tavallisesta lähteiden käytöstä kolmella tavalla: se heikentää läpinäkyvyyttä, se lisää toimittajan vastuuta ja myös korostaa toimittajaa itseään, joka normaalisti vetäytyy lähteen taakse (Carlson 2011, 38-39). Nimettömien lähteiden taustalla voi usein olla toimittajan tai median halu näyttäytyä eliittitoimijana, jolla on eliittilähteet. Valkoisen talon edustajan antama nimetön kommentti tuo auktoriteetin tuntua kyseiselle julkaisulle. Samalla myös toimittajat saattavat kilpailla siitä, kenellä on eniten yhteyksiä vallassa oleviin ihmisiin. (emt., 41.) Joskus nimettömyyttä myös käytetään hyväksi. Esimerkiksi New York Timesin tapauksessa Carlsonin mukaan kyse ei ollut ilmiantajista vaan viranomaisista, jotka käyttivät lähdesuojaa hyväkseen kaupatakseen sotaa yleisölle. Yleisöllä puolestaan ei ole muuta vaihtoehtoa kuin luottaa siihen, mitä jutussa lukee. (emt., 43.)

Tutkivasta journalismista useita teoksia kirjoittanut Heikki Kuutti (2001) muistuttaa, että nimettömien lähteiden käyttämisen täytyy aina tapahtua journalistisista lähtökohdista: toimittajalla on oikeus nimettömään lähteeseen, mutta lähteellä ei ole automaattisesti oikeutta pysytellä

nimettömänä. Kuutin mukaan nimettömien lähteiden käyttäminen voi heikentää yleisön luottamusta mediaan, varsinkin jos yleisö alkaa epäillä nimettömyyden tarpeellisuutta tai lähteen motiiveja. Usein perustelut nimettömyydestä ja arviot lähteen uskottavuudesta jäävätkin vain toimituksen sisäisiksi. (Kuutti 2001, 137–138.)

Usein nimettömiltä lähteiltä pyydetäänkin muita dokumentteja väitteidensä tueksi. Samoin lähdettä voidaan pyytää allekirjoittamaan sopimus, jossa hän lupautuu saapumaan oikeuteen todistamaan asian tarvittaessa. Kuutti muistuttaa, ettei myöskään toimittajan lupaama luottamuksellisuus ole peruuttamaton. Jos paljastuu, että lähde on antanut vääriä tietoja tai on itse osallinen asiaan, voi Kuutin mukaan toimittajalla olla eettiset perusteet luottamuksellisuussopimuksen peruuttamiseen. (Kuutti 2001, 138.)

Carlson ennustaa, että nimettömien lähteiden käyttöä tulevat haastamaan samojen juttujen jakaminen yhä laajemmalle sekä joukkoistaminen (crowd-sourcing) eli yleisön hyödyntäminen lähteinä. Myös journalististen toimijoiden uskottavuus on heikentynyt, joten lähdesuojan vaatima luottamus on heikommassa kantimissa kuin aiemmin. Lähteelle luvattu anonymiteetti tuottaa ongelmia yleisölle, joka ei saa tietää kuka puhuu, miksi lähteen identiteetti salataan ja mitä on jätetty kertomatta. Samalla kuitenkin anonymiteetin suojissa on mahdollisuus antaa elintärkeää informaatiota, joka muutoin jäisi saamatta, eikä sellaista työkalua ole varaa jättää käyttämättä. (Carlson 2011, 44–46.)

3.4 Julkinen keskustelu Journalisti-lehdessä

Vuonna 2009 julkisuudessa käytiin merkittävää keskustelua toimittajien käyttämistä sisäpiirilähteistä. Tuolloin lokakuussa entinen kansanedustaja Osmo Soininvaara väitti julkisuudessa (Soininvaaran blogi 8.10.2009), että poliisi vuotaa salaisia tietoja toimittajille ja toimittajat maksavat poliiseille näistä tiedoista. Samana vuonna käytiin keskustelua myös toimittajien lähdesuojan murtamisesta. Toimittajien ammattilehdessä Journalistissakin julkaistiin kyseisenä vuonna kolme rikostoimittajien ja poliisin lähteistä suhdetta käsittelevää mielipidekirjoitusta.

Keväällä 2013 kävin läpi Journalistin verkkosivuilla olevat vuoden 2009 lehtien juttujen otsikot ja ingressit (kaikista jutuista ei löytynyt ingressiä). Löysin neljä juttua, jotka käsittelivät rikos- ja oikeustoimittajien ja sisäpiirilähteiden välisiä suhteita. Kolme näistä oli mielipidekirjoituksia ja osa samaa julkista keskustelua. Neljäs artikkelista käsitteli toimittajan joutumista rikosepäilyn kohteeksi.

Nämä kolme mielipidekirjoitusta kuvastavat hyvin alan sisällä vallitsevaa ristiriitaista suhtautumista rikostoimittajien käyttämiin sisäpiirilähteisiin. Keskustelun aiheesta aloitti kansainvälisen oikeuden professori Martin Scheinin kolumnillaan, joka oli otsikoitu näennäisen objektiivisesti: ”Syövätkö toimittajat poliisin kädestä?” (Journalisti 8/2009). Heti kolumninsa aluksi professori Scheinin kuitenkin kertoo oman näkemyksensä viittaamalla Turun suomalaisen yliopistoseuran Phoenix-lehdessä julkaistuun haastatteluun, jossa Scheinin syyttää toimittajia poliisin liiasta myötäilystä. Scheinin siteeraa itseään: *”Toimittajista on liian usein tullut poliisin sylikoiria. Suoraan sanoen poliisi vuotaa tietoja toimittajille ja lehdistö kiittää skuupeista myötäilyllä.”* Scheininin mukaan toimittajat ovat ottaneet etäisyyttä ihmisoikeusjuristeihin, joiden mielipiteitä kysyttiin usein vielä 1980-luvulla. Sen sijaan toimittajat ovat lähentyneet poliiseja, jotka vuotavat toimittajille tietoja esimerkiksi keskeneräisestä rikostutkinnasta. Vastapalvelukseksi lehdistö puolestaan jättää poliisia kritisoivat mielipiteet varjoon.

Professorin kolumniin vastasi toimittaja Ari Mölsä, joka kertoo Scheininin olevan oikeassa (Journalisti 10/2009). Debatti-palstalla julkaistu teksti viittaa heti aluksi Scheininin otsikkoon ja vastaa siihen myöntävästi. Mölsän teksti on otsikoitu kiteyttävästi: ”Vähempikin veljeily poliisin kanssa riittäisi”.

Mölsä vetoaa heti kirjoituksensa aluksi omaan pitkään kokemukseensa alalla.

”Olen työskennellyt uutistoimittajana 25 vuotta, ja järkytykseni määrä lisääntyy vuosi vuodelta. Suomessa ei ole vielääkään raskaan sarjan oikeusjournalismia; Suomessa on vain rosvo ja poliisi -journalismia.”

Perusteluissaan hän viittaa oikeusasiamies Riitta-Leena Paunion (Tietovuodot poliisista, 2008) teettämään selvitykseen. Mölsä tiivistää selvityksen kärjistäen kahteen asiaan: *”1) poliisi vuotaa kuin seula ja 2) Lehdistö-Poliisi-kerhot ovat vähintäänkin arveluttavia porukoita.”* Mölsän mukaan poliisin tietovuodot vaikuttavat olevan ”maan tapa” ja se sopii toimittajille enemmän kuin hyvin.

Kirjoittaja käyttää tekstissään sanoja kuten ”alennustila” ja väittää, että toimittajat kirjoittavat poliisista vain kritiikittömiä juttuja.

Konkreettisia perusteita Mölsä ei kuitenkaan esitä Paunion selvityksen lisäksi. Lukija voi olettaa, että Mölsä puhuu kokemuksella pitkän uransa vuoksi, sillä siihen kirjoittaja kirjoituksensa alussa vetoaa.

Tämän jälkeen Mölsälle puolustautuu rikostoimittaja Susanna Reinboth. Myös Reinbothin teksti ”Poliisiväitteet vailla näyttöä” (12/2009) julkaistiin lehden Debatti-sivulla. Reinboth on täysin eri mieltä kahden aikaisemman kirjoittajan kanssa. Reinbothin mukaan hän ei tunnista itseään tai kollegoitaan Mölsän jutusta ja vetoaa arvoaltaansa tunnettuna oikeustoimittajana. Reinboth perustelee väitettään antamalla konkreettisia esimerkkejä jutuista, joissa hän on kirjoittanut poliisin toimintaan liittyvistä epäselvyyksistä. Lisäksi Reinboth syyllistää Mölsää: jos Mölsä on tiennyt tällaisista laiminlyönneistä, miksei hän ole tehnyt itse niistä juttuja? Hän myös haastaa Paunion käyttämisen konkreettisenä lähteenä, sillä selvityksessä on todettu myös, että esitutkinnan tietoja saattavat vuotaa myös asianomaiset, epäilty itse, todistajat tai heidän lähipiirinsä.

Toimittajien ammattijärjestön lehden mielipidekirjoituksista näkee, että myös alan sisällä käydään kriittistä keskustelua rikostoimittajien ja poliisien suhteista. Keskustelun aloittaa kansainvälisen oikeuden professori, mutta siihen vastaavat kaksi toimittajaa täysin erilaisilla näkemyksillä. Tämä kuvastaa ristiriitaista suhtautumista, joka aiheeseen liittyy. Samaan tematiikkaan otan osaa myös omassa tutkimuksessani: teemahaastatteluissa toimittajia pyydettiin pohtimaan, millaisia vaikutuksia sisäpiirilähteillä voi olla toimittajan työhön ja ammattietiikkaan.

3.5 Lähteet ja journalistisen työn muutos

Journalismin työvälineet, työtavat ja tuotantorakenteet ovat käyneet läpi merkittäviä uudistuksia viimeisten vuosikymmenten aikana ja sitä on myös tutkittu paljon eri näkökulmista. Uskon toimittajien työn muutoksella olevan merkitystä kolmanteen tutkimuskysymykseeni eli siihen kuinka vastaukset sisäpiirilähdesuhteista eroavat nuorten ja vanhojen toimittajien välillä. Eläkkeelle jääneiden toimittajien ja uransa alussa olevien toimittajien työskentelytavat saattavat poiketa toisistaan huomattavasti. Siksi avaan tässä muutamia keskeisiä tutkimustuloksia, jotka auttavat

hahmottamaan journalistisen työn muutosta ja sitä, kuinka se voi vaikuttaa mahdollisiin sisäpiirilähdesuhteisiin.

Jyrkiäinen (2008) on päätenyt siihen, että journalistit kokevat yhä enemmän kiirettä ja lehdet taloudellisia paineita. Toimittajilla oleva aika yhden jutun kirjoittamiseen on vähentynyt. (Jyrkiäinen 2008, 89.) Journalistisen työn muutoksen taustalla ovat kasvaneet tehokkuusvaatimukset ja teknologiset mullistukset: toimittajat muokkaavat juttunsa nykyään useaan eri välineeseen ja samalla toimitusten henkilökunnan määrää on vähennetty tuotantoprosessien tehostamiseksi (Jyrkiäinen 2008, 8–9).

Jyrkiäisen tutkimuksessa ei varsinaisesti tarkastella sitä, miten tämä vaikuttaa lähdekäytäntöihin. Viittaus lähteisiin löytyy kuitenkin siitä, kun toimittajia pyydettiin kertomaan, mitä he arvioivat omaksi vahvuudekseen työssään: neljänneksi eniten ääniä saivat ihmissuhdetaidot ja -verkot. Jyrkiäisen mukaan kyseinen vahvuus tuli erityisen vahvasti esiin toimittajien vastauksissa. (emt., 22.) Kun toimittajilta kysyttiin, miten heidän nimeämiään vahvuuksia pitäisi vaalia, vastaajat mainitsivat seuraavat kuusi asiaa: 1) työtehtävien laatu, monipuolisuus, vapaus, 2) ajan lisääminen tehtävien mukaan, 3) koulutus, 4) palaute 5) oma toiminta, 6) palkkaus, vakinaistaminen. (emt., 25.)

Laura Juntunen (2011) on tutkinut lähdekäytäntöjen muuttumista journalistin arjessa, jossa on tarjolla paljon valmista lähdemateriaalia, kuten tiedotteita. Juntunen tutki asiaa analysoimalla media-aineistoa sekä haastatteleamalla 17 toimittajaa. Juntusen haastatteluissa selvisi, että toimittajat pitivät kattavaa suhdeverkostoa erittäin tärkeänä työkaluna, mutta valittivat, että nykyisen kiireisen ja työpisteeseen sidotun työn takia kontaktien luomiseen ei jää riittävästi aikaa. Läheisiä välejä lähteiden kanssa perusteltiin asiantuntemuksella sekä uutisten saamisella. (Juntunen 2011, 35–37.)

Juntunen havaitsi kuitenkin, että nuoremman polven politiikan toimittajat kyseenalaistivat tällaisen ajattelutavan kontakteista ja pitivät läheisyyttä lähteiden kanssa enemmän riskinä kuin lisäarvona. Riski samaistua liikaa sisäpiiriin ei liittynyt pelkästään politiikkaan vaan myös esimerkiksi talousvaikuttajiin ja kulttuurieliittiin. (emt., 36–37.)

Vastaavanlaista sukupolviero on havaittavissa muissakin tutkimuksissa. Jo 1980-luvulla tehdystä Maria Kaisa Aulan (1991) tutkimuksesta näkee, kuinka Yleisradion politiikan toimittajat jakoivat itsensä ”uusiin” ja ”vanhoihin” toimittajiin, joilla oli hyvin erilainen suhtautuminen esimerkiksi

läheisyyteen lähteidensä kanssa. ”Uusiin” toimittajiin liitettiin etäisyyden ottaminen poliitikkoihin ja se, ettei heidän kanssaan kaveerata. Myös poliitikkojen teot kyseenalaistettiin. Sen sijaan ”vanhojen” toimittajien miellettiin kulkevan poliitikkojen kanssa. Sanat ”kaveeraaja”, ”sylikoira” ja ”luottotoimittaja” mainittiin. (Aula 1991, 101.)

Myös Aula itse havainnoi haastatteluissaan toimittajien suhtautumista poliitikkojen ja toimittajien suhteisiin ja jakoi haastateltavat sen perusteella kolmeen eri ryhmään. Aulan mukaan yhteydenpidossa 1) pidättyväisiä oli 16–18 toimittajaa, 2) sallivia 18–21 toimittajaa ja 3) suhteita arvostavia kaksi toimittajaa. (emt., 79.) Samanlainen jaottelu tehtiin myös sukupolvien välillä: ankarimmat ja pidättyväisimmät olivat kouluttautuneita ja nuorimpia ryhmässä (30–45-vuotiaita) ja suhteita kunnioittavia ja arvostavia olivat vanhimmat toimittajat (yli 45-vuotiaat), joilla usein ei ollut alan opintoja taustallaan. (emt., 191.) Aulan mukaan muutos lähteisiin suhtautumisessa oli osa journalistisen ammatti-identiteetin murrosta Suomessa 1980-luvulla (emt., 100).

Lähdesuhteiden muuttumista sukupolvien välillä on hahmotellut myös Anu Kantola (2011). Vaalirahautisoinnissa mukana olleita toimittajia haastatellut Kantola jakaa toimittajat kolmeen erilaiseen journalistiseen tyyppiin: korkean modernin, notkistuvan modernin ja notkean modernin eetokseen. Korkean modernin edustajat ovat Kantolan mukaan sukupolvea, joka on syntynyt vuosien 1939–1955 välillä. Heillä on vakiintuneet lähdesuhteet ja he paheksuvat skandaaleja sekä politiikan viihteellistymistä. Notkistuvan modernin toimittajat puolestaan ovat 1956–1969 syntyneitä toimittajia, joille lähteiden lähelle meneminen oli tärkeää, mutta lojaalisuus lähettä kohtaan ei välttämättä kestänyt pitkään. 1970-luvulta eteenpäin syntyneet notkean modernin toimittajat puolestaan pitäytyvät mieluummin ulkokehällä kuin sisäpiirissä, eivätkä halua ajautua poliitikkojen kirjureiksi. (Kantola 2011, 118–136.)

Asenteiden muutos on näkynyt esimerkiksi vaalirahakohun jälkipuinnissa, jossa nuoremmat toimittajat ovat syyttäneet vanhempia sormien läpi katsomisesta (emt., 159). Monissa medioissa juuri vaalirahakohusta raportoiviksi valikoituivatkin nuoremmat toimittajat. Läheiset suhteet eivät ole olleet pelkästään politiikan toimittajien ongelma, vaan esimerkiksi Lahden doping-skandaaliin jouduttiin lähettämään rikostoimittajia, koska urheilijoita ihailleet urheilutoimittajat olivat neuvottomia. (emt., 166.) Vaalirahakohuja ja niissä mediaa kohtaan esitettyä kritiikkiä tutkineen Sinikka Torkkolan (2014) mukaan osa journalismikritiikistä jäi kuitenkin täysin alan sisäiseksi. Torkkola toteaa tutkimuksessaan, että kysymys siitä, miksi vaalirahoitusepäselvyyksiin herättiin

niin myöhään, jäi täysin koskematta julkisuudessa. Torkkola toteaakin vaalirahakohujen osoittaneen, että journalismilla ei ole tapana ruotia journalismin omaa toimintaa tai arvioida sitä instituutiona. (Torkkola 2014, 52–53.)

Toimittajan työn ja asenteiden muutosta voidaan tutkia myös selvittämällä toimittajien sensuuria tai tabuina pitämiä aiheita. Kuutti (2001) tarkasteli kahta tutkimusta, joista ensimmäisessä selvitettiin toimittajien tabuina pitämiä aiheita 1990-luvun alussa ja toisessa sensuurin ja itsesensuurin kohteiksi joutuneita asioita vuonna 2001. Tutkimuksia verratessa Kuutti teki johtopäätöksen, että poliitikkoihin ja virkamiehiin kohdistuva sensurointi tai itsesensuuri on vähentynyt kymmenen vuoden aikana, kun taas talouselämään ja erilaisiin ”isokenkäisiin” se on lisääntynyt. (Kuutti 2001, 213.)

Journalismin murroksen vaikutukset saattavat vaihdella huomattavasti toimitusten ja jopa yksittäisten toimittajien välillä. Onkin syytä muistaa, että murroksen myötä työyhteisöissä voi elää sekaisin journalismin uusia ja vanhoja käytäntöjä, jotka voivat olla ristiriidassa keskenään ja viedä muutosta eri suuntaan. (Helle 2009, 91.)

Helteen mukaan journalistisessa työssä on tapahtunut syviä muutoksia viimeisen kymmenen vuoden aikana. Toisaalta journalismi on ammattimaistunut, mutta toimittajilta vaaditaan nykyään yhä enemmän esimerkiksi teknologista ja visuaalista osaamista. (Helle 2009, 99.) Alalle on tullut yhä enemmän yleisosajia (Kolari 2009, 150). Nykyään toimituskulttuuri vahvistuu enemmän päällikkövetoiseksi ja yksittäisen toimittajan autonomia kaventuu. Työ alkaa muistuttaa liukuhihnaa, jolla työntekijä suoltaa tuotetta useisiin eri välineisiin. (Kolari 2011, 64.) Alan tulevaisuuden näkymätkään eivät herätä luottamusta: nuoria toimittajia tutkiessa selvisi, että jopa 71 prosenttia heistä uskoi työskentelevänsä tulevaisuudessa jossain muussa kuin journalistisessa työssä, kun perinteisesti toimittajan työ on kuulunut niihin, joissa tehdään kokonainen työura. (Kolari 2011, 62.) Herää kysymys: jos alan vaihtaminen siintää nuorten toimittajien mielissä jo alusta asti, millainen vaikutus sillä on lähdesuhteiden luomiseen?

4 Haastattelututkimus rikostoimittajista

Edellä olevissa kappaleissa on käyty läpi journalistisiin lähteisiin liittyviä erikoispiirteitä. Toimittajat ovat osaltaan riippuvaisia lähteistä saadakseen tietoa, ja osalla lähteistä on myös velvollisuus antaa tietoa. Kaikki tieto ei ole kuitenkaan helposti saatavilla, sillä lähteet eivät välttämättä halua kaikkea tietoa julkisuuteen. Sisäpiirilähteiden kautta on mahdollista saada tietoa, jota virallisista lähteistä ei haluta antaa. Sisäpiirilähteillä on myös omanlainen roolinsa uutistuotannossa: heidän henkilöllisyytensä pysyvät salassa ja toimintatavat voivat olla hyvin erilaisia kuin virallisilla lähteillä. Sisäpiirilähteet ovat kuitenkin merkittävä osa journalismia ja ne voivat tuottaa äärimmäisen tärkeää tietoa. Juuri tällaisen merkittävän tiedon vuoksi on syytä avata sitä, kuinka vuorovaikutus toimittajan ja lähteen välillä toimii. Journalismi penää usein läpinäkyvyyttä eri organisaatioilta ja julkisilta vallankäyttäjiltä, mutta itse kätkee omat toimintatapansa. Luonnollisesti siihen on myös syynsä: lähdesuojan ansiosta herkkäluontoisten, mutta päivänvaloa kaipaavien, asioiden julkistaminen on mahdollista.

Vaarana lähteiden kanssa toimimisessa on se, että osa lähteistä voi pyrkiä käyttämään valtaa ja pääsyä tiedotusvälineeseen hyväkseen. Toimittajan on määrä puolestaan hoitaa tehtävänsä ammattietiikan ja siihen kuuluvan objektiivisuuden tavoittelun mukaisesti. Sisäpiirilähteiden käyttö tuo omat haasteensa: tietojen paikkansapitävyydestä vastaa usein toimittaja, sillä nimetöntä lähdetä on vaikea saattaa vastuuseen.

Tutkimus journalistisen työn muutoksesta on osoittanut, että kiire toimituksissa lisääntyy ja työtä tehdään yhä enemmän omalta työpöydältä käsin. Moni toimittaja piti silti edelleen suhdeverkostoa tärkeimpänä vahvuutenaan. Kuinka sisäpiirilähteitä tai suhdeverkostoja ehtii muodostamaan nykyisissä hektisissä multimediatuotuksissa? Vieläkö sisäpiirilähteet ovat nykytoimittajan työväline?

Vai halutaanko niitä enää edes? Sukupolvieroja selvittäneet tutkijat ovat havainneet, että eri aikakausien toimittajat suhtautuvat eri tavalla lähdekäytäntöihin. Myös toimittajien keskuudessa sisäpiirilähteiden käyttö herättää voimakasta keskustelua. Mitä rikostoimittajat itse siitä ajattelevat?

Tätä taustaa vasten muodostan tutkimuskysymykset, jotka valottavat sisäpiirilähteiden ja rikostoimittajien käytäntöjä, vuorovaikutusta ja merkitystä journalistien työlle sekä mahdollisia eroja sukupolvien välillä.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni kohteena ovat rikostoimittajien ja heidän sisäpiirilähteidensä väliset suhteet. Samalla tutkin sisäpiirilähteiden vaikutusta rikostoimittajien työhön ja mahdollisia eroja nuorten ja eläkkeelle jääneiden rikostoimittajien vastausten välillä.

Tutkimukseni tavoitteena on kuvata sisäpiirilähteiden käyttöä rikosjournalismissa. Tarkoituksena on avata niin sanottua hiljaista tietoa tutkimuksen avulla ja luoda kuvaa erilaisista käytännöistä, joita rikostoimittajilla on liittyen sisäpiirilähteisiin.

Lisäksi minua kiinnostavat rikostoimittajien omat kokemukset sisäpiirilähteiden käytöstä: näkevätkö he siinä mitään ongelmaa ja kuinka tärkeinä he pitävät lähteitä työlleen? Onko näissä toimintatavoissa tai asenteissa eroja vanhojen ja nuorten rikostoimittajien kesken?

Olen jakanut tutkimustavoitteeni kolmeen tutkimuskysymykseen.

1. Kuinka rikostoimittajien ja sisäpiirilähteiden suhteet syntyvät ja kuinka niitä ylläpidetään?
2. Millainen merkitys sisäpiirilähteillä on rikostoimittajan työlle ja millaisia ammattieettisiä ongelmia niihin liittyy?
3. Millainen muutos sukupolvien välillä on havaittavissa aineiston perusteella?

Ensimmäinen kysymys liittyy vahvasti lähteen tematiikan ja sisäpiirilähteiden tutkimukseen. Tätä kysymystä käsitellessäni viittaan esimerkiksi Ericson ym. (1989) tutkimukseen, jossa on hyvin havainnollistettu rikostoimittajien ja poliisin sekä rikostoimittajien ja oikeuslaitoksen välistä toimintaa. Hyödynnän analyysissäni myös Hemánuksen (1966) havaintoja.

Toinen tutkimuskysymys nivoutuu journalistiseen ammattietiikkaan ja journalistisen objektiivisuuden käsitteeseen. Tulkitsen oman aineistoni vastauksia ammattietiikan ja objektiivisuuden tutkimuksen valossa käyttäen apuna esiteltyjä journalistin ohjeita, Luostarisen (1994) tutkimusta sekä Carlsonin (2011) havaintoja nimettömien lähteiden käytöstä.

Kolmas tutkimuskysymys liittyy journalistisen työn muutokseen ja sukupolven ymmärtämiseen. Sukupolvitutkimuksissa on selvinnyt, että eri aikakauden toimittajat suhtautuvat eri tavoin lähdekäytäntöihin (esim. Aula 1991; Kantola 2011). Kuinka tämä näkyy rikostoimittajissa, ovatko he poikkeus verrattuna muihin erikoistoimittajiin vai ovatko nuoremmat rikostoimittajat kriittisempiä lähdekäytännöissään kuin vanhemmat? Entä miten työn muutos on vaikuttanut käytäntöihin?

Painotan, että vaikka hyödynnän analyysissäni edellä mainittuja tutkimuksia, pääpaino on edelleen oman aineiston analysoinnissa, eikä tarkoitus ole tehdä vertailevaa tutkimusta aiemmista tutkimustuloksista. Koen kuitenkin, että aiemmat tutkimukset antavat tukea omille havainnoilleni ja parempaa ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä.

4.2 Tutkimusaineisto ja rajaus

Tutkimusaineistoni koostuu kahdeksan rikos- ja oikeustoimittajan teemahaastattelusta. Sisäpiirilähteiden tutkimiselle ei ole juuri vaihtoehtoja, sillä toimittajat yleensä pitävät lähteensä salassa ja lähdetoiminnan selvittäminen muuta kautta olisi erittäin vaikeaa.

Haastateltavista neljä on nuoria, uransa alkupuolella olevia rikostoimittajia ja neljä viime vuosien aikana eläkkeelle jääneitä rikostoimittajia. Lyhimmillään haastateltavat ovat toimineet rikostoimittajana joitakin vuosia, joten heille on ehtinyt syntyä käsitys rikostoimittajan työstä ja verkostoista. Eläkkeelle jääneet ovat poistuneet työelämästä viimeisten muutaman vuoden aikana. Yksi haastateltavista oli eläköitynyt jo aiemmin. Haastateltavista kolme oli naisia ja viisi miehiä. He työskentelivät kaikki suurissa aluemedioissa tai valtakunnallisessa mediassa sekä lehdistön että sähköisen median puolella. Haastateltavien anonymiyden varmistamiseksi en anna heistä tämän tarkempia tunnistetietoja.

Haastateltavien jakaminen nuoriin ja vanhoihin lähti ajatuksesta, että eläkkeelle jääneet toimittajat puhuisivat aiheesta todennäköisesti vapaammin kuin ne toimittajat, jotka edelleen kilpailevat työelämässä uutisvoitoista ja kollegoiden arvostuksesta. En kuitenkaan halunnut haastatella pelkkiä eläkkeellä olevia toimittajia, vaan halusin saada tietoa myös siitä, millaista nykypäivän rikostoimittaminen on, ja erityisesti miten nuoret rikostoimittajat sen kokevat. Nuorten rikostoimittajien uskoin suostuvan helpommin haastateltavaksi, sillä ennako-oletukseni perusteella heillä ei välttämättä ole yhtä paljon lähdeverkostoja, ja he siksi suostuisivat puhumaan aiheesta helpommin. Myös nuorempi ikä voisi tuoda myönteistä suhtautumista graduntekijän avustamiseen. Tärkein syy haastateltavien jakamiselle kahteen ryhmään oli kuitenkin sukupolven ja journalistisen työn muutos, joka on yksi tutkimusteemoistani. Suhteellisen pienen aineiston vuoksi ei ole tarkoituskaan pyrkiä laajasti yleistämään tästä saatuja tuloksia, mutta uskon, että ne antanevat ainakin joitain viitteitä siitä, mitä eroja tai samankaltaisuuksia nuorten ja vanhojen rikostoimittajien välillä on liittyen sisäpiirilähteisiin.

Toimittajien sisäpiirilähteet koetaan alalla suhteellisen araksi aiheeksi. Toimittaja pitää lähteensä luonnollisesti omana tietonaan, eikä niiden henkilöllisyyttä paljasteta aina edes esimiehille. Toimittajalla on oikeus tarjota lähteilleen lähdesuojaa ja usein haastateltavat viittasivatkin luottamuksen olevan toimittajan ja sisäpiirilähteiden suhteiden perusta. Miellän tiedon sisäpiirilähteiden ja toimittajien välisistä suhteista niin sanotuksi hiljaiseksi tiedoksi, joka on kertynyt työkokemuksen kautta ja jota ei välttämättä osata välittää muille (Pohjalainen 2012, 1–2). Myös toimittajat voivat kokea tiedon vaikeaksi jakaa, eikä asiasta ehkä uskalleta kysyä. Tähän voi osaltaan vaikuttaa alan sisäinen ristiriitainen suhtautuminen sisäpiirilähteiden käyttöön, josta esimerkkinä käytin Journalistissa vuonna 2009 käytyä keskustelua (kts. kappale 3.3).

4.3 Aineiston hankinnan menetelmät

Käytin aineiston hankinnassa puolistrukturoidun teemahaastattelun menetelmää. Kyseinen haastattelumetodi sijoitetaan yleensä täysin strukturoidun lomakehaastattelun ja täysin avoimen haastattelun välimaastoon, mikä tarkoittaa, että haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, 47.) Teemahaastattelu houkutteli myös siksi, että se antaa mahdollisuuden saada haastateltavien äänen esiin. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, 48.)

Kaikki haastattelut tehtiin keväällä 2013 ja ne nauhoitettiin. Haastattelunauhat kestävät 53 minuutista 1 tuntiin 38 minuuttiin. Etukäteen arvioin, että kysymysrunkoni läpikäymisessä menisi noin 1,5 tuntia jokaisen haastateltavan kanssa, mutta yllättävän monen haastateltavan kanssa haastattelusta selvittiin hieman yli tunnissa. Tarkoituksena oli, ettei haastatteluista tulisi liian uuvuttavia haastateltavalle tai haastattelijalle.

Haastattelut tehtiin useimmiten haastateltavan toivomassa paikassa, kuten kahvilassa, haastateltavan kotona tai työpaikalla. Puhelinhaastatteluiden sijaan koin paremmaksi tehdä haastattelut kasvotusten haastateltavien kanssa, sillä uskoin sen herättävän enemmän luottamusta haastateltavan silmissä ja myös kertovan siitä, että haluan nähdä vaivaa haastatteluiden eteen. Tämän ajattelun toivoin edistävän haastattelua ja saamaan haastateltavia kertomaan minulle enemmän asioita. Tapaamiset järjestettiin kolmella eri paikkakunnalla.

Haastattelurungossa oli noin kolmekymmentä kysymystä ja kysymykset oli jaettu neljään eri teemaan otsikoilla: rikostoimittajan lähteet, suhde lähteisiin, lähteiden merkitys työhön ja eettisyyteen ja journalismin muutos. Haastateltavien kanssa kävin läpi kaikki kysymykset sekä niiden lisäksi saatoin esittää lisäkysymyksiä esimerkiksi konkreettisista esimerkeistä tai muuten suhtautumisesta rikostoimittajien säännöstöön tai Journalistissa käytyyn keskusteluun. Vaikka tarkoitus oli, että puolistrukturoitu teemahaastattelu poikisi myös avointa keskustelua, niin ei juuri käynyt, ellei haastateltava sattunut olemaan poikkeuksellisen puhelias. Huomasin myös, että vastauksia joihinkin kysymyksiin käsiteltiin muiden kysymysten ohella, joten niin sanotusti jo käsiteltyjen asioiden uudelleen toistaminen ei tuntunut aina järkevältä. Pyrkimykseni oli tehdä kysymyksistä mahdollisimman avoimia, jotta haastateltavat voisivat vapaasti assosoida, mitä he haluavat vastata kysymyksiin. Tämä ei kuitenkaan aina toiminut, vaan haastateltavat – mahdollisesti johtuen ammatistaan – halusivat usein tietää, mitä kysymyksellä haettiin takaa ja pyysivät täsmennystä.

Olin positiivisesti yllättynyt, kuinka avoimesti haastateltavat toimivat haastattelutilanteessa, vaikka osa varoitteli etukäteen, ettei heillä juurikaan ole sisäpiirilähteitä, joista puhua. Osa myös huomautti, että he eivät voi kertoa haastattelussa kaikkea, sillä heitä sitoo lähteille annettu luottamus. Tutkijana minulla ei ollut tarkoitukseen pyrkii häiritsemään toimittajien lähdesuojaa, mutta silti yritin esittää tutkimukselleni oleelliset kysymykset. Onkin syytä muistaa, että

haastattelututkimus antaa usein väläyksen tai epätäydellisen kuvan haastateltavan maailmasta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41).

Kaikki haastattelut litteroitiin. Näiden litterointien pohjalta tein materiaaleista sisällönanalyysin, joka menetelmänä on kuvattu tarkemmin myöhemmin (kappale 4.5).

4.4 Tutkimusaineiston luonne

Tutkimusaineistoni koostuu ihmisten haastatteluista, joten se voi olla paikoittain suurpiirteistä riippuen siitä, kuinka yksityiskohtaisesti haastateltavat vastasivat kysymyksiin. Tällä tarkoitan sitä, että esimerkiksi tietoa sisäpiirilähteiden tarkasta lukumäärästä haastateltavat eivät usein pystyneet antamaan. Koska aineisto on kuitenkin laadullista tutkimusta, eikä määrällistä, pidin parempana sitä, että haastateltavat eivät koe haastattelua ahdistavaksi, kuin että olisin alkanut painostamaan haastateltavia antamaan tarkempia tietoja. Tarkan lukumäärän antaminen voi olla vaikeaa myös siksi, että haastateltavat kokivat ja määrittivät lähteensä eri tavoin.

Aineisto koostuu ihmisten kertomuksista, joten aineiston luotettavuus lähtee siitä, että tutkija pitää haastateltaviaan uskottavina ja uskoo heidän puhuvan totta. Koen, että kaikki haastateltavat antoivat runsaasti tietoa tutkittavasta aiheesta ja heidän asiantuntijuudestaan kertoo se, että kaikki olivat tehneet rikostoimittajan töitä vuosia, joten heille on jo muodostunut kuva omista verkostoistaan ja omista toimintatavoistaan. Pidän valitsemiani haastateltavia luotettavina, ja vaikka jotkin haastateltavistani huomauttivat, etteivät he voi kertoa kaikkea, uskon saaneeni haastateltavilta suhteellisen hyvän kuvauksen aiheesta. Tämä ei silti tarkoita, ettei aineistoa voisi tarkastella myös kriittisesti.

On syytä muistaa, että teemahaastatteluun liittyy monia virhelähteitä. Virheet voivat aiheutua joko haastattelijasta tai haastateltavasta. Joillain haastateltavilla myös saattaa olla taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, 35.) Lisäksi on aina mahdollisuus kysymyksen väärinymmärtämiseen tai siihen, ettei haastateltava halua vastata totuudenmukaisesti. Haastateltava myös saattaa vastata hyvin niukasti epämiellyttävään kysymykseen, mikä heikentää vastauksen laatua.

Valitsin kahdeksan haastateltavaa, jotta aineisto olisi mahdollisimman uskottava. Kyse kuitenkin on toimittajista, joilla on omanlaisensa persoonalliset tavat suhtautua sisäpiirilähteisiin, joten isompi aineisto antaa kattavamman käsityksen tutkittavasta aiheesta. Kahdeksan haastattelun aikana eräät vastaukset alkoivat jossain määrin toistua, eli kuten Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (1997, 182) ovat esittäneet, niin kutsuttu saturaatio tai kylläntyminen saavutettiin joissain kysymyksissä. Toisaalta monilla haastateltavista oli myös yksilölliset mielipiteet ja näkökulmat, jotka toivat vaihtelevuutta aineistoon.

Yksi aineistoni tärkeä piirre on nimettömyys, sillä lupasin kaikille haastateltaville, että haastattelut tehdään nimettömänä. Haastateltavat suhtautuivat tähän positiivisesti ja he omien sanojensa mukaan ovat kokeneet helpommaksi puhua asiasta nimettömänä. Suomessa toimittajapiirit ovat kuitenkin pienet, ja esimerkiksi tieto siitä, kuinka kauan haastateltavat ovat tehtävissään toimineet, voisi jo antaa vihjeitä haastateltavan henkilöllisyydestä. Siksi pidättäydyn antamasta haastateltavista taustatietoja esimerkiksi rikostoimittajana toimimisesta, vaikka itselläni ne tiedot ovatkin. Yleisesti tutkimusetiikkaan kuuluu se, että tutkittavia suojellaan mahdollisilta haitoilta ja esimerkiksi nimettömyyttä suositellaan haastateltaville. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.)

Lisäksi haastateltavat puhuivat paikoittain hyvin avoimesti haastatteluissa työstään ja siihen liittyvistä henkilöistä, paikoista tai työtehtävistä. Tällaiset asiat sensuroin litterointiteksteistä, joita käytän esimerkkinä aineiston analyysissä. Samoin tein muille yksityiskohtaisille tunnisteille, joista haastateltavan henkilöllisyys voisi paljastua. Toivon, että tämä ei vaikuta analyysin luettavuuteen, mutta en usko, että itse tutkittavat asiat ainakaan kärsivät tästä sensuroinnista.

4.5 Aineistoanalyysin metodi

Päädyn tekemään kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta sen vuoksi, että halusin avata tarkemmin ilmiötä sisäpiirilähteiden käytöstä rikosjournalismissa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja kuvaamaan todellista elämää. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997, 161). Tavoitteena on saada todenmukaista kuvaa sisäpiirilähteiden ja toimittajien suhteista eikä niinkään tarkkoja määrällisiä tietoja siitä, kuinka paljon lähteitä käytettiin tai kuinka useasti heiltä sai tietoa.

Aineiston analysoimiseen käytän sisällönanalyysin menetelmää. Kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmistä aineistolähtöinen sisällönanalyysi sopii hyvin tutkimukseeni, sillä siinä tarkoituksena on tarkastella aineistoa (tässä tapauksessa litteroituja haastatteluita) etsien yhtäläisyyksiä ja eroja ja näin ollen muodostaa yhtenäinen kuvan tutkitusta ilmiöstä kyseisen aineiston perusteella. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103.)

Litteroituja teemahaastatteluja analysoin ensisijaisesti tutkimuskysymysten näkökulmasta. Koska haastattelu on jo järjestelty teemoittain, käyn aineiston analyysiä läpi myös vastaavassa järjestyksessä teema kerrallaan. Aloitan sisäpiirilähdesuhteiden luomisesta ja ylläpidosta. Toiseksi käsittelen vaikutusta töihin ja kolmantena mahdollisia sukupolvien eroavaisuuksia. Sisällönanalyysissa vertailen haastateltavien vastauksia ja haen niistä mahdollisia erilaisuuksia ja yhteneväisyyksiä. Ensin käsittelen yhtenäisesti koko joukon vastauksia massana ja viimeisen tutkimuskysymyksen kohdalla vertailen nuorten ja eläkkeelle jääneiden toimittajien eroja keskenään.

Tutkimukseni on siis vahvasti aineistolähtöinen, mikä tuo omat hankaluutensa. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 96) muistuttavat, että tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat aina tuloksiin. Esimerkiksi haastattelurunko on luotu ennen kuin yhtään haastattelua on tehty, eli siihen ovat vaikuttaneet tutkijan omat ajatukset, ennakkotiedot ja -luulot aiheesta. Ennakkoletuksista huolimatta pyrin tulkitsemaan haastateltavien vastauksia analyysissa mahdollisimman objektiivisesti. Toisaalta myös jonkinlainen oma kokemukseni rikosjournalismista on saattanut olla etuna kysymysrunkoa tehdessä.

5 Aineiston analyysi

Tässä osiossa käyn läpi haastatteluiden tuloksia teemoittain. Etenen samassa järjestyksessä kuin haastattelussa. Käytin kahta erilaista haastattelurunkoa: yhtä nuoremmille toimittajille (liite 1) ja toista eläkkeelle jääneille toimittajille (liite 2). Kysymykset ovat samat molemmille, mutta niitä on luonnollisesti muotoiltu sopimaan haastateltavan työuraan. En myöskään esittänyt kysymyksiä aina sanatarkasti haastattelurungon mukaan vaan pyrin esittämään ne luontevasti keskustelun yhteydessä.

Haastattelut jaettiin neljään osioon: 1) rikostoimittajan lähteet, 2) suhde lähteisiin, 3) lähteiden merkitys työhön ja eettisyyteen sekä 4) journalismin muutos. Kuten jo aiemmin todettu, käyn vastauksia läpi sisällönanalyysin avulla etsien niistä yhtäläisyyksiä ja eroja.

Litteroiduista haastatteluaineistoista esiin nostamani esimerkit on merkitty kursiivilla. Kuten aiemmin mainitsin, sensuroin analyysiin nostettavat vastaukset muun muassa nimistä, paikoista ja muista tunnistettavista tiedoista. Siistin sitaateista myös jonkin verran täytesanoja, jotta analyysin luettavuus säilyy. Sitaattien perään merkitsen haastateltavat numeroilla, esimerkiksi H1 tarkoittaa haastateltava 1:stä. Muutamassa kohdassa mukana on haastateltavan ja haastattelijan keskustelua, jolloin kirjain M viittaa haastattelijaan. Käsittelen ensin kaikkien vastaukset yhdessä ja vastatessani tutkimuskysymyksiin pohdin nuorten ja vanhojen toimittajien vastausten eroja.

5.1 Taustatietoa lähdekäytännöistä

Aloitin teemahaastattelut niin sanotuilla helpoilla tutustumiskysymyksillä. Tiedustelin haastateltavilta aluksi kuinka he olivat päätyneet rikostoimittajiksi: suurin osa kertoi sen tapahtuneen ikään kuin puolivahingossa – muutaman keikan jälkeen samanlaisia juttuja alkoi tulla lisää. Myös oma kiinnostus vaikutti asiaan. Lopulta aukesi rikostoimittajan paikka tai työtehtävät muuttuivat vastaamaan sitä.

”Puolivahingossa. Aihepiiri on jostain syystä kiinnostanu niinku pitempään, ja ku oli uutistoimittajana, niin jostain syystä tuli ideoitua tähän sarkaan liittyviä juttuja. Sitte ku oli yhen jutun tehny, niin sehän aina poikii uusia juttuja ja tavallaan et vähitellen alko painottumaan ne omat ideoinnit tälle saralle --”

(H6)

Seuraavaksi kysyin haastateltavilta, eroaako rikostoimittaminen heidän mielestään muusta toimittamisesta, jotta saisin käsityksen siitä, millaisessa toimintaympäristössä rikostoimittajat kokevat toimivansa. Kahden haastateltavan mukaan rikostoimittaminen ei juuri poikkea muusta toimittamisesta. Toinen heistä näki alan samankaltaisena kuin mikä tahansa erikoistoimittaminen: politiikan toimittajat seuraavat poliitikkoja, rikostoimittajat rikoksia. Toisen mukaan ainoastaan teemat saattavat olla muita ikävämpiä.

”... minusta se kuvio on ihan sama kuin missä tahansa toimittamisessa. Just et teemat on... saattaa hyvinki poiketa normaalijutuista, et niihin liittyy yleensä aina enemmän tai vähemmän ikävää ja tuommosta negatiivista. Mut se pitää ottaa huomioon, silloin kun lähtee hommiin. Siellä ei ystäviä saa juuri, mitä nyt joistakin poliiseista. (naurahtaa)”
(H5)

Viisi haastateltavaa puolestaan näki, että rikostoimittaminen eroaa muusta toimittamisesta huomattavasti ja vaatii omanlaistaan syventymistä ja asiantuntemusta. Esiin nousi muun muassa se, että täytyy tietää, mitä voi kirjoittaa, jotta välttyy virheiltä ja kunnianloukkaussyyteiltä; milloin voidaan käyttää esimerkiksi termiä tuomittu tai epäilty. Kahdessa jo eläköityneen toimittajan vastauksessa myös suhteiden merkitys tuli esiin.

”Semmonen toimittaja, joka tekee vaan niitä silloin tällöin, tai esim. uutistoimittajana tekee niin, se ei ehdi perehtyä ja luoda suhteita eikä painua syvemmälle, koska siellä on kaikenlaisia juttuja, että kyllä sillä erikoistumisella on merkitystä. Että siihen voi saada aikaan ja siihen voi perehtyä ja luoda suhteita poliisissa, oikeuslaitoksessa, monenmoisisissa muissa puljuissa, tullin, rajavartiolaitos, siihen kuuluu niin hirveästi kaikkea.”

(H1)

”Se, se on niinku ihan oma lajinsa, rikostoimittaminen. Nykysinhän se ei enää, tää meidän sähkönen media tai sosiaalinen media, tai mikä se nyt onkaan ja tää tietokoneet, netti, ne tuo kaiken niinku reaaliaikaan, et siihenhän se ennen vanhaan, ku ei ollu tietokoneita, kirjoitettiin vielä paperille jutut kirjoituskoneella, niin se perustu ihmisuhteisiin poliisin kanssa, virka-, viranomaisten kans yleensä. Piti olla kavereita, tavata niitä, tutustua, että synty luottamus.”

(H3)

Yksi haastateltavista kuvaili tehtävän sisältävän ihan omanlaisena seurantavastuun erikoisalasta. Hän kiteytti tehtävän sisältävän ”kliseisesti” enemmän vastuuta ja vapautta.

Kysyttäessä rikostoimittajien lähteistä seitsemän kahdeksasta haastateltavasta kertoi lähteiden koostuvan pitkälti viranomaisista. Viranomaisten rooli lähteinä korostui lähes kaikissa vastauksissa. Haastateltavat mainitsivat lähteikseen poliisin, oikeuslaitoksen (käräjä-, hovi- ja korkein oikeus), tullin, rajavartiolaitoksen, erilaiset tiedottajat, Asianajajaliiton ja asianajajat, syyttäjät, juristit, ministeriöt ja niiden virkamiehet, oikeuden pöytäkirjat ja viranomaispaperit.

”No poliisihan nyt tietenkin on niinku siis ihan ykköslähde, et niiden kanssa tulee oltua eniten tekemisissä ja niille soiteltua. Sit tietenkin asianajajat, juristit, syyttäjät, et ne nyt on aika semmosia normaaleja kenelle tulee paljon soiteltua. Sit välillä myöskin rikoksen uhreja tulee haastateltua, mut ne nyt ei oo ollenkaan niin suuressa asemassa kuin nämä viranomaiset. --”
(H2)

Yksi haastateltavista kritisoi yleisesti sitä ajatusta, että rikostoimittajan lähteinä pidetään vain poliisia ja oikeuslaitosta. Usein rikostoimittajat voivat joutua seuraamaan pitkiäkin vyyhtejä, joiden aikana muodostuu useita erilaisia lähteitä. Vastaavanlainen ajattelu näkyy myös toisen haastateltavan vastauksessa. Hän kuvaili lähteitä muodostuvan myös omasta elämämpiiristä, tuttavista ja sukulaisista samoin kuin kulloisenkin jutun mukana tulevista lähteistä.

” Ja sitte on vielä sellaiset, no tietysti mielessä niinku aihelähteet -- mut siis semmosia, jotka sitten kulloistenkin juttujen mukaan aina tulee mukana. -- tällaisia lähteitä, jotka on niinku taviksia tai maallikoita, jotka on jollakin lailla, joilla on jotain kokemuspintaa siihen uutiseen, mitä kulloinkin tehdään. -- vähän aiheesta riippuen, niin on jotaki esimerkiksi terveydenhuollon työntekijöitä tai... et se aina riippuu sen rikosuutisen aiheesta et ku sehän voi olla... tai se voi olla vaikka vakuutusyhtiö, jos on siihen liittyvää tai...”
(H6)

Myös silminnäkijöitä ja rikoksen uhreja lähestyttiin. Rikoksen uhrien lähestyminen koettiin tärkeäksi, mutta ongelmalliseksi. Eräs haastateltavista kertoi pyrkivänsä haastattelemaan uhreja enemmän ja enemmän, mutta ei aina pysty lähestymään heitä, koska sitä ei pidetä ”sopivana”. Toinen puolestaan näki, että on jopa toimittajan velvollisuus kysyä, haluaako uhri kommentoida, koska ”asia koskee häntä aika paljon”. Samalla toimittajan tehtävä on myös suojella uhria. Myös uhrin ja rikoksen tekijän lähipiiri laskettiin lähteiksi – tällaisella tarkoitettiin, että saatetaan jututtaa esimerkiksi uhrin naapuria tai rikoksen tekijän naapuria.

Kaksi haastateltavaa mainitsi myös rikosten tekijät lähteinä. Toisen kysymyksen yhteydessä myös kolmas toimittaja kertoi käyttävänsä ”alamaailman” lähteitä.

”Ja no en mä tiä, rikosten tekijöitäkään nyt, on niitäkin joitakin haastateltu, mut eihän niitä nyt tosiaankaan kovin usein haastatella.”
(H2)

”Kyllä sitä on käyttänyt myös näitten rikollisten... tai rikollisia tuota ja heidän piirejään tietolähteinä. Eihän sitä nyt saa aina poliisiin uskoa. (naurahtaa)”
(H5)

Näiden lisäksi haastateltavat mainitsivat ”vinkkaajat”, jotka voivat soittaa toimituksiin tai toimittajalle tai lähettää juttuvinkkejä. Vinkkaajat saattavat antaa tietonsa myös esimerkiksi päällikköasemassa olevalle henkilölle, joka välittää vinkin rikostoimittajalle. Vinkkaajat ilmoittavat myös juuri tapahtumassa olevista asioista, kuten piiritystilanteista.

Ainoastaan yksi haastateltavista mainitsi lähteikseen internetin ja sosiaalisen median.

”... Ja niinku netti on kyllä ja kaikki sosiaalinen media ja keskustelupalstat ja tämmöset, niin ne on entistä tärkeämpiä lähteitä, että jos henkilöiden taustoja katotaan niin kyllä aika usein ettii erilaisten sosiaalisen median työkaluista tai tuota, tai sitte niinku tää perinteinen Google-haku on aika hyvä, mut et mitä, mitä niinku pystyy sieltä epävirallisista lähteistä löytämään niin ne usein tekee tavallaan sen tiedonhankinnan tueksi, toki ne pääasialliset lähteet on sitten viranomaislähteitä ja asianosaislähteitä.”
(H7)

Koska rikostoimittajien päälähteitä ovat usein viranomaiset, joilla on omat sääntönsä ja määräyksensä tiedottamisesta ja siitä, mitä julkisuuteen kerrotaan, halusin kysyä haastateltavilta, kokivatko he tiedon saamisen vaikeaksi ja millaisina he näkivät rikostoimittajan lähteet. Johdannossa kerroin, että henkilökohtaisesti olin kokenut silloin tällöin vaikeuksia saada tietoa rikoksista, sillä poliisi saattoi noudattaa aika ajoin erittäin tiukkaa tiedotuslinjaa.

Haastateltavat korostivat, että viranomaisilla on velvollisuus saattaa tietyt tiedot julki. Yleensä tiedot, joihin toimittajalla oli oikeus julkisuuslain perusteella, oli helppo saada tai ne sai vähintään pienen taistelun jälkeen. Esimerkiksi poliisien ja asianajajien työhön miellettiin jossain määrin kuuluvan medialle vastaaminen. Yksi haastateltavista totesi, että poliisitiedotteita saa helposti, mutta kaikki muu onkin vähän vaikeampaa. Haastateltavat korostivat, että lähteitä on todella monenlaisia ja vastausinnostus voi riippua henkilöstä, rikoksen tyypistä tai jopa alueesta.

”-- jos vaikka poliisia tarkastelee, niin on poliiseja, joilta saa helposti tietoa ja on poliiseja, joilta ei saa helposti tietoa, että... jäykimmillään viranomaislähde on sellainen, että se antaa vain sen välttämättömimmän tiedon, mikä sen on lain mukaan pakko antaa. Ja senkin niin niukasti kuin mahdollista. Kun taas sitten hyvä poliisilähde kertoo niinku enemmän kuin lain mukaan saisi kertoa. (naurahtaa)”
(H6)

Erään haastateltavan mukaan haasteita aiheuttaa se, että media haluaisi tietoa rikoksesta mahdollisimman nopeasti, mutta juuri tutkinnan ollessa alussa poliisi suhtautuu nihkeästi tietojen antamiseen. Lisäksi poliisin ei juuri tarvitse perustella syytä, miksi tietoja ei voida antaa.

”-- ja sit ne voi aina mennä sen taakse et tutkinnallisista syistä ei kerrota.”
(H2)

Poliisien lähettämät tiedotteet tulevat jokaiseen uutismediaan yhtä aikaa ja sisältävät samat tiedot. Uutisvoitoista kilpaillessa rikostoimittajalla on silti paineet saada juttuun jotain muuta kuin mitä pelkässä tiedotteessa kerrotaan. Monet haastateltavista korostivat omaa aktiivisuutta: yksi kertoi lähteneensä aina paikan päälle, toinen kysyvänsä paljon kysymyksiä saadakseen lisää yksityiskohtia.

”Kyl se pitää etsiä oikeasta paikasta, pitää osata etsiä. Et maallikko ei pysty sitä löytämään sieltä. Ja toimittaja, joka ei oo pitempään, jolla ei oo kokemusta siitä hommasta. Kyl sitä tietoa niinku saa, mut ei sitä kukaan tuu tyrkyttään. Sun pitää olla hirveen aloitteellinen ja aktiivinen, kun sä hankit sitä tietoa. Ihan itte hoksata ne, jollet sä hoksaa niin joku muu kollega voi hoksata ne sit. Ja tietysti sitä uutiskilpaa on aina tiedotusvälineidenki välillä, että joku keksii sen siitä tai ehtii nopeemmin.”
(H1)

Erään haastateltavan mukaan aika usein löytyy viranomaislähteitä, jotka suostuvat kertomaan laajemmin kuin mitä tiedotteeseen on kirjoitettu. Nämä henkilöt kuitenkin saattavat antaa tiedot luottamuksellisesti toimittajalle sillä sopimuksella, ettei toimittaja julkaise tietoja. Toinen toimittaja on puolestaan päinvastaista mieltä – harvoin poliisi antaa tiedotteen tietojen lisäksi muuta ylimääräistä kuin ehkä pieniä yksityiskohtia. Toimittajan mukaan on haastavaa kilpailla uutisvoitoista, kun kaikki tieto annetaan yhtä aikaa ja suurin piirtein samanlaisena. Kyseisen haastateltavan mukaan poliisi vuotaa harvoin tietoista etukäteen ennen tiedotetta, vaikka joskus sitäkin tapahtuu.

5.2 Suhteet lähteisiin

Kysymykseen, millaiset suhteet toimittajalla on lähteisiinsä, kaksi toimittajaa korosti suhteiden olevan pääasiassa ammatillisia. Toisaalta toinen näistä toimittajista samalla kertoi myös epävirallisista suhteista.

”-- niin kyl sit on muutamia vaikka poliiseja, kenen kans on aika hyviä tuttuja jo. Et et keiden kans saattaa vaikka niinku...öö... käydä kahvilla ja ihan muuten vaan soitella ja sanoa, että mites teillä menee. Mut se on ihan niinku normaalissa ihmisten välisessä toiminnassa yleensäkin, niin totta kai kun tulee tutuksi, niin pystyy -- siirtyy vähän semmoseks niinku tuttavallisemmaks, niin semmosta se lähinnä on.”
(H7)

Ystävydestä, kaveruudesta tai epävirallisista suhteista puhui viisi toimittajaa. Kolme toimittajaa puhui myös luottamuksellisista väleistä ja luottamuksen olemassaolosta hänen ja lähteidensä välillä. Puolet haastateltavista mainitsi suhteiden lähteisiinsä olevan hyvät, yhden haastatellun mukaan jopa erinomaiset. Saman haastateltavan mukaan tiiviimmän lähdeverkoston kanssa välit ovat myös hyvin aktiiviset. Osa haastateltavista kuvaili, että suhteiden laatu vaihteli eri lähteiden kesken. Vanhemmat toimittajat kertoivat, että nämä työuralla luodut ystävyysuhteet ovat säilyneet sen jälkeenkin.

Haastateltavista viisi kertoi saaneensa rikostoimittajan uransa aikana melko paljon salaista tietoa. Heistä kolme oli jo eläkkeelle jääneitä toimittajia ja kaksi nuorta, uransa alussa olevaa toimittajaa.

”-- lukemattomia kertoja --” (H1)

”Sainhan mä sitä aika paljonkin --” (H3)

” Sain hyvin paljon.” -- varmasti viikoittainkin.” (H5)

”No viimeks tänään --” --jatkuvasti.” (H6)

”-- aika usein” -- jonkun verran” (H7)

Kolme haastateltavaa puolestaan kertoi salaisen tiedon saamisen olevan suhteellisen harvinaista. Heistä yksi oli vanhempaan ryhmään kuuluva toimittaja, kaksi nuorempaa.

”ei nyt hirveän montaa kertaa” (H2)

”Oon saanu joskus, en kovin usein.” (H4)

”hyvin hyvin harvoin” (H8)

Tämä kahdeksan hengen otanta rikostoimittajista näyttäisi päinvastaista tulosta kuin Oikeustoimittajat ry:n kysely vuodelta 2009. Heidän tiedotteensa mukaan (Oikeustoimittajat

7.10.2009) tietovuodot rikostoimittajille ovat harvinaisia ja suurin osa (55,1 prosenttia) heidän jäsenistään ei ole koskaan saanut salaista tietoa. Valtaosa tietoja saaneista (40,8 prosenttia) kertoi saavansa sitä hyvin harvoin. 4,1 prosenttia eli tiedotteen mukaan ”pari” liiton jäsentä kertoi saavansa salaista tietoa muutaman kerran vuodessa.

Omista haastateltavistani kaikki olivat saaneet salaista tietoa. Viisi heistä kertoi saavansa sitä melko usein, kolme harvoin. Oikeustoimittajat ry:n kyselyyn vastasi 49 jäsentä, mikä on huomattavasti suurempi otanta kuin tässä tutkimuksessa. Toisaalta kysymyksen asettelu Oikeustoimittajien kyselyssä oli äärimmäisen tiukka: ”Kuinka usein joku poliisimies, jolla ei ole ollut tiedotusoikeutta asiassa, on oma-aloitteisesti kertonut sinulle salassa pidettävää tietoa?” Salaista tietoa voi antaa myös poliisihenkilö, jolla on tiedotusoikeus esimerkiksi sopimuksella, että tietoa ei julkaista. Salainen tieto voi tulla myös muualta. Kuten yksi haastateltavista huomautti, usein esimerkiksi esitutkintaa koskevia tietoja on myös asianomaisilla. Oma haastattelukysymykseni ei rajautunut pelkästään poliisiin, vaan siinä viitattiin kaikkiin rikostoimittajan lähteisiin, joilta salaista tietoa on mahdollista saada. Myös tarkennus oma-aloitteisuudesta on erikoinen – asiathan voivat tulla esiin keskustellessa tai toimittaja voi kysyä salassa pidettäviä asioita. Tämä liittyy muun muassa suhteiden vuorovaikutukseen, jota käsittelen myöhemmässä kappaleessa.

Oikeustoimittajien kysely liittyi tuolloin ajankohtaiseen keskusteluun, jossa kansanedustaja Osmo Soininvaara (Soininvaaran blogi 8.10.2009) oli julkisuudessa väittänyt, että poliisit myyvät medialle salassa pidettävää tietoa keskeneräisistä asioista. Kaikki yhdistyksen kyselyyn vastanneet kertoivat, etteivät olleet koskaan maksaneet poliisille tietoista.

Kolme haastattelemistani toimittajista muistutti, että vaikka salaista tietoa saa, sitä ei voi läheskään aina julkaista. Se voi olla tarkoitettu esimerkiksi taustakeskusteluksi, jotta toimittaja ymmärtää aihetta paremmin tai se kerrotaan toimittajalle jostain muusta syystä luottamuksella.

”Mut sitä salaista tietoa, että kyllä niitä kun sä pyörät sitte alalla ja niissä yhdistyksissä, missä on viranomaisia mukana. Niin jos sä ryypiskelet siellä ja pidät hauskaa -- muutaman kymmenen kertaa, niin siellä tulee tuttuja ja kaikenmoisia juttuja niinku illan mittaan esille. Ja tietysti siinäkin on se edellytys, että ne olettaa ettei tätä nyt laiteta mihinkään mediaan. että se on vaan sen illan suussa kuultua tämmöstä sivujuonnetta ja juttua.”

(H1)

Osa haastateltavista pohti tässä yhteydessä, kuinka salainen tieto määritellään. Haastattelijana halusin pidättäytyä määrittelemästä asiaa tarkasti, mutta kysyttäessä totesin itse tulkitsevani asiaa yleisemmin kuin pelkästään virallisesti salaiseksi julistettujen asioiden (kuten oikeuden pöytäkirjojen) vuotamista. Kyse voi olla esimerkiksi siis esitutkintatiedoista, joita ei välttämättä vielä virallisesti haluttu julkisuuteen. Tällaisista esitutkintatiedoista saatoinkin kysyä vielä täydentävän kysymyksen.

”...se salainen tietoki niin, sehän ei tietysti niille asianosaisille oo koskaan välttämättä salaista, et se on niille ihan... he saa kertoa sen kelle tahansa, mut sitte taas jossain toisaalla se saatetaan määrittää salaiseks, niin sellasta tietoa saa aika usein, et kun vaan jaksaa keskustella ihmisten kans, niin he pystyy paljastaan sulle luottamuksella jotain. Mut sit semmosta niinkun virkasalaisuutta rikkovaa tietoa, niin semmosta ehkä ihan muutamia kertoja koko... --Et ei niinku semmosta paljasteta ihan vaan tavallaan lämpimikseen.”

(H7)

Kaksi haastateltavaa otti tämän kysymyksen kohdalla esille poliisin nykyisten tiedotuskäytäntöjen tasapuolisuuden, mikä tarkoittaa, että kaikille medioille halutaan antaa samat tiedot mielellään yhtä aikaa.

”-- poliisi ei suostunu, eka ruvennu millään myöntämään, mut sit sovittiin silleen, et no hän voi antaa tän sulle ensimmäisenä, et sä saat tän ekana, mut sit hän antaa tän niinku myöhemminki samana päivänä muillekin. --Et siinä puhutaan vain jostain tunneista tai päivästä korkeintaan, että saattaa saada etukäteen jonkun tiedon ennen muita.”

(H2)

”No kato nää tutkinnanjohtajat ja muut on nykyisin silleen, että niillä on hyvin tämä periaate, että ollaan tasapuolisia kaikkia kohtaan, että annetaan samat tiedot kaikille, ettei mitään erityisempää... et sit jos niitten, jos niitten sanonnasta jostain pääsee kiinni, et itse pääsee sit niinkö hakemaan, mut se johtuu sitte et kuinka älykäs kukakin on, toimittajasta.”

(H8)

Muutamit toimittajat jakoivat haastattelussa lähteitään erilaisiin kategorioihin esimerkiksi ”keskivertoa paremmat lähteet” ja niin edelleen. Kysyttäessä niin sanotuista luottolähteistä suurin osa totesi, ettei varsinaisia luottolähteitä ole kuin muutama. On kuitenkin olennaista huomata, että jokaisella haastateltavalla oli luottolähteitä. Niistä haastateltavista, joilla oli vain vähän luottolähteitä, kaksi oli vanhoja ja kolme nuoria toimittajia.

”Ei mulla kovin monta vois sanoa semmosta luottolähdettä --, -- yksi oli ylitse muiden” (H1)

”No ei niitä monta oo kyllä. -- voidaan puhua pari kolme, ihan tosi muutama” (H2)

”-- tosi vähän.” ”-- ehkä yks tai kaks on sellasia, jolta mä voin olettaa saavani aika hyvää taustatukea niinku jos mä pyydän apua. Mut seki on ihan tapauskohtanen asia.” (H4)

”-- laskettavissa ehkä yhden käden sormilla. Et joista niinku tietää, et ollaan sovittu semmosesta tietynlaisesta luottamuksellisuudesta.” (H7)

”Niitä on hyvin vähän jokaisella. Mä luulen, et joka toimittajalla on hyvin vähän. Ja sit kato eihän nekään, nää luottolähteekään, eihän niilläkään oo jatkuvalla syötöllä, vaan silloin tällöin. Mut sitte kun on, niin ne on sit todella jyrkää kamaa, kovaa kamaa.” (H8)

Kolme toimittajaa puolestaan kuvaili luottolähteiden määrää positiivisemmin kuin kollegansa. Vastauksiin luonnollisesti vaikuttaa se, miten kukin kokee luottolähteen tarkoittavan. Sen tarkemmin määrittelyitä en lähtenyt kyselemään, ellei toimittaja niitä itse tuonut esiin. Näistä kolmesta vastaajasta kaksi oli vanhempia toimittajia, yksi nuorempi.

”Pilvin pimein.” (H3)

”-- kyllä niitä oli.” ”-- aika hyviäkin lähteitä” (H5)

”on niitä... tuota niinku useampia” (H6)

Kysyttäessä millaisissa organisaatioissa luottolähteet työskentelivät, kuudessa vastauksessa mainittiin poliisi. Kahdessa muussa vastauksessa puhuttiin ”viranomaisorganisaatioista” tai virkamiehistä. Myös oikeuslaitos, sen edustajat tai oikeushallinto mainittiin viidessä vastauksessa. Vastauksissa mainittiin myös tulli, verottaja, Rikosseuraamusvirasto ja alamaailman edustajat. Eräs vastaaja huomautti, ettei lähteen organisaatiolla ja hänen antamillaan tiedoilla välttämättä ole korrelaatiota.

” -- minkä tyyppisessä organisaatioissa lähde työskentelee, niin ei välttämättä oo niinku suhteessa siihen sen antamaan lähdetietoon, että tavallaan se ei oo relevanttia kaikkien lähteitten osalta, että... mutta että... eri viranomaisorganisaatioissa... yrityksissä... seuroissa... yhdistyksissä. Et erityyppisissä organisaatioissa.” (H6)

Luottolähteiden asemaa tai sijaintia organisaation byrokratiassa en kysynyt. Haastatteluiden aikana on käynyt kuitenkin selväksi, että tietoja on saatu välillä kuitenkin korkeiltakin tahoilta.

”--Että ne ei ollu mitään katukonstia, vaan sitten ne puuhasivat näitten isompien juttujen parissa --”
(H5)

”--tutkinnanjohtaja sitten oli ihan hämmästynyt seuraavana päivänä, että mistä helvetistä sä oot saanu näin loistavia tietoja ja mä et mulla on lähteeni (naurahtaa). No se oli sen yks päällikkö, joka oli höpötelly, mut en mä tietenkään paljastanu sitä.”
(H1)

Monet haastateltavista kokivat, että heillä oli näiden luottolähteiden lisäksi ns. ”hyviä lähteitä”, ”keskimääräistä parempia lähteitä” tai vinkkaajia. Tällaisilta lähteiltä saattoi saada enemmän tietoa kuin esimerkiksi tuntematon rivitoimittaja olisi saanut. Osa korosti, että jo rikostoimittajan asema, kokemus rikostoimittajan töistä ja tuttu nimi toivat paremman lähtökohdan haastatteluihin. Myös asiantuntemus vaikutti: kun haastateltava huomaa, että ”kotiläksyt on tehty”, hänen on helpompi kertoa asioita.

5.3 Suhteiden luominen ja ylläpito

Lähes kaikki haastateltavat kertoivat suhteiden luottolähteisiin ja muihin hyviin lähteisiin syntyneen pääasiassa työn yhteydessä: kun tarpeeksi pitkään soittelee ja tapaa samoja ihmisiä, tulee tutuksi. Ainoastaan yksi toimittaja totesi suhteiden syntyneen ”ihan yleensä jotain muuta kautta kuin virallista tietä”.

Monet toimittajat mainitsivat kuitenkin työn lisäksi myös vapaamuotoisemmat tapahtumat suhteiden syntymisen osatekijänä. Viisi toimittajaa kertoi, että lähdesuhteita oli syntynyt tai niiden syntymistä olivat edistäneet joko illanvietot tai sidosryhmätapaamiset, kuten Oikeustoimittajat ry:n tai Lehdistö-Poliisi(lepo)-kerhon kokoontumiset. Alla erään toimittajan esimerkki keskimääräistä paremman lähdesuhteen syntymisestä:

”Niin ne on niinku sellasia, et on kerran haastatellu niitä, ja on ilmeisesti – en osaa niinku heidän puolesta sanoo – mut ilmeisesti siinä on kyse sit siitä, että on saanu sen

luottamuksen siinä, et okei, tää toimittaja ymmärtää tästä asiasta ja se, se... et sille voi kertoa vähän enemmän ja sit on nähty jossain seminaareissa ja niin edespäin.”
(H4)

Kuudeskin toimittaja kertoi osallistuneensa edellä mainittujen järjestöjen tapaamisiin, mutta koki, ettei se ollut liiemmin edistänyt suhteiden saamista.

”Mut toisaalta en mä nyt kyl vapaa-aikanani oo tuolla hirveästi pyörinytkään ja mä oon jotenki silleen kokenu, et kyl niinku työn hoidan työaikana ja en mä vapaa-aikana jaksa tuolla sit näiden kanssa pyöriä. Et totta kai nyt jossain noissa on just käyny, kun kuulun noihin, mutta... oikeustoimittajiin ja tohon lepoon, mutta ne nyt on ollu tämmösiä virallisia aika nopeita --”
(H2)

Yksi vanhempi toimittaja korosti suhteidensa sisäpiirilähteisiin syntyneen täysin työn ohessa. Hän paheksui esimerkiksi lepo-kerhoja.

”Mä en oo koskaan osallistunu esimerkiks tähän lepo-kerhoihin. Mua inhottaa semmoset. - - Et siellä ryypätään ja luodaan muka suhteita ja... minusta se on niinku ammatillinen, että jos sä saat vinkin jostain, niin sä lähdet sen vinkkisi kanssa kierroksille ja kysyt mahdollisimman monelta ja pyrit saamaan mahdollisimman täydellisen kuvan siitä. Ei se oo sen kummempaa.”
(H5)

Osa kertoi suhteita muodostuneen myös aiemmista ystävyyksistä. Yksi vastaaja kertoi jo aiemmin tuntemansa henkilön ajautuneen töihin oikeusalalle, mitä kautta hyvä lähdesuhde syntyi. Eräs toimittaja puolestaan kertoi olleensa itse aiemmin töissä eräässä viranomaisorganisaatiossa, minkä vuoksi hänellä oli tuttuja näissä viranomaisissa. Lisäksi sama toimittaja kertoi erään ystävänsä työskennelleen oikeudessa, ja tätä kautta hän oli päässyt tutustumaan myös ystävänsä kollegoihin.

Esitin haastateltaville erillisen kysymyksen lehdistö-poliisi-kerhojen toiminnasta ja siihen osallistumisesta. Kysyin asiasta erikseen kerhojen saaman kritiikin vuoksi. Niin sanottuja lepo-kerhoja paheksuttiin muun muassa aiemmin esitellyssä Journalistissa käydyssä keskustelussa ja myös oikeusasiamies Paunio mainitsi selvityksessään usean lääninjohdon pitävän kerhoja ”ongelmallisina” (Tietovuodot poliisista, 2008).

Kuusi toimittajaa kertoi olleensa tai olevansa mukana paikallisissa lepo-kerhoissa. Useat näistä henkilöistä osallistuivat myös Oikeustoimittajien tapaamisiin. Yksi toimittaja kertoi kuuluvansa

pelkästään Oikeustoimittajat ry:hyn, ja ainoastaan yksi toimittaja kertoi karttavansa kaikenlaisia järjestöjä.

Kysyttäessä kerhon tapaamisista haastateltavat kertoivat, että niissä keskustellaan yleensä ajankohtaisista asioista tai valituista teemoista, pidetään esitelmää, tehdään vierailuja tai järjestetään tilaisuuksia muiden eri viranomaisten tai yhteistyökumppaneiden kanssa. Lepo-kerhoja järjestetään usein isommilla paikkakunnilla, ja joillain paikkakunnilla mukana toiminnassa saattoivat olla myös pelastuslaitos tai syyttäjänlaitos. Monet kuvailivat toimintaa ensisijaisesti asiapitoiseksi.

”-- mutta ne nyt on ollu tämmösiä virallisia aika nopeita, että. En mä tiedä, ennen vanhaan ehkä ollu semmosia enemmän että ne on istunu iltoja, pitkiä iltoja, ryypiskelly keskenään ja käyny jossain laivoillaki ja tämmösiä ollu reissuja niinku, niin... niin en mä kyl semmosta oo ikinä, eikä mun mielestä enää nykyään ole edes sellasta.”

(H2)

”Aina ne on asiapitoisia, et siellä niinku kerrotaan... toimittajat kertoo omista asioistaan, syyttäjät, ketä niissä nyt sit mukana on, poliisit omistaan. Ja sitte siinä on niinku se epävirallinen osuus, missä vietetään aikaa ja usein juodaan just jotain kaljaa tai muuta. Täällä se on ihan eri, täällä juodaan yks lasi viiniä ja lähdetään kotiin. Mut et (paikkakunta poistettu) on näitä kaikenlaisia risteilyjä ja muita, missä niinku ollaan, ja niissä usein just siinä sitte sen epävirallisen ohjelman aikaan niin siellähän sitten syntyy niitä hyviä keskusteluja, sellasia niinku... tiäksä semmosia, joissa huomaa, et ton kans niinku synkkaa niin sitte sen kans pystyy paremmin olemaan tekemisissä jatkossa.”

(H4)

Suhteiden ylläpito ja esimerkiksi yhteydenottaminen oli suurimman osan mielestä lähdesuhteissa enemmän toimittajan harteilla. Viisi toimittajaa kertoi, että otti itse useammin yhteyttä lähteisiin kuin sisäpiirilähteet häneen. Erään toimittajan mukaan työskentelyn perusta on se, että ”itse soittaa”. Toinen puolestaan totesi, että suhteiden ylläpito on ”aika lailla omasta aloitteellisuudesta ainakin tässä vaiheessa vielä kiinni”.

Kolme toimittajaa kertoi pitävänsä yhteyttä lähteisiinsä säännöllisesti soittamalla ja esimerkiksi kyselemällä kuulumisia.

”Niitä ylläpidetään aina joka, tietyllä tavalla joka kontaktilla, että... on siis semmosia, joille soittelen, esimerkiksi säännöllisesti ja kyselen, että mitä kuuluu ja ihan tämmöstä niinku peruskanssakäymistä tämmöstä näin... et niitä ylläpidetään aktiivisella yhteydenpidolla, puolin ja toisin.”

(H6)

”-- tässä ko on nyt muutaman vuoden vasta ollu, niin on tavallaan hioutunu siinä, et miten kannattaa pitää yhteyttä lähteisiin. Mä tiedän toimittajia, jotka on kokeneita rikostoimittajia ja niinku käy jatkuvasti, niitten kuuluu työpäivään se, et käydään kahvilla ja tapaamassa tuota lähteitä. Mulla se on enemmänki ihan käytännön syistä sitä, että soittelee. Et tota... et ne tapaamiset, et käy ihan varta vasten vaan juttelemassa jonkun niinku tietyn lähteen kanssa, niin se on aika harvinaista. Kyl niitäki on, mut enemmän se on sitä, et silloin kun on niinku se vapaa hetki, niin saattaa tehdä semmosen pienen soittokierroksen, että, et mites teillä menee.”

(H7)

”No joo, tietysti soittelin aina silloin tällöin, että onko sulla mitään semmosta... Kato monta kertaa nämä virkamiehet ja nämä tietolähteet eivät itse tule ajatelleeksi, mikä on yleisesti mielenkiintosta --”

(H8)

Kolme haastateltavaa kertoi ottavansa lähteisiin yhteyttä tarvitessaan lisää tietoa juuri ajankohtaisesta asiasta. Kolme muuta toimittajaa puolestaan kuvaili lähteisiin yhteyden ottamisen olevan ”arkipäiväistä” tai ”viikoittaista”. Eräs totesi, että hänellä on melko matala kynnyks ottaa yhteyttä. Osa kertoi ottaneensa yhteyttä omiin sisäpiirilähteisiinsä esimerkiksi yksityiskohtien saamisen tai omien tietojensa varmistamisen vuoksi.

”No lähinnä semmoset, et jos on niinku tulee tieto, et joku rikos on tapahtunut vaikka. Ja sit siitä ei vielä poliisi suostu kertoon et soittaa tietenkä heti ekana viral-, niinku tutkinnanjohtajalle, sit kun ne sanoo että ei kerrota tutkinnallisista syistä mitään, niin sit voi yrittää saada näistä jotain, et tiedät sä yhtään enemppää ja pystytsä kertomaan yhtään enemppää. Mut niinku sanottu, niin usein ne on tosi pieniä juttuja mitä sieltä saattaa saada.”

(H2)

”-- sanotaanko niin, et tutkinnanjohtajien joukossaki on sellasia kenelle soittaa mieluummin kuin jotain toisia. Et jos mun pitää saada joku asia niinku etenemään, niin mä soitan vaik-, vaikkei se ois mikään yksittäinen tiedonjyvä, niin totta kai mä valitsen sit sen tutkinnanjohtajan, joka niinku... kenen kans tulee parhaiten juttuun.”

(H4)

Kaksi toimittajaa mainitsi, että lähteisiin voi ottaa myös yhteyttä varmistaakseen, että on ymmärtänyt esimerkiksi jonkin lainsäädännön tai viranomaisen käytännön oikein.

”... jos, jos jotain on jääny epäselväks, et se on myös niinku oman, tavallaan ammatillisen uskottavuuden kannalta semmonen tukiverkosto. -- et jos vähän epäilee jotain juttua, niin mun mielestä se on parempi tarkistaa sitte. Ja se tarkistaminen onnistuu helpommin sit myös näiltä ihmisiltä, jotka tietää ja tuntee.”

(H7)

Kuusi toimittajaa kertoi, että yhteydenottoja tapahtuu myös lähteiden puolelta. Monet totesivat, että lähteet voivat oma-aloitteisesti joskus antaa vinkkejä, vaikka painottivatkin, että enimmäkseen yhteydenottaja on toimittaja.

Kysyttäessä millaisia tietoja sisäpiirilähteiltä saa, toimittajat kertoivat, että lähteiden kanssa käydään taustakeskustelua, mutta heiltä saa myös lisätietoja, joita pystyy julkaisemaan jutussa. Neljä toimittajaa kertoi haastattelussa, että lähteiden kanssa käydään paljon taustakeskustelua. Viisi toimittajaa puolestaan mainitsi, että usein lähteiltä saa tietoa, jonka pystyy laittamaan suoraan juttuun. Kaksi toimittajaa näistä painotti, että usein kyse oli yksityiskohdista. Taustakeskustelun ja suorien tietojen antaminen eivät siis sulje toisiaan pois, vaan sama toimittaja saattoi esimerkiksi kertoa käyvänsä lähteiden kanssa paljon taustakeskustelua, mutta saavansa joskus yksityiskohtia myös juttuunsa.

Useimmiten tietojen alkuperäksi mainittiin ”kyseisen median saamien tietojen mukaan” tai muuten ilman lähteen nimeä. Yksi toimittaja kertoi luottavansa erääseen lähteeseensä niin paljon, että uskalsi julkaista jutun vain tämän yhden lähteen antamien tietojen perusteella, vaikka ei ollut saanut vahvistusta asialle.

”Ei oo kauan... kauan ku tuota tein viimeks semmosen uutisen, johon en laittanu lähdeä ja toimituspäällikön kanssa kävin keskustelemassa siitä, että en oo saanu tälle asialle vahvistusta, mutta luotan tähän lähteeseeni niin paljon, että uskallan tämän julkaista. Ja se riitti hänelle, että ei tarvinnut tuota lähdeä paljastaa tietenkään. Mutta että on niin luotettavia lähteitä, että uskallan siis niinku tavallaan median maineen nimissä uutisoida jonku asian heidän antamiensa tietojen perusteella.”

(H6)

Lähteiden pyrkimys vaikuttaa toimittajaan tuli esiin taustakeskustelusta puhuttaessa. Kolme toimittajaa mainitsi haastattelussa, että joskus lähteet yrittivät käyttää väärin tilannetta, kun oli sovittu taustakeskustelusta.

”Mut taas sit joskus on sellasia tilanteita, missä huomaa, et se vastapuoli käyttää tai tää haastateltava käyttää oikein hyväkseen sitä. Niin silloin se vaan täytyy panna poikki se juttu, et nyt niinku tehdään selväksi, että älä sano mulle mitään sellasta, mitä et halua et mä kirjotan. -- Et huomaa, et se vastapuoli yrittää ikään kuin eliminoida multa jutun sillä tavalla, et se kertoo kaiken luottamuksellisesti ja taustana.”

(H4)

”-- oon mä sen monta kertaa... et kun se tuli tää taustakeskustelu, sehän ei kovin pitkään oo niinku terminäkään ollu esillä, mut et sitä haluttiin sitte käyttää väärinkin, että että... sanottiin, että tää on taustakeskustelua, vaikka usein sai sellaisen käsityksen, että mitä helvetin taustakeskustelua se on, ku tää on tavallista tietoa, jonka vois myös julkistaa.”
(H5)

Kaikkien haastateltavien puheissa korostui toimittajan ja lähteen välinen luottamus. Lähes kaikki pitivät sitä tärkeimpänä asiana sisäpiirilähteen kanssa toimiessa ja olivat samaa mieltä siitä, että luottamuksen pettäminen johtaa lähteen menettämiseen. Yksi toimittaja kertoi, että on ollut joskus vaarassa menettää lähteensä. Kolme toimittajaa puolestaan kertoi menettäneensä lähteen tai lähteitä.

”-- kerran on käyny, se että... se oli silloin päätoimittaja vaati, et se täytyy laittaa komisarion nimi. Mä sanoin et ei perkele laiteta, mut hän sitte vaati sen, niin se oli pakko. No se meni sitte sen sileän tien.”
(H8)

”Et sitte pitää vaan aina punnita, että mikä on sen lähteen arvo. Et niinku... Ja on tavallaan tieteen tahtoenki uutisoitu asioita, joista jo kirjottaessa on tienny, että se on goodbye sille lähteelle. Et ne on sit niin tärkeitä asioita tavallaan, että niistä ei vaan voi vaieta. Et ne on niinku... asiat, tietyt asiat on kerrottava.”
(H6)

”Jos on tullu joku vinkki jostain, ja sä oot lähteny sitä tarkistamaan ja tarkistanu sitä myös tältä niin sanotulta lähteeltä, joka on kenties ollu pitempäänkin jo sun lähteesi. Ja tuota... jos hän katsoo, että... tai vaikka sanoo, niinku näinkin on tapahtunu, et tästä ei sit kirjoiteta. Mut eihän hän sitä määrittele mistä kirjoitamme, sen tekee meidän päätoimittaja ja toimitus ylipäätään. Ja siinä saattaa tulla just tämmönen intressien välinen ristiriita. Niin minusta se on niinku selviö, jopa sen uhalla, että menettää sen lähteensä, niin toimii journalistisesti.”
(H5)

Neljä toimittajaa kertoi, ettei heillä ole koskaan tullut eteen tilannetta, jossa he olisivat vaarassa menettää lähteensä. Kolme näistä toimittajista kuului nuorempaan haastateltavien porukkaan. Haastateltavien mukaan yleensä oli selkeää, mikä lähteen kanssa oli sovittu taustakeskusteluksi ja mikä oli julkaistavissa. Myös yhteistyön avulla pystyttiin pohtimaan, mitä mahdollisesti voi julkaista ja millä tavoin.

”-- tosi tarkkaan käyn läpi et mitä kirjoitan ja mitä, et me niinku sovitaan se ihan, et okei voinks mä sanoa tälleen -- Sit ne saattaa sanoa, et voi ihan noin sanoa, et sano tälleen mieluummin -- toki minä sen päätän miten se kirjoitetaan, mut sit mä niinku hyväksytän sen siellä -- välillä se tieto voi olla semmosta, että saattaa olla että siitä tietää niin harva, et

sen takia ne on niin tarkkoja siitä, että sun pitää nyt muotoilla tää tosi varovasti, ettei se paljastu, että kuka sen on kertonu sieltä niiden piiristä.”
(H2)

Hyvän yhteistyön hengessä voidaan myös sopia, ettei tiettyjä asioita julkaista vielä.

”-- huume poliisi otti sit yhteyttä joko oikeudenkäynnin tauolla tai jossakin sanoit, et etsä viittis olla laittamatta noita asioita, kun se on ihan vielä ratkeamatta tai joku saatto olla jostain huume kätkestä tai siihen vyyhtiin liittyvistä henkilöistä kysymys, niin tota kyl mä yleensä tein niin, koska niin kyllähän meidän tehtävä on auttaa viranomaisia selvittää rikoksia ja estää niitä ja auttaa ottamaan rikoksen tekijöitä kiinni. Palveluammattissahan siinä kuitenkin ollaan, että silleen.”
(H1)

Kysyttäessä mikä mahdollistaa sisäpiirilähteiden saamisen, viisi toimittajaa mainitsi vastauksessaan sosiaaliset taidot erilaisia sanankäänteitä käyttäen.

”-- joku joka on lörppö ja juttelee kaikenmoista ja aktiivinen ja menee kysymään.”
(H1)

”Pärstäkerroin. Se on ihan ratkaiseva... että on jollain tavalla oltava mukava mies tai nainen.”
(H3)

”No varmaan semmoset hyvät sosiaaliset kyvyt. Ja sellanen niinku... kyl mä uskon, et sellaset avoimet ja miellyttävät persoonat varmaan menestyä ja sellaset, jotka osaa small talkia ja muuta. Itse en koe näihin kuuluvani. (naurahtaa)”
(H4)

”Röyhkeä ja hymyilevä. Osaa ottaa ihmiset... osaa käsitellä. Niinku missä tahansa toiminnassa. Et osaa verkostoitua... Naurahtaa silloin kun toinen naurahtaa, ja tämmöstä ihan inhimillistä...”
(H5)

”Niin no sitte tietenki siis oma persoona. Et täytyy... täytyy olla sen kaltainen ihminen, et... tulee toimeen ja että on mukava asioida tavallaan, et jos on niinku vittu tikun nokassa, niin kuka semmoselle haluaa soittaa lähteenä?”
(H6)

Myös ammatillisia piirteitä pidettiin tärkeinä: kolme vastaajaa korosti ammattimaista toimintaa ja vakuuttavaa työn jälkeä. Kaksi vastaajaa puolestaan nosti tärkeimmäksi asiaksi luottamuksen säilyttämisen. Kolme toimittajaa korosti kyselemisen ja uteliaisuuden ja aktiivisuuden merkitystä. Tiivistetysti voisi sanoa, että sisäpiirilähteiden hankkimiseen vaikuttivat haastateltavien mielestä oma persoona ja ammattitaito.

Kysyin kaikilta haastateltavilta myös sitä, kuinka tärkeäksi he kokivat sen, että mennään paikan päälle tekemään juttua ja näin ollen myös siis tavataan haastateltava. Seitsemän haastateltavista eli lähes kaikki pitivät sitä jossain määrin tärkeänä. Osan mielestä se oli edellytys luottamuksellisten lähdesuhteiden luomiselle.

”-- voihan hyvä suhde tulla puhelimitsekin, mut se et sä rupeisit saamaan jotain enemmän tietoa tai salaista, niin kyl mä luulen et se vaatii sen et vähän tulee tutuksi kasvotustenkin. Tai se on ainakin mun oma kokemus.”
(H2)

Monet kuitenkin myönsivät, etteivät nykyään aina ehdi paikan päälle. Tapaamiset täytyy hoitaa esimerkiksi ns. isompien juttujen yhteydessä tai vapaa-ajalla. Yksi tv-toimittajana työskentelevä haastateltava koki, että hänellä on jopa etua tv-toimittajana toimimisesta, koska haastattelut on aina käytävä hankkimassa paikan päällä.

Vakituista työsuhdetta ei juurikaan pidetty edellytyksenä sisäpiirilähteiden hankkimiselle, vaan merkittävää oli ainoastaan se, että oli pitempään tehnyt samankaltaisia juttuja. Sitä kautta oli kertynyt ammattitaitoa ja vakuuttavuutta ja myös nimi oli saattanut tulla tutuksi lähteille. Monet haastateltavat korostivat, että jo juuri näillä ominaisuuksilla saattoi saada perusuutisesta paremmin tietoa kuin rivitoimittaja, vaikka kyse ei sisäpiirilähteestä olisikaan.

Enemmistö haastateltavista piti sisäpiirilähteitä tärkeinä työlleen. Yhden haastateltavan mukaan ne olivat ”ensiarvoisen” tärkeitä, neljä toimittajaa puolestaan piti niitä tärkeinä. Kaksi toimittajaa koki, että sisäpiirilähteet olivat hyödyllisiä, mutta eivät välttämättömiä työn hoitamisessa.

Ainoastaan yksi toimittaja koki, etteivät sisäpiirilähteet ole tärkeitä hänen työlleen. Hänen perusteluidensa mukaan suurin osa tiedoista tulee nykypäivänä virallisten julkisten lähteiden kautta.

Kyseinen toimittaja kuitenkin myönsi, että ”olisi hyvä” jos hänelläkin olisi enemmän sisäpiirilähteitä käytettävänään.

Vaikka suurin osa toimittajista kokikin lähteiden merkityksen tärkeäksi, suurin osa vastasi, ettei ole suoranaisesti pyrkinyt hankkimaan sisäpiirilähteitä. Ainoastaan kolme toimittajaa myönsi aktiivisesti pyrkineensä saamaan sisäpiirilähteitä. Yksi näistä kolmesta oli nuori toimittaja, kaksi muuta jo eläkkeelle jäänyttä.

Ikä ei vaikuttanut olevan oleellinen tekijä sisäpiirilähteiden tärkeyteen liittyvässä kysymyksessä. Lähteitä tärkeinä pitävistä toimittajista kolme oli vanhoja ja kaksi nuoria. Hyödyllisinä, muttei välttämättöminä, sisäpiirilähteitä pitivät sekä yksi vanha toimittaja että yksi nuori. Toistensa ääripäät löytyivät nuorista toimittajista, joista yksi ei pitänyt sisäpiirilähteitä tärkeinä lainkaan, kun taas yksi nuori toimittaja korosti niiden olevan erittäin tärkeitä.

Erityisesti vanhemmat toimittajat kertoivat, että työpaikalla pidettiin itsestänselvyytenä sitä, että heillä oli sisäpiirilähteitä. Kolme toimittajaa puhui juuri itsestänselvyydestä ja neljäs totesi, että toimituksessa tiedettiin, että hänellä on suhteita ja niitä hyödynnettiin. Nuoremmat toimittajat kuvailivat asiaa lievemmin sanankääntein: yksi totesi, että ajan myötä työpaikalla on alettu odottaa, että sisäpiirilähteitä löytyy. Toinen nuori toimittaja kertoi, että rikostoimittajan pestin vuoksi työpaikalla oletetaan, että tuntee kaikki poliisit ja syyttäjät. Kaksi nuorta toimittajaa puolestaan kuvaili, että työpaikalla suhtaudutaan realistisesti ja ymmärtävästi siihen, ettei nuorilla rikostoimittajilla välttämättä ole sisäpiirilähteitä.

”No on ne välillä esimiehet niinkö sanonu siitä, joskus ihan pari kertaa, et niin et no ois hyvä jos semmosia olis, mut sit toisaalta ne ymmärtää itekin sen, että eipä niitä niinkö tyhjystä synny. Ja jotenki mun mielestä nekin ehkä tajuaa sen, että ei nykyään enää oo sellasta.”
(H2)

Kaikki neljä nuorta toimittajaa totesivat, että heitä on kannustettu tai kehotettu jollakin tavoin kuitenkin verkostoitumaan. Kaksi toimittajaa puhui suoraan ”kannustamisesta”, yksi puhui ”maltillisesta kannustamisesta”, mikä hänelle tarkoitti sitä, että työnantajan puolesta pääsee helposti osallistumaan esimerkiksi sidosryhmätapaamisiin. Yksi toimittajista kertoi, että häntä on joskus kehotettu verkostoitumaan esimerkiksi lounaan ääressä.

”-- joskus vuosia sitten yks esimies sano niin et kannattaa liittyä siihen Oikeustoimittajiin et sieltähän voi tulla jotain, ja sit joskus joku ehotti et pitäiskö käydä jonku poliisin kaa lounaalla, et jos sais vähän paremmat suhteet sinne, mut en mä oo ikinä kyllä käyny kenenkään poliisin kaa lounaalla. Jotenki mä koen vähän sen vieraaksi sen ajatuksen, et miten mä nyt rupeisin pyytää jotain poliisipomoja jonnekin lounaalle, et mistä niinku... se tuntuu jotenki tosi vieraalta, et en mä nyt ihan tämmöstä osaa kyllä --”
(H2)

Joskus myös työnantaja järjestää rikostoimittajille verkostoitumismahdollisuuksia. Yksi nuorista toimittajista kertoi, että työpaikalle tehtävien viranomaisvierailujen yhteydessä voi luontevasti tavata ihmisiä. Toisen nuoren toimittajan mukaan myös vapaa-ajalla on mahdollista edistää lähdesuhteita ns. työnantajan piikkiin.

”No lähinnä jotakin sellasia ollu, että et päätoimittajan kanssa on käytetty jääkiekkopelissä ja syömässä joku kerta ja... mut hyvin pientä. Hyvin minimaalista, että niinku... Ja se oli työajan ulkopuolella. Et kyllä ne pääsääntöisesti... mut on se mahdollista, että jos haluaa niinku epävirallisesti tavata työnantajan piikkiin, niin on mahdollista. Että voin esimerkiks, jos katson niin, käyttää lähdeä kaljalla talon... ja viedä päätoimittajalle laskun.”
(H6)

Yksi vanhemmista toimittajista kertoi, että työnantajalla oli ennen tapana järjestää illanviettoja viranomaisille, mutta sittemmin käytännöstä luovuttiin. Toisen mukaan joskus saatettiin sponsoroida esimerkiksi viranomaisten illanviettoja.

” -- siin tuli ihan selvä semmonen niinku seinä, että ne viranomaiset ei enää uskaltaneet kertoa, lähteä ravintoloihin lasilliset tai syömään median laskuun tai muuta. -- Ei suoraan rahasta, ei mistään semmosesta ollu kyse. Ja mä uskonki siihen, mut kaikkee muuta hyvää pysty aina järjestään. Lähettää viis koria olutta jonnekin illanistujaisiin tai jotain muuta. Silloin se oli aika tavallista muuten, että yrityksetkin sponsoroi tämmösten viranomais/mediayritysten, yhdistysten tota iltoja ja muuta, ja sitä pidettiin ihan ok:na. Mut sit ko tuli nää esitutkinta- ja muut lait niin sekini väheni ihan dramaattisesti ja jäi pois sitte. Ettei enää sit ollu mitään semmosta.”
(H1)

Yksi vanhemmista toimittajista puolestaan kertoi, että lähteille oli tapana lähettää ilmainen lehti. Saman toimittajan mukaan vuosikymmeniä sitten poliiseille myös maksettiin tiedoista.

”-- Mutta siitähän on luovuttu, mitä vielä 70-luvulla oli, että poliisille maksettiin kuukaudessa semmonen könttäsumma, sopivalle poliisille, joka... tuolta jostain -- sitten oma-aloitteisesti soitti, kun jotain tapahtu.

M: Aijaa. Okei. Että tämmöstäkin on ollu?

H: O-on. (naurahtaa) On, eikä se mikään uutinen oo.

M: Aijaa. Okei.

H: Ihan niille maksettiin. Ja mä oon ihan varma, että vielä tänäkin päivänä. Jos ei niin sillä tavalla avoimesti, mutta tavalla tai toisella. Ei ne... ne poliisit, vaikka sanotaan, että ne ovat niin korruptoitumattomia, mutta jokaisessa asuu semmonen pikku perkele. (naurahtaa)”
(H5)

Täysin päinvastainen kokemus oli kuitenkin eräällä vanhemmalla toimittajalla, joka kertoi, että kaikki lähdesuhteiden hoitaminen tapahtui vapaa-ajalla eikä sitä korvattu tai edistetty mitenkään työnantajan puolesta.

5.4 Ammattieettiset kysymykset

Ammattieettisiin kysymyksiin siirryttäessä minulla oli kaksi erillistä aloituskysymystä haastattelurungossa. Tarkoitus oli kysyä haastateltavilta aluksi, millaisia ammattieettisiä näkökulmia sisäpiirilähteiden käyttämiseen liittyy ja toiseksi millaisia mahdollisia ongelmia. Käytännössä kuitenkin nämä kaksi kysymystä sulautuivat yhteen, sillä ammattieettisten näkökulmien hahmottaminen haastatteluissa ei ollut aina helppoa, mutta ongelmien kautta aihetta oli helpompi lähestyä.

Tässä kysymyksessä tuli selkeästi esiin, että kyse on kahdeksasta erilaisesta persoonasta, ja vastaukset vaihtelivat. Tällaiseen kysymykseen vastatessa luonnollisesti voi vaikuttaa muun muassa se, millaisten kysymysten kanssa itse on joutunut painimaan tai millainen ongelmatilanne on esimerkiksi viimeisimpänä ollut mielessä.

Ensiksi otan esiin haastateltavien ensireaktiot ja ajatukset mahdollisista ongelmista. Keskustelun edetessä esiin tuli myös muita mahdollisia ongelmia ja näkökulmia, mutta tätä kysymystä käsitellessä kannattaa huomata, että kyse oli niin sanotuista ensimmäisistä miellelyhtymistä asiaan. Neljä toimittajaa piti ensisijaisena ammattieettisenä ongelmana liiallista läheisyyttä lähteiden kanssa. Otin yhteiseksi nimittäjäksi liiallisen läheisyyden, vaikka asiaa kuvailtiin eri sanankääntein. Asiaan viitattiin myös ohjailuksi joutumisena. Puolet näistä neljästä oli nuoria toimittajia, puolet vanhoja.

”-- varmasti niin on tapahtunu Suomessa, että joku toimittaja on menny niin syvälle, että se onkin sitten jo ehkä melkein enemmän viranomainen kuin toimittaja. Et tota kyl semmosiakin tiedetään, mutta ei niistä oikein viitti ääneen puhua.”

(H1)

”-- ehkä tietenki joku semmonen tilanne vois olla, että joku rupeis ajamaan niinku vaan sitä toisen puolen asiaa tavallaan, niinkö kauhean puolueellisesti, niin semmonenhan nyt vois olla. Tai siis sen toimittajanhan pitäis ainaki säilyttää siinä se että, ikään kuin se objektiivisuus tai semmonen puolueettomuus.”

(H2)

”No varmaan tärkein on se just, et osaa pitää sellasen niinku tietyn etäisyyden niihin ihmisiin ketä haastattelee, koska jos sitä ystävystyy jonkun tota oman tämmösen niinku vakihaastateltavan kans, niin kyl mä näen sen tosi ongelmallisena tilanteena.”

(H4)

”Aina on vaarana se, että joutuu kusetettavaksi ja joutuu jonkun rengiksi ja juoksupojaksi ja... näistähän on paljon esimerkkejä.”

(H5)

Yksi vanhemmista toimittajista vastasi kysymykseen toteamalla, että hän on joskus jättänyt tekemättä juttuja, joita toiset ovat tehneet. Syyksi hän kertoi arvostavansa luottamussuhteita niin korkealle. Toinen vanhempi toimittaja puolestaan totesi heti, ettei näe toimittajan ja sisäpiirilähteen suhteissa mitään ongelmia.

Vastauksissa nostettiin esiin myös kriittinen suhtautuminen lähteen intresseihin ja täten ollen myös tietoon, jonka hän antaa.

Yhdelle nuorelle toimittajalle ensimmäinen mieleen tullut ammattieettinen ongelma oli se, että toimittajalla on valtavasti tietoa, jota ei voi kertoa, koska on sopinut lähteen kanssa toisin. Toisaalta toimittaja oli sitä mieltä, että hän ei olisi saanut tietoa ilman luottamuksellisia suhteita. Saman tiedon julkistamisen problematiikan nosti esiin myös toinen nuori toimittaja myöhemmin vastauksessaan.

”Siinä täytyy olla tarkka, ettei lähe semmoseks niinku, et on kolkyt vuotta alalla ja tietää kaiken ja tuntee kaiken, ja ei ikinä kirjota niistä mitään, niin eihän semmostakaan voi tapahtua.”

(H4)

Neljä toimittajaa kertoi, ettei heillä ole ollut mitään omakohtaisia ammattieettisiä ongelmatilanteita sisäpiirilähteiden suhteen. Näistä neljästä kaksi oli nuorta ja kaksi vanhempaa toimittajaa. Heidän lisäksi yksi vanhempi toimittaja kertoi, ettei ainakaan muista mitään tällaista tilannetta.

Kolme toimittajaa puolestaan kuvaili joutuneensa ongelmatilanteiden eteen. Yhden nuoren toimittajan mukaan ammattieettisiä kysymyksiä joutuu pohtimaan jatkuvasti. Toinen puolestaan kertoi, että vastaan oli tullut ongelmatilanteita, mutta hyvien lähteiden kanssa se on erittäin harvinaista.

”-- yleensä ne väännöt on sellaset, missä on sit joutunu vaan ilmottamaan, että mä nyt kyllä kirjotan tästä asiasta. Niin ne on sit yleensä ollu sellasia niinku, ei mitään avainlähteitä kuitenkaan. -- yks sellanen tapaus on kyl esimerkiks et, missä oli yhden rikosasian yhdestä yksityiskohdasta kyse, missä väännettiin pitkään sitte, että voinks mä kertoa sen yhden yksityiskohdan ja poliisi yritti saada mua olemaan kirjottamatta sen takia, koska se niinku hänen mukaansa vaarantais sen tutkinnan onnistumista. Ja tota, sitten kun sitä harkittiin tarpeeksi kauan toimituksessa, niin päätettiin, että se täytyy kertoa se asia, koska sen salaileminen ei ollu ikään kuin riittävän uskottava se poliisin väite siitä, että se vaarantais sen tutkinnan.”

(H4)

Kaksi nuorta toimittajaa myönsi, että ajatuksissa välillä käy se, miten lähteitä kritisoiviin kirjoituksiin suhtaudutaan ja heikentääkö se esimerkiksi tulevaisuudessa mahdollisuuksia saada tietoa.

”... tai totta kai tulee mieleen, et mitä siellä ajatellaan ja sen usein niinku sit kuuleeki jossain haastattelussa, et mitä siellä ajatellaan (naurahtaa), mut uskon kyllä, että poliisi on pääsääntöisesti aika... varsinkin semmonen nykypolven tutkinnanjohtajapolvi, niin on aika... keskimäärin aika hyvin ymmärtää sen, että lehdistön tehtävä on kirjottaa myös negatiivisia, negatiivisista asioista.

Mut eniten ehkä sit arveluttaa sellaset tilanteet, missä pitää kirjottaa jostain yksittäisestä poliisista jotain hyvin negatiivista. -- Et jos mä kirjotan tällä viikolla siitä niinku seikkaperäisen selostuksen, et mitä se on rötöstelly tai ei välttämättä mitä se on rötöstelly, mut kuitenkin jotenki epäeettisesti käyttäytyny, niin mitä sitten tapahtuu niille sadoille seuraaville rikosjutuille, mistä mun pitäis saada siltä jotain tietoa. Et tommosia mieltii kyl usein.”

(H4)

”-- kirjotin semmosen hyvin kriittisen kolumnin, jossa -- arvostelin niinkö voimakkaasti keskeisiä lähteitä, ja sitten seuraavan kerran ko otin yhteyttä, ihan niinkö pitää jatkuvasti yhteistyötä tehdä, niin myönnän, että siinä soittaessa mietin, että mitenköhän lämmin vastaanotto siinä toisessa päässä on (naurahtaa). Että tuota... kyllähän siinä niinku jos ei muuta, niin ainakin ajatuksen tasolla. Niin... ihmisiähän me vaan ollaan. Että, että jos sä haukut jotaki, niin pitää se olla sitte valmis vastaanottaan se tyytymättömyys, mikä siitä tulee.”

M: Mutta onko siinä sit, esimerkiks niinku tässäkin tapauksessa, löyty kuitenkin ymmärrystä, että teit vain työtäs?

H: Joo, kyllä kyllä. Että ihan asiallisesti, että ei ollu niinku siinä mitään että... Ja virkamiestoiminta on julkista ja virkamiesten täytyy kestää arvostelua --”

(H6)

Useiden haastateltavien kanssa otin esille Journalistissa vuonna 2009 käydyin keskustelun toimittajien ja poliisien liian läheisistä suhteista, vaikka se ei varsinaisesti haastattelurunkoon kuulunutkaan. Sisällytän sen kuitenkin analyysiin, sillä vastaukset olivat yllättävänkin suorasukaisia.

Kolme toimittajaa piti väitettä vääränä. Kaksi näistä oli jo eläkkeelle jääneitä toimittajia ja yksi nuori. Nuori toimittaja pohti vastauksessaan, että on mahdollista, että joillakin vanhemmilla toimittajilla on liian läheiset suhteet poliiseihin, mutta totesi, ettei kuitenkaan tiedä asiasta mitään.

Yksi nuori ja yksi vanha toimittaja pitivät keskustelua tarpeellisena. Kaksi nuorta toimittajaa puolestaan sanoi suoraan, että tämä on selkeä ongelma joidenkin toimittajien kohdalla.

”Oon ihan varma, että monilla toimittajilla on siis niinku sellaiset suhteet, mitkä oikeasti haittaa sitä journalismia jo, mutta toisaalta sit oon varma, et on paljon enemmän semmosia toimittajia, mitkä ihan täysin asiallisesti suhtautuu tohon asiaan elikkä pitää huolen siitä, et ei olla liian silottelevia.”

(H4)

”-- tiedän kyllä rikos- ja oikeustoimittajia, jotka ulosantinsa perusteella niin... käsitys siitä, että onko se heidän työnsä niinku objektiivista journalismia vai poliisin propagandaa, niin tuota... sen voi kyseenalaistaa, että... et ihan nimekkäitäki toimittajia, joista sitten niinku... kuulee sitten muualta, että et... kelle kannattaa kertoa, jos haluaa tietynlaisen viestin läpi.”

(H6)

Kaksi vanhempaa toimittajaa toi saman asian esille jo aiemmin puhuttaessa ammattieettisistä ongelmista. He myös olivat sitä mieltä, että Suomesta löytyy toimittajia, joilla on muodostunut liian läheiset suhteet lähteisiinsä ja se on vaikuttanut heidän työhönsä.

Erään vanhan toimittajan vastauksessa, jonka mukaan hän ei pitänyt läheisiä välejä millään tavoin ongelmallisena, nousi esiin mielenkiintoinen yksityiskohta. Hänen mukaansa liiallinen läheisyys ei voinut olla väärin, sillä hän näki, että toimittajat ja poliisi toimivat ikään kuin samalla puolella.

Tämä asia liittyy osittain kysymykseen siitä, kuinka toimittajien suhtautuminen lähteisiin, kuten poliisiin tai oikeuslaitokseen, on muuttunut rikostoimittajuuden myötä. Kolme toimittajaa kertoi mielikuvien muuttuneen negatiivisemmiksi tai kriittisemmiksi. Yksi toimittaja totesi suhtautuneensa viranomaisiin aina kriittisesti. Näissä kriittisesti suhtautuneissa nuorten ja vanhojen toimittajien määrä jakaantui tasaisesti.

”-- et ei se nyt oo niin hirveen välttämättä aina niin jämptiä sielläkään ja vaikka mitä ketkuja sielläkin piireissä ja tavallaan ihan samanlaista ko muussakin yhteiskunnassa, että ei se oo sen niinku parempaa, vaikka joskus ehkä aatteli, että totta kai joku poliisi, niin sen pitää olla niin luotettava ja hyvä, niin ei se.... silleen karissu kyllä semmoset tyhmät ideologiset, lapselliset ajatukset ehkä.”

(H2)

”On se käsitys siitä, niinku viranomaistoiminnan laadusta ja objektiivisuudesta ja tasapuolisuudesta ja sitä mitä sen pitäisi lain mukaan olla, niin on kyllä muuttunu. Että on entistä kriittisempi ja on tämmönen poliisi on ystävämme -tyyppinen ajatusmalli – ei sillä, että se koskaan ois ollu sellanen selkäranka – mutta että... et mitä enemmän tekee, niin sitä enemmän näkee sen kirjon siellä, että mitä se... ja melkein niinku et mitä enemmän tekee, niin sitä synkemmältä se näyttää. (naurahtaa)”

(H6)

Yhden nuoren toimittajan mukaan oivallus siitä, että viranomaiset ovat ihmisiä siinä missä muutkin, on puolestaan muokannut omaa suhtautumista jopa hieman positiivisemmaksi.

”-- ku usein kritisoidaan poliisia vaikka tekemättä jättämisistä tai semmosista, mut et näkee sen tilanteen et millasten asioiden kanssa he siellä painiskelee, just tää resurssipula ja sit kaikki... suurin osa on kuiteski semmosia, että he pyrkii tekemään sitä työtä niin hyvin ko mahdollista ja niinku journalismilleki sattuu virheitä, niin myös poliisille sattuu ja sit tavallaan on oppinu suhteuttaa niitä asioita --”

(H7)

Kaksi haastateltavaa puolestaan totesi, että suhtautuminen ei ole juurikaan muuttunut. Yhden toimittajan vastauksesta kävi ilmi kunnioitus viranomaisia kohtaan.

”Kyllä mulla perusasenteet on ihan siis, että poliisi ja armeija, että ne on todella hirveen tärkeitä, et niillä on resurssit kunnossa, ne tekee tärkeitä työtä ja että niitä tuetaan, että just me tehdään omalla työllämme myös, niinku me ollaan palveluammateissa, niin me tuetaan niitä. Mut niillä on omat intressit just totta kai tiedonhankinnassa niilläkin, ja näin et tota ne ei aina mee yksiin niinku meidän kanssa.”

(H1)

Kysyin haastateltavilta myös sitä, kuinka he arvioivat rikostoimittajien suhteita sisäpiirilähteisiin verrattuna muihin toimittajiin. Minua kiinnosti, korostuuko niin sanotusti viranomaistoiminnan luonne jotenkin rikostoimittajien sisäpiirilähdekuvioissa.

Viranomaistoiminnan luonteen merkitys tuli esille kolmessa vastauksessa. Yksi toimittaja totesi, että rikosjournalismissa sisäpiirilähteillä voi olla suurempi merkitys kuin muilla aloilla, sillä ulospäin kerrottu tieto on hänen mukaansa vain pieni määrä todellisesta tiedosta. Toisen rikostoimittajan mukaan välit saattavat olla asiallisemmat, sillä ne kehittyvät pääasiassa työasioiden ympärille, toisin kuin esimerkiksi urheilutoimittajilla, joilla saattaa olla itsellään urheilu- tai fanitaustaa. Eräs toimittaja uskoi puolestaan, että muilla aloilla sisäpiirilähteitä on enemmän, koska viranomaisia sitovat virka- ja vaitiolovelvollisuudet.

Muutamassa vastauksessa toimittajat arvioivat, että rikostoimittajia läheisemmät suhteet lähteisiinsä on esimerkiksi politiikantoimittajilla tai urheilutoimittajilla. Osassa vastauksista todettiin, että sisäpiirilähteiden käyttö ei juuri eroa eri alojen toimittajilla muuten kuin siten, että heidän lähteensä ovat erilaisista organisaatioista.

5.5 Muutos suhteissa

Sekä vanhoilta että nuorilta toimittajilta kysyttiin, ovatko he huomanneet muutosta asenteissa tai käytännöissä liittyen sisäpiirilähteisiin. Luonnollisesti vanhoilla toimittajilla oli laajempi perspektiivi vastata kysymykseen useiden vuosikymmenien kokemuksensa perusteella. Siitä huolimatta myös nuorilla toimittajilla oli omia havaintoja ja käsityksiä asiasta. Jotkut nuoret olivat huomanneet asenteiden kiristyneen jopa heidän rikostoimittajan uransa aikana.

Kaksi vanhaa toimittajaa kertoivat havainneensa selkeän muutoksen viranomaisten asenteissa. Ensimmäisen toimittajan mukaan muutos tapahtui 90-luvulla, toisen mukaan se tapahtui hiljalleen.

Toimittajat eivät loitontuneet viranomaisista, vaan nimenomaan viranomaiset alkoivat ottaa etäisyyttä toimittajiin.

”-- Eli seki, silloin hyvin paljon oli sitä, että toimitusten esimiehet ryyppäilivät ja istuivat viranomaisten kanssa iltaa ja saivat sitä kautta tietoja, vinkkejä -- sitten tapahtu 90-luvun puolella muutos, merkittävä muutos. Tuli esitutkintalaki ja julkisuuslaki ja tällöisiä asioita, jotka tota noin niin kuin estivät viranomaisia kertomasta enempää kuin mitä tutkinnanjohtaja mahdollisesti kerto.”

(H1)

Kolmas vanhoista toimittajista ei huomannut omissa lähteissään mitään muutosta koko uransa aikana.

”Tietysti yhdessä vaiheessa, kun tuli tämä tämä... millä...millä se nyt kulki tämä hallinto-, hallintolaki. Eli ihmiset, näistä virkamiehistä tuli niinku jossain vaiheessa vähän arempia. Mut en mä nyt näistä... tästä omasta piiristäni ole huomannu, että nää ois sen arempia. Ne on vanhoja jääriä yleensä itekki ja eihän ne tapojaan hetkessä muuta.”

(H5)

Neljäs eläköityneistä toimittajista puolestaan oli päinvastaista mieltä. Hänen mukaansa käytännöt ovat muuttuneet paljon avoimemmaksi, kun oikeuslaitoksista voi tilata asiakirjoja sähköisesti ja isoista oikeudenkäynneistä tiedotetaan. Mitään muutosta virkamiesten asenteessa hän ei myöskään ollut huomannut, vaan korosti, että kukin käyttäytyy yksilöllisesti: jotkut kertovat enemmän kuin toiset ja näin on aina ollut.

Myös kolme nuorta toimittajaa oli sitä mieltä, että pidemmällä aikavälillä on tapahtunut suurempi muutos lähdekäytännöissä. He perustivat väitteensä muun muassa omiin havaintoihinsa ja käymiinsä keskusteluihin muiden rikostoimittajien kanssa.

Samoin kolme nuorista kertoi havainneensa asenteiden sisäpiirilähteitä kohtaan kiristyneen jo oman uransa aikana. Yksi haastateltavista nosti esiin Putin-vuodon, jonka aikana toimittajan mukaan oli keskitytty yllättävän paljon keskustelemaan vuotajasta. Toinen puolestaan kertoi muistavansa Journalistissa 2009 olleen keskustelun, sekä uutisoinnin siitä, kuinka suojelupoliisi kutsui valikoivasti oikeustoimittajia Tallinnan-vierailulle (Journalisti 20/2012). Hänen mukaansa nämä asiat ovat esimerkkejä kritiikin lisääntymisestä. Kolmas toimittaja oli puolestaan sitä mieltä, että kriittinen tarkastelu on kautta linjain yleistynyt, samalla kun sisäpiirilähteistä on tullut entistä

tärkeämpiä. Kyseisen toimittajan mukaan nykykehityksessä on välillä vaikea pysyä mukana ja tulkita, mitä muutokset ns. tavallisen ihmisen näkökulmasta tarkoittavat – hyvä sisäpiirilähde auttaa ymmärtämään ja tulkitsemaan asioita. Samalla uutiskilpailu on kiristynyt ja kaikki sisäpiirilähteiltä saatava ylimääräinen tieto on uutisvoitto medialle.

Kukaan haastateltavista ei ollut sitä mieltä, että sisäpiirilähteiden hankkimisesta olisi tullut nykyisin helpompaa. Viisi haastateltavaa mainitsi sen olevan nykyisin vaikeaa tai muuttuneen jossain määrin vaikeammaksi. Arviot vaihtelivat hieman vaikeammasta huomattavasti vaikeampaan. Kolme näistä vastaajista oli nuoria toimittajia, kaksi vanhoja. Yksi toimittaja arvioi, että rikostoimittajien sisäpiirilähteiden määrä on vähentynyt. Toisen mukaan yhä enemmän juttuja jää pimentoon nykyisen tilanteen vuoksi.

Kahden vanhemman toimittajan mukaan sisäpiirilähteiden hankkiminen ei ole muuttunut juuri mitenkään, vaan on lähinnä toimittajasta itsestään kiinni, kuinka hän saa hankittua sisäpiirilähteitä. Ainoastaan yksi toimittaja totesi, ettei osaa arvioida ollenkaan, onko lähdesuhteiden luominen muuttunut helpommaksi vai vaikeammaksi.

Asenteiden ja käytäntöjen muutokselle löydettiin useita selityksiä. Kolme toimittajaa mainitsi kiireen lisääntymisen – verkkojournalismin kasvun myötä kiire on lisääntynyt toimituksissa valtavasti. Enää ei ole samalla tavalla aikaa tutustua ihmisiin kuin ennen. Kaksi toimittajaa toi esiin sen, että yhä harvemmin on aikaa lähteä paikan päälle tapaamaan, vaan suurin osa haastatteluista tehdään puhelimitse, minkä vuoksi kunnollisia lähdesuhteita ei pääse syntymään.

Kahdessa vastauksessa esiin tuli se, että rikostoimittajien ja median määrä on kasvanut ja uutiskilpailu on kiristynyt, minkä vuoksi viranomaiset ovat joutuneet miettimään mediastrategiaansa uudelleen – sekä virallisten että epävirallisten tietojen antamisessa. Tiedotteen lähettäminen on nopeampaa kuin 30 toimittajalle puhelimitse vastaaminen.

”Tää hullunmylly miksikä tää on menny tää homma. Ku se... no esimerkkinä otetaan, kun joku kertoo jotakin, niin se on verkossa minuutin kuluttua kaikkien luettavissa. Ja sitten on koko muu porukka sen kimpussa, sen kertojan kimpussa. Ei paperi-, seuraavan aamun paperilehteen voi säästää mitään. Että verkon ehdoilla tää pelaa tää systeemi nykyisin.”
(H3)

Yksi toimittaja mainitsi resurssien puutteen ja jatkuvat yt-neuvottelut, jotka heikentävät mahdollisuuksia hankkia lähdesuhteita. Toinen puolestaan otti esiin työntekijöiden roikuttamisen mitä erilaisimmissa sopimuksissa, mikä ei anna rohkeutta toimittajalle. Toimittajan mukaan tätä rohkeutta tarvitaan sisäpiirilähteiden hankkimisessa.

Yksi haastateltavista otti esiin sen, että todennäköisesti myös viranomaisilla kiire on lisääntynyt. Kaksi toimittajaa puolestaan mainitsi muutoksen, joka on tapahtunut sisäpiirilähteiden eli viranomaisten puolella. Myös siellä on tapahtunut sukupolven muutos ja asenteet toimittajien kanssa kaveeraamiseen ovat tiukentuneet.

”Sitten nyt kun on ollu tää sukupolven vaihdos viranomaisissakin niin kun ne jää eläkkeelle ja muuten niin tiedonsaanti huononi, koska tuli nämä nuoret tyypit jotka oli, et mikä toi vanha tyyppi tänne soittelee, että ’terve terve’, yrittää olla tuttavallinen ja tuota ja noin -- monta kertaa se tyssäs siihenki.”

(H1)

Yksi nuori toimittaja piti kehitystä osana alan ammattimaistumista. Toisen mukaan myös lisääntynyt kriittinen suhtautuminen sisäpiirilähteisiin asettaa omat paineensa toimittajalle ja journalismille.

Kolme toimittajaa uskoi sisäpiirilähteiden määrän vähentyvän tulevaisuudessa. Samat kolme ottivat esiin myös erikoistumisen vähenemisen ja yleistoimittajuuden lisääntymisen. Nämä haastateltavat näkivät rikosjournalismin tulevaisuuden synkkänä: juttujen laadun uskottiin heikkenevän ja uutisoinnin tasapäistyvän, kun kaikille annetaan samat tiedot, eikä sisäpiirilähteistä saa kaivettua enää omia uutisia tai yksityiskohtia maustamaan juttuja.

”-- ainahan niitä korostetaan, että niitä omia uutisia pitäis olla, mut sitten just ku siinä on se ristiriita, kun siihen ei anneta aikaa. Niin en mä nyt ainakaan näe, et (median nimi poistettu) se menis parempaan silleen, että niihin ruvettais antaa aikaa sit semmosten lähteiden luomiseen tai lähdesuhteiden luomiseen --”

(H2)

Neljä toimittajaa puolestaan uskoi, että tulevaisuudessakin tulee olemaan sisäpiirilähteitä, mutta ei halunnut ottaa kantaa siihen, väheneekö tai kasvaako niiden määrä. Nämä toimittajat näkivät kuitenkin ennusteissaan myös riskejä: yksi pohti, että mikäli erikoistuminen vähenee, sen myötä myös sisäpiirilähteiden käyttäminen vähenee. Toinen puolestaan totesi, että mikäli lähdesuojaa

aletaan murtaa, sillä voi olla sisäpiirilähteiden määrää vähentävä vaikutus. Monet haastateltavista pitivät tärkeänä sitä, että sisäpiirilähteitä on yhä tulevaisuudessa olemassa.

”-- kaikilla viranomaisilla niin niillä pitää olla se virkavelvollisuus ja virkavastuu, mut niillä täytyy myös olla semmonen tietty oma terve järki ja omatunto, et jos ne näkee, että joku asia menee päin helvettiä ja sitte siihen ei puututa missään, niin totta kai niillä täytyy olla mahdollisuus ottaa yhteyttä tiedotusvälineisiin sellaisissa tilanteissa ja tota, en usko, että se tarve poistuu mihinkään, vaikka kuinka yritettäis kitkeä sellaista.”
(H4)

”-- mutta siis, sitte jos se ei säily, niin sitten pitää vaan taas ettiä uudenlaisia tapoja tehdä sitä journalismia, mutta... Mut kyllä se tietynlainen niinku selkäranka on, että. Et sieltä aina saa pulpautettua sit jotain, sitä kautta paljastuu jotain sellaista, mitä ei niinku muuta kautta sitte sais paljastettua. Ja se on monesti just sitä mätäisintä ydintä, mitä pitäis pystyäki sitten paljastamaan eniten, että...”
(H6)

6 Johtopäätökset

Tarkemman haastatteluanalyysin jälkeen on aika koostaa tuloksia yhteen ja katsoa, mitä tutkimuskysymyksistä selvisi ja millainen vertailupinta omilla löydöilläni on aiempaan tutkimukseen.

Käsittelen tässä kappaleessa vastaukset kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseen vuorotellen, minkä jälkeen vedän yhteen koko tutkimusta, sen saavutuksia ja merkitystä. Lisäksi arvioin sitä kriittisesti ja lopuksi otan esiin jatkotutkimuksen mahdollisuuksia.

6.1 Sisäpiirilähdesuhteiden yleisyys, muodostuminen ja ylläpito

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessäni pyrin selvittämään, kuinka toimittajien ja sisäpiirilähteiden väliset suhteet muodostuvat ja kuinka niitä ylläpidetään. Samalla sain perustietoa siitä, millaisia sisäpiirilähteet ovat ja kuinka usein toimittajat ovat saaneet salaista tietoa.

Haastattelututkimuksessa selvisi, että suurin osa rikostoimittajien peruslähteistä muodostuu viranomaisista, vaikka vastauksissa näkyy, että heidän lähteisiinsä kuuluu myös laaja kirjo muita

lähteitä uhreista rikollisiin. Toimittajat kuvailivat haastatteluissa, että viranomaisilta on helppo saada ne tiedot, jotka viranomaisten on julkisuuslain mukaan toimittajille annettava, mutta kaiken muun ylimääräisen – ja uutiskilpailussa oleellisen – tiedon saaminen on haastavampaa. Toisaalta toimittajat korostivat, että tietojen saaminen on hyvin paljon kiinni siitä, millainen henkilö tietoja on antamassa: toiset viranomaiset kertovat enemmän kuin toiset.

Suurin osa rikostoimittajien sisäpiirilähteistä myös muodostui näistä peruslähteistä eli viranomaisista. Suurimmalla osalla haastatelluista oli kertomansa mukaan sisäpiirilähteitä poliisissa, oikeuslaitoksessa ja oikeushallinnossa. Kuusi toimittajaa mainitsi poliisin, viisi oikeuslaitoksen. Kaksi toimittajaa tyytyi puhumaan viranomaisista eikä määritellyt tarkemmin lähteidensä työtehtäviä.

Haastatteluiden aikana rikostoimittajat jaottelivat lähteitään erilaisiin kategorioihin, esimerkiksi luottolähteisiin, ”hyviin lähteisiin” tai ”keskivertoa parempiin lähteisiin”. Jokaisella toimittajalla oli luottolähteitä: viisi toimittajaa kertoi, että heillä on tällaisia lähteitä vain muutama tai vähemmän. Kolme toimittajaa puolestaan kuvasi luottolähteidensä määrää runsaammaksi.

Pelkkien julkisten tietojen varassa ei ollut yksikään toimittaja joutunut aina olemaan: jokainen haastateltavani oli saanut myös salaista tietoa uransa aikana. Viisi toimittajaa kertoi saaneensa sitä suhteellisen paljon, kolme puolestaan harvemmin.

Miten toimittajat olivat saaneet tällaisia sisäpiirilähteitä? Suurin osa kertoi niiden syntyneen työn ohessa luonnollisesti ja kielsi pyrkineensä tietoisesti hankkimaan tällaisia lähteitä. Ainoastaan kolme toimittajaa myönsi aktiivisesti pyrkineensä siihen. Oma roolinsa oli myös illanvietoilla ja sidosryhmätapaamisilla: viiden toimittajan mukaan tällaiset olivat edistäneet suhteiden luomista.

Lähes kaikki rikostoimittajat pitivätkin lähdesuhteen muodostumiselle tärkeänä sitä, että tapaa lähteen henkilökohtaisesti – pelkkä soittelu ei riitä. Suurin osa toimittajista piti myös sosiaalisia kykyjä tärkeänä edellytyksenä suhteiden muodostumiselle. Toisena mainittiin ammattitaito ja kokemus. Jo rikostoimittajana toimimisella uskottiin olevan merkitystä siinä, että saa parempaa tietoa kuin rivitoimittaja. Asiaan perehtyneelle on mukavampi kertoa asioita kuin ummikolle.

Kaksi toimittajaa korosti suhteidensa lähteisiin olevan ammatillisia, kun taas viisi toimittajaa puhui ystävyydestä, kaveruudesta tai epävirallisista suhteista. Erityisesti vanhoilla toimittajilla pitkä ammatillinen suhde oli saattanut kehittyä ystävyydeksi. Monet kertoivat, että suhteiden laatu vaihteli eri lähteiden kesken.

Suurimmaksi osaksi yhteydenotto toimittajan ja sisäpiirilähteen välillä tapahtui toimittajan aloitteesta. Kolme toimittajaa kertoi soittlevansa säännöllisesti lähteilleen ja kyselevänsä kuulumisia. Yli puolet toimittajista kertoi myös lähteiden ottavan yhteyttä ja antavan vinkkejä.

Kaikista tärkein asia lähteen kanssa toimimisessa oli luottamus: lähteen luottamusta ei saa ikinä pettää ja sovituista asioista tulee pitää kiinni. Luottamuksen merkitystä korosti myös Ericson ym. (1989) havainnoissaan: tutkiessaan oikeustoimittajien suhteita luottamus oli tärkeässä roolissa paljastettaessa tietoja toimittajille. Samoin Ericsonin ym. mukaan asiantuntemusta arvostettiin sekä lähteiden että muiden toimittajien piirissä. Näyttäisi siis, että luottamuksen ja ammattitaidon merkitys on edelleen vahva, eli sisäpiirilähteiden tai -tiedon saamisen niin sanotut perusedellytykset eivät ole juuri muuttuneet.

Hemánuksen mukaan nykyisen sidosryhmätoiminnan juuret juontavat Suomessa jo 60-luvulle. Myös Ericson ja kumppanit havaitsivat 80-luvulla Kanadassa, että sisäpiirissä mukana olevat toimittajat osallistuivat poliisien komiteoihin ja järjestivät juhlia poliisien kanssa. Tällainen yhteinen toiminta näyttää edelleen Suomessakin olevan voimissaan. Myös useiden haastateltavieni kohdalla se oli edesauttanut lähdesuhteiden syntymistä.

Omassa tutkimuksessani toimittajat totesivat, että poliisit voivat aina tutkinnan suojelemiseksi kieltäytyä antamasta tietoja. Myös Ericson ym. (1989) olivat poliiseja haastatellessaan todenneet, että heidät oli opetettu antamaan syy tietojen luovuttamisesta kieltäytymiselle ja usein juuri nimenomaan turvauttiin selitykseen tutkinnan turvaamisesta. Tämä ei ole ainoastaan poliisien toimintatapa, vaan kuten aiemmin on huomattu, monille lähdeorganisaatioille on elintärkeää salata tietoja, jotta ne voivat työskennellä rauhassa. Sitä, missä määrin poliisin selitys pitää paikkansa, on vaikea arvioida. Kuten yksi toimittaja kuvasi erästä kiistaa lähteen kanssa, toimitus ei pitänyt väitettä tarpeeksi uskottavana ja päätyi julkistamaan tutkintaan liittyvän yksityiskohtan. Suomalaista rikosjournalismia tutkineen Hemánuksen mukaan juurikin yksityiskohtien julkistamisesta on väitelty jo 60-luvulta lähtien, kun ensimmäiset lehdistö-poliisi-kerhot

perustettiin. Tämä lienee yksi ikuisuuskysymys rikosjournalismin saralla, mikä aiheuttaa ristiriitoja toimittajien ja lähteiden välille.

Ericsonin ym. tutkimuksen mukaan toimittajien välit oikeuslähteisiin olivat etäisemmät kuin poliisiin. Tätä en varsinaisesti tutkimuksessani tarkastellut, mutta sisäpiirilähteitä molemmista organisaatioista oli lähes yhtä paljon. Edelleen kaksi toimittajaa mainitsi sisäpiirilähteidensä olevan ainoastaan virkamiehiä, mikä voi viitata lähes mihin tahansa julkisessa ammatissa toimivaan henkilöön.

Merkittäväntä Ericsonin tutkimuksessa poliisin ja toimittajien väleistä lienee jako ulko- ja sisäpiirissä toimineisiin toimittajiin. Omasta tutkimusaineistostani tätä on joltakin osin mahdollista myös hahmotella – tosin huomattavasti löyhemmin kuin Ericson oli määritellyt. Esimerkiksi mitään Ericsonin tekemää vertailua laatumedioiden ja populaarilehdistön edustajien kesken en ole tehnyt omasta aineistostani, eikä se oikeastaan sopisikaan tähän tutkimukseen. Piirteitä jakautumisesta ulko- ja sisäpiiriin voi kuitenkin havaita tarkastelemalla Ericsonin näihin ryhmiin liittämiä ominaisuuksia.

Ericsonin mukaan sisäpiirissä olevat toimittajat sisäistivät poliisin ideologian eivätkä kirjoittaneet kriittisiä juttuja poliisista. Eräs haastattelemani toimittaja myönsi avoimesti, että häneltä oli jäänyt kirjoittamatta juttuja, joita muut olivat kuitenkin tehneet. Myös neljä muuta toimittajaa totesi suorasukaisesti Suomessa olevan toimittajia, jotka myötäilevät viranomaisia ja ovat ”menneet liian syvälle”. Voisi siis tulkita, että nämä kritiikin esittäjät kuuluvat enemmän ulkopiiriin, ja he paheksuvat sisäpiirissä toimivien rikostoimittajien tekoja. Ericsonin mukaan molemminpuolinen paheksunta kuuluu jännitteeseen sisä- ja ulkopiirien välillä. Yksittäisten haastateltavien lokeroiminen sisä- tai ulkopiiriin oman aineistoni pohjalta olisi kuitenkin äärimmäisen vaikeaa, sillä vaikka toimittaja esimerkiksi paheksui liian syvällä sisäpiirissä olevia kollegoitaan, hän saattoi silti samaistua viranomaisten ideologiaan ja kokea toimivansa viranomaisten hyväksi työssään. Vaikka toimittaja toisaalta myönsi jättäneensä juttuja tekemättä, hän saattoi silti suhtautua kriittisesti poliiseihin ja heidän auktoriteettiinsa.

On hyvä muistuttaa, että jokaisella haastattelemallani toimittajalla oli sisäpiirilähteitä ja luottolähteitä; useilla näitä oli poliisissa. Ericsonin mukaan toimittajia ei kuitenkaan erotella sisä- ja

ulkopiiriin sen perusteella, onko heillä sisäpiirilähteitä poliisissa, vaan molemmilla piireillä on laajat verkostot poliisin sisällä.

Vaikka tutkimuksessani löytyi siis piirteitä, jotka sopivat Ericsonin sisä- ja ulkopiirijakoon, ei kyseistä jaotelmää voida ainakaan tähän tutkimusaineistoon soveltaa suoraan. Mistä se voi johtua? Ehkä Suomessa ei ole koskaan ollut näin yksiselitteistä jakoa nähtävissä, tai ehkä jaotus ei tarpeeksi huomioi toimittajien yksilöllisyyttä. On silti mielenkiintoista, että havaintoja tällaisesta vanhasta jaottelusta on edelleen jossain määrin nähtävissä ja rikostoimittajienkin välillä on eroja sisäpiirilähteisiin suhtautumisessa.

6.2 Sisäpiirilähteiden merkitys työlle ja ammattieettiset ongelmat

Toinen tutkimuskysymykseni tarkasteli sitä, millainen merkitys sisäpiirilähteillä on rikostoimittajan työlle ja millaisia ammattieettisiä ongelmia niihin liittyy. Sisäpiirilähteiden avulla toimittajat kertoivat saaneensa juttuihinsa yksityiskohtia, joita muilla ei ollut tai he olivat pystyneet esimerkiksi varmistamaan omia muualta saamia tietoja. Myös näiden jutuissa suoraan näkyvien tietojen tai yksityiskohtien lisäksi sisäpiirilähteiltä sai usein taustatietoa tai apua toimittajien työssään kohtaamien lakipykälien tai käytäntöjen ymmärtämiseen. Julkistettujen tietojen yhteyteen ei yleensä merkitty, mistä tieto oli saatu, vaan käytettiin kiertoilmaisua ”median saamien tietojen mukaan”. Myös Ericson havaitsi aikoinaan, että toimittajat saivat lähteiltään sekä faktoja juttua varten että taustatietoa.

Enemmistö eli viisi haastateltavaa piti sisäpiirilähteitä tärkeinä työlleen. Kaksi puolestaan totesi niiden olevan hyödyllisiä, muttei välttämättömiä. Pääsääntöisesti sisäpiirilähteet koettiin joka tapauksessa positiiviseksi ja merkittäväksi asiaksi rikostoimittajan työn kannalta.

Pelkkää auvoa ei sisäpiirilähteiden kanssa toimiminen kuitenkaan aina ollut, vaan se saattoi aiheuttaa myös ristiriitoja, jotka johtivat lähteiden menettämiseen. Puolet toimittajista kertoi menettäneensä tai olleensa vaarassa menettää sisäpiirilähteitä. Joskus lähteet myös yrittävät käyttää hyväksi suhdetta toimittajaan. Kolme toimittajaa mainitsi, että joskus sisäpiirilähteet pyrkivät kertomaan kaiken taustakeskusteluna ja sillä tavoin eliminoimaan toimittajan jutun toteutumisen.

Ristiriitatilanteita pystyi ehkäisemään tekemällä yhteistyötä lähteen kanssa: sopimalla selkeästi, mitä voi kertoa jutussa ja millä tavoin. Eräs toimittaja totesi, että jo tietty sanamuoto voi paljastaa lähteen, minkä vuoksi on syytä olla tarkka siitä, miten asiat ilmaisee. Joskus poliisi voi myös pyytää, ettei jotain asiaa vielä julkaista, ja toimittaja saattaa suostua tähän yhteistyön vuoksi. Myös Ericsonin mukaan tietojen antamisessa voitiin käyttää erilaisia sopimuksia ja yhteisesti sovittuja kriteerejä siitä, millaisissa tapauksissa tiedot voidaan julkistaa. Tällainen perustavanlaatuinen kanssakäyminen ei siis myöskään ole juuri muuttunut sisäpiirilähdekäytännöissä.

Fishman esitti 1980-luvulla, että erikoistoimittajan tehtäviin kuuluu tuntea sisäpiiri ja tulla osaksi sitä. Omassa tutkimuksessani työnantajien suhtautumista ei koettu näin yksioikoisesti, mutta he selkeästi suhtautuivat myönteisesti toimittajien sisäpiirilähteisiin. Vanhemmat toimittajat kertoivat, että toimituksessa tiedettiin tai pidettiin itsestään selvänä, että heillä on sisäpiirilähteitä. Kaikki nuoremmat toimittajat puolestaan kertoivat, että heitä oli jossain määrin kannustettu verkostoitumaan. Joskus myös työnantajat järjestivät tilaisuuksia verkostoitua tai tukivat verkostoitumista esimerkiksi antamalla mahdollisuuksia tavata lähteitä vapaa-ajalla. Kaksi nuorista kuitenkin totesi, että työnantaja suhtautuu realistisesti uransa alussa olevan rikostoimittajan mahdollisuuksiin saada sisäpiirilähteitä. Toiset kaksi nuorta toimittajaa taas kertoivat, että jonkinlaisia oletuksia alkaa olla, kun on toiminut tehtävässä pitempään. Toisen mukaan työpaikalla oletetaan hänen tuntevan kaikki poliisit ja syyttäjät, koska on heidän kanssaan tekemisissä paljon. Toinen puolestaan totesi suoraan, että työnantaja olettaa, että sisäpiirilähteitä löytyy.

Suurin osa toimittajista katsoi, että sisäpiirilähteiden käyttöön voi liittyä ammattieettisiä ongelmia. Puolet toimittajista piti liiallista läheisyyttä ja vaaraa joutua johdateltavaksi ensimmäisenä ongelmana. Yksi toimittaja puolestaan myönsi, että hän on jättänyt kirjoittamatta juttuja, koska on arvostanut lähdesuhteita liikaa.

Esiin nousi myös tiedon problematiikka – onko oikein, että toimittajalla on paljon tietoa, jota hän ei voi julkistaa, koska on sopinut näin sisäpiirilähteiden kanssa?

Aiemman tutkimuksen perusteella voitaneen sanoa, että lähteillä on suuri merkitys journalistisen tuotteen synnyssä (esimerkiksi McNair 1998). Tuunala (2002) puolestaan havaitsi, että lähteiden

merkitys on suurimmillaan juttuprosessin alussa ja toimittajat yhä enemmän ovat siirtäneet ideointivaltaansa lähteille.

Salaisten tietojen paljastamisessa lähteen valta on siis suuri juttuprosessin alussa. Toisaalta lähteen vastuu pienenee, sillä hän voi paljastaa tiedot lähdesuojan turvissa ja hänen ei tarvitse vastata omalla nimellään tietojen luotettavuudesta. Samalla toimittajan vastuu kasvaa entisestään ja hänen täytyy olla varma, että tiedot pitävät paikkansa.

Selkeästi toimittajat näkivät riskejä sisäpiirilähteiden käyttämisessä. Erityisesti korostui liiallisen läheisyyden ja johdateltavaksi joutumisen vaara. Myös aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että nimettömät lähteet pyrkivät joskus myös hyväksikäyttämään toimittajia (Carlson 2011) ja tästä toimittajat vaikuttivat olevan tietoisia.

Myös lähteen motiivien pohtimista korostettiin. Vaikka kysyin useilta haastateltavilta, onko heillä käsitystä, miksi heille vuodetaan, ei yksinkertaisia vastauksia ollut. Joku puhui totuuden tavoittelusta, joku ihmissuhteiden merkityksestä. Motiivilla ei kuitenkaan ollut väliä, jos tieto piti paikkansa. Nykypäivän kiireisessä uutistyyössä saattaakin unohtua, että yhä useammin olisi hyvä pysähtyä pohtimaan tietojen paljastamisen taustoja: Luostarinen muistutti jo vuonna 1994, että toimittajat ovat tulkinnan ammattilaisia, ja heidän tehtäviinsä kuuluu havaita taustalla vallitsevat yhteiskunnalliset pelit.

Suurin osa toimittajista totesi, etteivät he ole henkilökohtaisesti kohdanneet mitään asiaan liittyviä ammattieettisiä ongelmia. Kolme puolestaan kertoi kohdanneensa niitä. Lisäksi kaksi nuorta toimittajaa mainitsi, että kriittisiä juttuja kirjoittaessa mietityttää, millainen vaikutus sillä on lähdesuhteisiin.

Ottaessani esiin Journalistissa esitetyn kriittisen keskustelun ja väitteet siitä, että suomalaiset toimittajat ovat liian lähellä poliisia, puolet toimittajista piti keskustelua aiheellisena.

Haastatteluiden aikana neljä toimittajaa puhui suoraan, että toimittajien keskuudessa on selkeästi havaittavissa tällaisia liian läheisiä suhteita viranomaisiin. Kolme puolestaan piti väitettä virheellisenä. Tämä osoittaa, että poliisin ja toimittajien välestä on ristiriitaisia mielipiteitä paitsi kaikkien toimittajien, myös erikoisalan eli rikostoimittajien kesken.

Haastatteluissa kahden toimittajan puheista nousi esiin selkeä viranomaisten ja heidän työnsä kunnioitus. Nämä toimittajat puhuivat myös oman tehtävänsä olevan auttaa viranomaisia ja kokivat olevansa ikään kuin samalla puolella viranomaisten kanssa. Myös suomalaisten vahva luottamus poliisiin nousi esiin. Luostarisen mukaan tällainen ajatus siitä, että toimittajat kokevat lähteen edustavan yhteistä kansallista etua, on ihanteellista lähteelle. Tällaisesta ajattelumaailmasta huolimatta toinen näistä toimittajista piti itseään kriittisenä ja objektiivisena toimittajana ja paheksui niitä, jotka olivat menneet liian syvälle sisäpiiriin. Voinee siis kuitenkin olla mahdollista yhtä aikaa kunnioittaa viranomaisten työtä, ja pysyä silti kriittisenä.

Hieman samaa asiaa pyrki valottamaan kysymys asenteiden muuttumisesta viranomaisia kohtaan oman uran aikana. Puolet totesi sen muuttuneen kriittisemmäksi tai olleen sitä aina. Ainoastaan yksi mainitsi asenteen muuttuneen positiivisemmäksi. Tästä voisi todeta, että ainakaan omassa tutkimusotannassani ei näkynyt Ericsonin kuvailemaa sulautumista lähdeympäristöön ja sen arvojen ja ajatusmaailman sisäistämistä tai Luostarisen kritisoimaa sisäpiiriin mukaan ottamista. Tähän voi olla syynä esimerkiksi se, että aika on muuttunut kriittisemmäksi ja toimittajien työnkuva on ammattimaistunut.

6.3 Muutos sukupolvien välillä

Kolmannen tutkimuskysymykseni avulla pyrin selvittämään, millainen muutos sukupolvien välillä on aineiston perusteella havaittavissa. Muutosta sisäpiirilähdekäytännöissä tarkastelin kahdesta näkökulmasta. Haastatteluissa kysyin sekä vanhoilta että nuorilta rikostoimittajilta, ovatko he havainneet jonkinlaisen muutoksen käytännöissä ja asenteissa ja miten se heidän mielestään vaikuttaa sisäpiirilähteiden kanssa toimimiseen. Toisaalta vertasin nuorten ja vanhojen vastauksia keskenään haastattelun eri kysymyksiin ja tutkin, löytyykö niistä näkyvää sukupolvien välistä eroa.

Yli puolet toimittajista oli sitä mieltä, että käytännöt ja asenteet rikostoimittajien ja sisäpiirilähteiden suhteisiin olivat muuttuneet selkeästi kriittisemmiksi ja tiukemmiksi pitkän ajan kuluessa. Viranomaiset ovat tulleet varovaisimmiksi ja toimittajien kanssa kaveeraamista on alettu paheksua. Tämän muutoksen oli havainnut kolme nuorta toimittajaa ja kaksi vanhempaa toimittajaa. Lisäksi nuoret toimittajat olivat huomanneet sisäpiirilähteiden kanssa toimimista koskevien asenteiden kiristyneen jo pelkästään heidän rikostoimittajan uransa aikana.

Yli puolet toimittajista uskoi, että sisäpiirilähteiden hankkiminen on muuttunut entistä vaikeammaksi. Tätä mieltä olivat sekä nuoret että vanhat toimittajat. Selityksiä tähän löydettiin työn kiireen lisääntymisestä: lähteiden tapaamiseen oli entistä vähemmän aikaa ja työt hoidetaan yhä enemmän soittelemalla puhelimitse. Median määrä on kasvanut ja poliisin tiedotuskäytännöt ovat muuttuneet. Yt-neuvottelut, resurssipula, heikot työsopimukset, alan ammattimaistuminen ja kriittisyyden lisääntyminen myös mainittiin vastauksissa. Haastateltavien puheissa heijastui siis se, mitä myös journalistisen työn muutoksen tutkimuksissa on havaittu kiireen lisääntymisestä ja resurssien vähenemisestä (esimerkiksi Jyrkiäinen 2008). Tätä yleistä journalistisen työnkuvan muutosta pidettiin huonona lähtökohdana sisäpiirilähteiden hankkimiselle.

Muutos ei ole tapahtunut pelkästään journalismin koneistossa, vaan aineistossa nousi esiin myös muutos lähteiden puolella: viranomaisten kiire on lisääntynyt, tiedotuskäytännöt ovat muuttuneet, sukupolvet ja asenteet ovat vaihtuneet.

Journalistisen työn tutkimuksessa on havaittu, että yleistoimittajuus on lisääntynyt (Helle 2009). Kolme toimittajaa näkikin, että tulevaisuudessa sisäpiirilähteiden määrä vähenee samalla kun toimittajien erikoistuminen vähenee. Neljä toimittajaa puolestaan uskoi, että tulevaisuudessakin tulee olemaan sisäpiirilähteitä, mutta ei ottanut kantaa siihen minkä verran. Näistäkin neljästä kaksi toimittajaa näki asiassa kuitenkin kompastuskiviä: erikoistumisen vähenemisen ja lähdesuojan heikentämisen. Mikäli nämä toteutuvat, myös lähteiden määrä tulee vähenemään. Monet haastateltavista pitivät rikosjournalismin kannalta tärkeänä, että sisäpiirilähteitä on tulevaisuudessakin.

Ennen haastatteluiden aloittamista ennakko-oletukseni oli, että nuorilla toimittajilla ei ole juurikaan sisäpiirilähteitä ja että he eivät saa salaista tietoa. Oletin, että sisäpiiri- ja luottolähteet ovat pikemminkin vanhojen toimittajien mukana kulkeva jäännös. Olettamukseni paljastui kuitenkin vääräksi hyvin nopeasti. Kaikilla haastateltavilla oli luottolähteitä ja kaikki olivat saaneet salaista tietoa uransa aikana. Osa nuorista oli hyvinkin aktiivisia lähdesuhteissaan.

Vaikka monet haastateltavat puhuivat toimintakulttuurin ja asenteiden muuttuneen pitkällä aikavälillä, tämä ei näkynyt kovin suoraan heidän vastauksissaan. Lähes jokaisessa vastauksessa samaa mieltä olevia tai samanlaisia kokemuksia omaavista rikostoimittajista löytyi sekä nuoria että vanhoja.

Koska sisäpiirilähteiden hankkimisen koettiin vaikeutuneen, voisi olettaa, että vanhoilla toimittajilla olisi paljon luottolähteitä ja että he olisivat saaneet paljon salaista tietoa, kun taas nuorilla olisi vähän lähteitä ja harvoin salaista tietoa. Tämä oletus ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa, vaan sekä nuorissa että vanhoissa oli toimittajia, joilla oli useampia luottolähteitä ja jotka kertoivat useasti saaneensa salaista tietoa. Esimerkiksi melko paljon salaista tietoa saaneista kaksi vastaajaa oli nuoria ja kolme vanhoja. Sen sijaan heistä, joiden mukaan salaisen tiedon saaminen oli harvinaista, yksi oli vanha toimittaja ja kaksi oli nuoria. Kaksi vanhaa toimittajaa ja yksi nuori puolestaan kertoivat, että heillä on vain vähän luottolähteitä. Paljon luottolähteitä taas oli yhdellä nuorella toimittajalla ja kahdella vanhalla.

Sukupolviero ei juuri vaikuttanut myöskään siihen, kuinka tärkeiksi sisäpiirilähteet koettiin. Rikostoimittajan työlle lähteitä tärkeinä piti kolme vanhaa ja kaksi nuorta toimittajaa. Hyödyllisinä, muttei välttämättöminä sisäpiirilähteitä piti yksi vanha ja yksi nuori toimittaja. Yhden nuoren toimittajan mielestä lähteet olivat ensiarvoisen tärkeitä, kun taas toinen nuori toimittaja ei pitänyt niitä ollenkaan tärkeinä työlleen. Suurin osa toimittajista kuitenkin totesi, ettei aktiivisesti pyri lähteiden hankkimiseen. Ainoastaan kaksi vanhempaa ja yksi nuori toimittaja myönsi pyrkineensä lähteiden hankkimiseen.

Aineistosta kävi ilmi, että toimittajat ja myös jossain määrin työnantajat arvostivat sisäpiirilähteitä, mutta journalistinen työ oli muuttunut niin kiireiseksi ja haastavaksi, että se on vaikeuttanut lähdesuhteiden hankkimista ja ylläpitoa. Saman havaitsi Juntunen (2011), jonka tutkimuksessa toimittajat myös valittivat, ettei suhdeverkoston kaltaista tärkeää työkalua ehditä pitämään yllä kiireen ja työpisteeseen sidotun työn takia.

Mielenkiintoista oli se, että monet nuoret toimittajat kokivat vapaa-ajalla tapahtuvat sidosryhmätapaamiset lähdesuhteiden syntymistä edistäväksi. Ainoastaan yksi nuori toimittaja katsoi, ettei sidosryhmätapaamisista ollut hyötyä. Sen sijaan vanhoista vain puolet kokivat tällaiset tapaamiset hyödyllisiksi.

Suurin ero vastauksissa liittyi työnantajan odotuksiin. Kaikki vanhemmat toimittajat kuvailivat, että työnantaja tiesi tai piti itsestään selvyytenä, että heillä oli sisäpiirilähteitä. Nuoret puolestaan kertoivat, että kaikkia oli jossain määrin kehotettu lähteiden hankkimiseen. Nämä vastaukset kuvastavat hyvin haastateltavien erilaisia tilanteita: toiset ovat uransa alkupuolella, kun toisilla on

takanaan vuosikymmenten kokemus. Sama ero näkyi jossain määrin myös lähteiden menettämisesä. Lähes kaikki jo eläköityneet toimittajat kertoivat menettäneensä tai olleensa vaarassa menettää lähteensä. Ainoastaan yksi nuori kertoi joutuneensa tällaiseen tilanteeseen.

Ammattieettisissä kysymyksissä ei näkynyt suurta eroa sukupolvien välillä. Liiallista läheisyyttä ja johdateltavuutta pitivät ongelmana sekä nuoret että vanhat toimittajat. Ammattietiikkaan liittyviä ongelmatilanteita kohdanneista kolmesta henkilöstä kaksi oli nuoria, yksi vanha. Keskustelua liian läheisistä väleistä poliisin kanssa piti paikkansa pitävänä tai aiheellisena puolet toimittajista. Näistä kolme oli nuoria toimittajia, yksi vanha. Vääränä väitettä piti kaksi vanhaa toimittajaa ja yksi nuori. Tästä voi huomata, että nuoremmat olivat kohdanneet hieman enemmän ammattieettisiä ongelmia ja myös kritisoivat liian läheisiä välejä vähän enemmän kuin vanhemmat toimittajat.

Sekä nuoret että vanhat kertoivat suhtautumisensa viranomaisiin muuttuneen kriittisemmäksi tai olleen aina kriittistä. Näistä neljästä henkilöstä puolet oli vanhoja toimittajia, puolet nuoria. Ainoastaan yksi nuori toimittaja kertoi suhtautumisensa muuttuneen positiivisemmaksi.

Millaisia johtopäätöksiä tästä voidaan vetää? Kuten jo alussa totesin, otanta on tässä tapauksessa niin pieni, ettei siitä ole tarkoitukseen tehdä mitään yleistettäviä päätelmiä. Kuitenkin tässä on nähtävissä jonkinlaista osviittaa siitä, etteivät erot nuorten ja vanhojen toimittajien välillä ole niin jyrkät kuin olin ennakkoon oletanut. Käytäntöjen muutoksesta huolimatta sisäpiirilähteitä ja salaista tietoa on myös nuorten toimittajien saatavilla. Molempien ikäryhmien asenteissa löytyi sekä kriittisyyden korostamista että lähdesuhteiden arvostamista. Sisäpiirilähteet koettiin tärkeiksi ja niitä pidettiin hyvänä asiana rikosjournalismin kannalta – samalla niiden sudenkuopat tiedostettiin. Samanlaista jyrkkää jakoa nuorien ja vanhojen toimittajien välillä, kuten esimerkiksi Aulan (1991) tai Juntusen (2011) tutkimuksissa, ei mielestäni ole havaittavissa tässä tutkimusaineistossa.

Mielenkiintoista oli myös se, että nuoret rikostoimittajat näkivät alan kehityksen positiivisempänä kuin vanhemmat toimittajat. Niistä neljästä toimittajasta, jotka uskoivat, että sisäpiirilähteitä tulee tulevaisuudessakin olemaan, kolme oli nuoria rikostoimittajia. Rikosjournalismin ja sisäpiirilähteiden katoa puolestaan povasi kaksi vanhaa toimittajaa ja yksi nuori.

6.4 Lopullinen yhteenveto, kritiikki ja jatkotutkimusideat

Valitsin rikostoimittajat tutkimuskohteekseni, koska tunnen alaa jonkin verran oman kokemukseni myötä. Koin, että rikostoimittajien lähteet eli viranomaiset ovat jäykkiä ja he antavat hyvin niukasti informaatiota. Kuvittelin myös, että sisäpiirilähdekulttuuri on ehtinyt muuttua huomattavasti jo eläköityneiden ja uransa alkupuolella olevien rikostoimittajien välillä.

Tutkimuksen aikana kuitenkin selvisi, että sisäpiirilähteitä on edelleen ja nuorillekin toimittajille vuodetaan tietoja. Suurin osa sisäpiirilähteistä muodostuu työn ohessa ja tärkeintä lähteiden hankkimisessa on oma persoona ja ammattitaito. Myös sidosryhmätapahtumat ja henkilökohtaiset tapaamiset edesauttavat lähteiden syntyä. Erikoistumisella on selkeästi merkitystä, sillä kokemuksen, asiantuntijuuden ja tutun nimen avulla rikostoimittajat kokivat saavansa parempaa tietoa kuin rivitoimittaja. Myöskään asenteissa ei ollut jyrkkää jakaumaa, vaan kriittisesti viranomaisiin suhtautuvissa oli sekä nuoria että vanhoja rikostoimittajia. Työntekijien ei koettu suhtautuvan negatiivisesti asiaan, vaan pikemmin siihen kannustettiin. Silti toimitustyön muutos yhä kiireisemmäksi ja yleisesti asenteiden kiristyminen aiheuttavat omat ongelmansa sisäpiirilähteiden hankkimiseen nykypäivänä ja tulevaisuudessa.

Koen, että erityisesti nimettömien lähteiden tutkiminen on tärkeää ja sitä olisi Suomessa syytä tehdä enemmänkin. Journalismin muutoksen tutkimuksessa keskitytään usein tarkastelemaan esimerkiksi julkisen pr-materiaalin tai muun valmiin materiaalin hyödyntämistä nykyisessä hektisessä ympäristössä, mutta ei kannattaisi unohtaa lähdekäytäntöjen toista puolta, kuten nimettömiä vinkkaajia ja sisäpiirilähteitä. Olisi tärkeä tutkia myös sitä, miten journalistisen työn muutos näihin lähteisiin vaikuttaa. Oma tutkimukseni vahvisti käsitystä journalistisen työn muutoksesta ja antoi myös viitteitä siitä, millainen vaikutus sillä voi olla lähdekäytäntöihin ja millaisia huolenaiheita toimittajilla on asiaan liittyen.

Tutkielmani pohjalta ei voida tehdä suuria yleistyksiä otannan pienuuden vuoksi, mutta se tarjoaa käsityksen siitä, millainen suhde suomalaisilla rikostoimittajilla ja heidän sisäpiirilähteillään on, miten näitä suhteita on muodostettu ja miten vuorovaikutus toimii. Tutkielma avaa myös rikostoimittajien ajatuksia ja asenteita sisäpiirilähteisiin liittyvistä ammattieettisistä ongelmista. Lisäksi tutkielmassa käsitellään sisäpiirilähdekäytäntöjen muutosta sekä toimittajien itsensä kertoman kautta että heidän vastauksiaan tutkimalla ja vertailemalla.

Haastatteluaineistoni yhteiskunnallisesti kiinnostavin tutkimustulos oli se, että rikostoimittajan työn onnistumisen kannalta sisäpiirilähteet koettiin tärkeiksi. Samalla sisäpiirilähteiden vähenemisestä oltiin huolissaan ja toimittajat näkivät ongelmia, kuten erikoistumisen vähentymisen ja lähdesuojan heikentämisen, jotka voisivat toteutuessaan vaikeuttaa toimittajien mahdollisuuksia saada sisäpiiritietoa. Enemmistö haastateltavista koki, että sisäpiirilähteiden hankkiminen on vaikeutunut. Jos sisäpiirilähteet ovat tärkeä osa journalismia, ne ovat myös tärkeä osa journalistien tehtävää vallan vahtikoirana. Toisaalta yhteiskunnallisesti oleellista tutkimusaineistossani oli myös se, kuinka osan rikostoimittajista koettiin olevan selkeästi liian lähellä lähteitään ja kuinka tämän katsottiin näkyvän myös heidän työssään. Tämä lienee yksi näkökulma, joka mediakriittisen yleisön kannattaa tiedostaa. On tärkeää valvoa myös sitä, kuinka neljäs valtiomahti hoitaa tehtävänsä.

Keskustelu sisäpiirilähteiden tai nimettömien lähteiden käytöstä ei ole noussut pinnalle pelkästään Suomessa, vaan se voidaan nähdä osana myös kansainvälistä muutosta. Carlsonin (2011) mukaan nimettömien lähteiden käyttäminen on herättänyt keskustelua New York Timesin Irakin massatuhoase-väitteiden myötä. Hän myös arvioi, että nimettömien lähteiden käyttöä tulevat haastamaan entisestään juttujen jakaminen yhä laajemmalle sekä se, että journalististen toimijoiden uskottavuus on heikentynyt, mikä heikentää luottamusta lähdesuojaan. Oleellista on huomata, että tietovuodot ja vuotajat ovat nousseet keskusteluun myös tavallisten ihmisten parissa ympäri maailmaa Julian Assangen, Edward Snowdenin ja Chelsea Manningin myötä. Kymmenen vuotta sitten olisi voinut olla vaikea kuvitella, että maailmanlaajuisesti tunnetaan julkisuuden henkilöitä, jotka ovat tulleet kuuluisiksi tietoja vuotamalla. Osa heistä on tullut julkisuuteen omalla nimellään, osa paljastuttuaan tietovuodosta. Seuraukset tietovuodoista ovat kuitenkin kaikkien tiedossa: Manning tuomittiin vankilaan 35 vuodeksi, Assange pakoilee pidätysmääräystä Ecuadorin suurlähetystössä ja Snowden on hakeutunut turvaan Venäjälle (Yle 21.8.2013, HS 20.11.2014, HS 7.8.2014). Millainen vaikutus näillä julkisuuden hahmoilla ja heidän teoillaan on tulevaisuuden tietovuotajiin? Ovatko he idoleita vai varoittavia esimerkkejä? Pelkästään näiden henkilöiden ja heidän kohtaloidensa myötä tietovuodot tulevat olemaan kansainvälisissä otsikoissa vielä useita vuosia. Näin ollen myös suomalainen keskustelu tietovuodoista voidaan nähdä laajempaan osana kansainvälisen tietoyhteiskunnan ja journalismin muutosta.

Vuotokohun lisäksi Wikileaks-paljastukset aloittivat valtavan kansainvälisen keskustelun perinteisen median roolista. Toisaalta Wikileaks nähtiin syövän perinteisen median vaikuttavuutta julkaisemalla tietoja, joita toimittajat itse eivät olleet onnistunut kaivamaan esiin. Toisaalta

Wikileaks tarvitsi isoja mediataloja saadakseen näkyvyyttä paljastuksilleen ja sitä kautta sen nähtiin jopa vahvistavan perinteisen median asemaa. Samalla pohdittiin myös Julian Assangen roolia: onko hän tietovuotaja, toimittaja vai poliittinen toimija? (CFR 29.12.2010.) Tässä keskustelussa näkyy hyvin media-alalla tapahtuva pirstaloituminen, johon viittasin johdannossa. Tulevaisuudessa perinteisen lähdetutkimuksen tekeminen voi olla entistä haastavampaa, kun rajanvedot erilaisten journalististen toimijoiden kohdalla hämärtyvät.

Pyrin toteuttamaan aineiston keruun mahdollisimman tarkasti. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin yksityiskohtaisesti kokonaisuudessaan. Käsittelin aineistoja tunnollisesti ja pidin huolta, että haastateltavilleni takaama nimettömyys ei vaarantunut tutkimuksen aikana eikä vaarannu tutkielman julkaisun jälkeenkään. Tutkimusta tein motivaatiosta tuottaa uutta tietoa toimittajien ammattikäytännöistä ja tietoja kerättiin ainoastaan tutkielmaa varten. Myös tutkimus kokonaisuudessaan on toteutettu hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Olen pyrkinyt avaamaan tutkimusanalyysissä mahdollisimman tarkasti millaisiin vastauksiin perustan johtopäätökseni, vaikka luonnollisestikaan jokaisen yksittäisen vastauksen läpikäyminen ei ole mahdollista. Olen hyödyntänyt tutkimusraportissani runsaasti sitaatteja keräämistäni haastatteluista, jotta myös tutkimuksen lukijalle kävisi ilmi, millaisia kuvailuja haastateltavat ovat käyttäneet. Monestikaan vastaukset eivät ole olleet lyhyitä ja ytimekkäitä, vaan esimerkiksi työprosessien tai asenteiden kuvaaminen on voinut olla hyvinkin pitkälti ääneen pohtimista ja rönsyilevää kuvailua.

Haastattelututkimuksessa on omat haasteensa, jotka tulivat esiin tässäkin tutkimuksessa: haastateltavat eivät vastanneet selkeästi kaikkiin kysymyksiin tai kiersivät kysymyksen. Haastattelijana en aina muotoillut kysymystä tarpeeksi selkeästi ja ytimekkäästi. Sen sijaan, että olisin lähtenyt tivaamaan haastateltavilta yksityiskohtaisia vastauksia, päätin pyrkiä pitämään haastattelun tunnelman miellyttävänä, jotta haastateltavat kokisivat voivansa puhua avoimesti. Koska aihe oli herkkä, kunnioitin sitä, että haastateltavat vastaavat kysymyksiini niissä rajoissa, jotka he kokivat sopivaksi. Aineistoa läpikäydessä huomasin, että joissakin tapauksissa uudelleen kysyminen tai tarkentaminen olisi ollut tarpeellista. Vaikka kysymykseni olivat tarkoituksella avoimia, voisi tällaisessa haastattelussa olla hyvä sisällönanalyysin, eli erojen ja yhtäläisyyksien hakemisen kannalta, miettiä, millaiset vastaukset haastateltavista on saatava irti, jotta niitä voidaan verrata keskenään. Kaikkien kysymyksen kohdalla tällainen ei varmastikaan olisi tarpeellista, mutta joidenkin kysymysten kohdalla se voisi helpottaa aineistojen työstämistä.

Haastattelututkimuksessa on lisäksi tärkeää myöntää, että ihmiset saattavat joskus vastata

kysymyksiin sen mukaan, mitä he olettavat tutkijan haluavan kuulla tai mikä olisi soveliaain vastaus. Toisaalta on hyvä tiedostaa, että vastauksissa voi olla mukana esimerkiksi myös liioittelua. Tällaisista muistutuksista huolimatta lähtökohtaisesti en kuitenkaan lähtenyt kyseenalaistamaan toimittajien kertomuksia vaan oletan, että he kertoivat totuuden tieteellistä tutkimusta varten.

Puolistrukturoidun teemahaastattelun toistettavuutta pohtiessa on hyvä huomata se, että pyrin pitämään keskustelun mahdollisimman avoimena. Toisen haastattelijan ja toisen haastateltavan kanssa keskustelu on luonnollisesti erilaista ja kysyttäessä niinkin yksilöllisistä asioista kuin omista työhön liittyvistä käytännöistä ja mielipiteistä, toisia haastateltavia käyttämällä olisi todennäköisesti saanut eri tuloksia. Haastateltavien valinnassa pyrin kuitenkin monipuolisuuteen. Haastateltavia oli kummastakin sukupuolesta, useista eri medioista ja eri puolilta Suomea.

Jaottelu nuoriin ja vanhoihin toimittajiin antoi mielestäni hyvän kuvan sisäpiirilähdekäyttämisen muutoksesta ja toisaalta myös eri-ikäisten toimittajien erilaisista käytännöistä. Suurta yleistettävyyttä tutkimustuloksista ei juuri voi tehdä, koska otanta oli melko pieni. Selkeitä sukupolvien välisiä eroja koskevia johtopäätöksiä siitä ei myöskään voinut laatia, sillä nuorten ja vanhojen mielipiteet ja kokemukset jakautuivat suhteellisen tasaisesti sekaisin, eli monta selkeää eroa ei syntynyt aineistossa.

Hyvä kriittinen kysymys on se, onko pro gradu -tutkielmassani lähestytty tutkittavaa ilmiötä liian monesta näkökulmasta, kun mukana on suhteiden tutkimus, ammattieettiset kysymykset ja sukupolvieron tematiikka. Luonnollisesti keskittymällä ainoastaan yhteen tiukasti rajattuun näkökulmaan olisi voinut saada tuotettua syvempää tietoa kyseisestä tematiikasta. Minua kuitenkin kiinnosti sisäpiirilähteiden tutkimus laajemmin kuin esimerkiksi ainoastaan suhteiden muodostumisen tai vuorovaikutuksen näkökulmasta. Koska aiheesta ei ole myöskään juuri tehty tutkimusta, halusin omalla tutkielmallani esitellä, minkä tyyppisiä näkökulmia sisäpiirilähteiden käyttöön liittyy ja kuinka esimerkiksi asenteet, arvostukset ja sukupolvierot voivat vaikuttaa suhdekäytäntöihin. Tavoitteena oli siis avata yhden lajin erikoistoimittajien sisäpiirilähteiden käyttämistä ja siihen liittyviä näkökulmia.

Reetta Nousiaisen (2012) mukaan poliisilla on nykyään suuri valta uutisoinnissa ja se saa helposti läpi esimerkiksi resurssipulasta kertovat uutiset. Poliisi voi myös pimittää juttuja jättämällä tiedottamatta niistä. Ericson (1989) kuvailikin poliisilla olevan mielenkiintoinen rooli mediassa –

toisaalta sillä on taattu pääsy uutisiin roolinsa vuoksi, mutta samalla se on valokeilassa erittäin haavoittuvainen. Millainen rooli yksittäisellä sisäpiirilähteellä on tällaisessa organisaatiossa, joka tiukasti säätelee omaa julkisuuskuvansa? Poliisin tiedottamista ja siihen liittyviä vuotoja voisikin olla mielenkiintoista käsitellä jatkotutkimuksessa: mitä tapahtuu, kun tiukassa tiedotuslinjassa on aukkoja?

Yksi toimittajien keskuudessa keskustelua aiheuttanut tapaus tämän tutkielman teon aikana on ehdottomasti ollut entisen huume poliisipäällikön Jari Aarnion rikostutkinta. Erityisesti toimittajia on puhuttanut se, onko joillakin toimittajilla ollut liian läheiset välit nyt rikoksesta epäiltyyn Aarnioon. Aiheesta kirjoittaneiden rikostoimittajien puolueellisuutta on pohdittu jopa Journalistissa (Journalisti 13/2014) saakka. Monet toimittajat uskovat, että rikostoimittajien kirjoitusten perusteella voi päätellä, ovatko he Aarnion puolustajia vai pitävätkö he häntä syyllisinä. Mikäli olisin tehnyt tutkielmani haastattelut kevään 2013 sijaan keväällä 2014, voi olla, että Aarnion tapaus olisi näkynyt myös haastateltavien vastauksissa – ehkä kritiikkiä olisi herännyt enemmän, tai ehkä toisaalta myös selityksiä tilanteelle olisi kuultu.

Rikosjournalisteja ravistellut Aarnion tapaus ansaitsisi myös tieteellistä tutkimusta. Tapausta voisi tutkia esimerkiksi tarkastelemalla Aarniosta tehtyjä kirjoituksia ja havainnoimalla näkykö niissä kantaa ottavia elementtejä. Myös haastattelututkimus sopisi tapaukseen hyvin, sillä selkeästi tapaus on herättänyt paljon keskustelua ja mielipiteitä rikostoimittajien läheisyydestä sisäpiirilähteisiin. Entä mitä tapahtuu, kun poliisi julkistaa esitutkintamateriaalinsa tapauksesta? Mikäli esitutkintamateriaaleissa on käsitelty myös toimittajien tekemisiin kohdistunutta tutkintaa, olisi kiinnostavaa seurata, missä määrin niistä uutisoidaan tai miten niitä puidaan alan sisällä.

Myös suoraan omasta tutkimusaiheestani olisi helppo tehdä jatkotutkimusta syventäen sitä suuremmalla otannalla tai vaihtamalla toimittajien erikoisalaa. Samankaltaista tutkimusta sisäpiirilähteiden muodostamisesta ja syntymisestä voisi tehdä esimerkiksi politiikan toimittajista tai miksei jopa kulttuuri- tai viihdetoimittajistakin. Tasapainoilu lähteiden kanssa on kiinnostava tutkimuskohde ja tärkeä osa journalistisen ammatin tutkimusta: kuinka ristiriidat ratkaistaan ja silti pystytään säilyttämään hyvät suhteet ja takaamaan tietojen saaminen. Erityisesti tutkivassa journalismissa sisäpiirilähteillä tuntuu olevan suuri merkitys, ja tutkivan journalismin paljastuksia pidetään erityisesti yhteiskunnallisesti merkittävänä. Näin ollen myös tutkivan journalismin ja sen käytäntöjen tutkiminen olisi hyödyllistä.

Tulevaisuutta ennustaessa haastateltavat mainitsivat erikoistoimittajien määrän laskevan ja yleistoimittajuuden lisääntyvän. Tätä pidettiin uhkana sisäpiirilähteille, jotka koettiin tärkeiksi rikostoimittajan työn kannalta. Tämä kehitys on ehdottomasti tieteellisen seurannan arvoinen. Miten erikoistoimittajille käy tulevien vuosien aikana? Entä miten se vaikuttaa sisäpiiritiedon saamiseen? Päteekö sama kehitys muihin erikoisaloihin ja heidän sisäpiirilähteisiinsä?

Viimeisen kahden vuoden aikana myös lähdesuoja on ollut paljon julkisessa keskustelussa Aarnion, Putin-vuodon ja MTV:lle tietoja kaupanneen poliisin takia. Myös poliisi on käynnistänyt useita tutkimuksia selvittääkseen tietovuotajat. Tarttuvatko viranomaiset entistä hanakammin vuotokohuihin ja pyrkivät selvittämään vuotajan? Millainen vaikutus sillä on journalismille? Muuttuvatko vuotajat entistä varovaisemmiksi?

Sisäpiirilähteiden tutkimus on merkittävää mediakriittisen lukijan kannalta. Tutkimuksen avulla on hyvä seurata, kuinka journalismi suorittaa tehtävänsä vallan vahtikoirana ja miten liiallinen läheisyys toimittajan ja lähteen välillä vaikuttaa journalismiin. Samalla tutkimus on tärkeää demokratian ja journalismin toimimisen kannalta. Vuotojen avulla toimittajat pystyvät paljastamaan merkittäviä epäkohtia yhteiskunnassa. Tulevaisuudessa journalismin tutkimuksen onkin syytä seurata, mitä tälle toimittajien työkalulle tapahtuu.

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

Allan, Stuart (2010) *News Culture*. Maidenhead: Open University Press.

Aula, Maria Kaisa (1991) *Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa?: tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla*. Helsinki: Yleisradio.

Becker, Howard S. (1967) Whose side are we on? *Social Problems* 14 (3): 239–247. Saatavilla: <http://www.scribd.com/doc/98487566/Becker-1967-Whose-Side-Are-We-On> [Viitattu 14.12.2014.]

Carlson, Matt (2011) Whither Anonymity? Journalism and Unnamed Sources in a Changing Media Environment. Teoksessa Carlson, Matt & Franklin, Bob (toim.) *Journalists, Sources, and Credibility: New Perspectives*. New York: Routledge, 37–48.

Carlson, Matt & Franklin, Bob (2011) Introduction. Teoksessa Carlson, Matt & Franklin, Bob (toim.) *Journalists, Sources, and Credibility: New Perspectives*. New York: Routledge, 1–15.

Ericson, Richard V., Baranek, Patricia M. & Chan, Janet B. L. (1989) *Negotiating control: a study of news sources*. Milton Keynes: Open University Press.

Fishman, Mark (1988) *Manufacturing the news*. Austin: University of Texas Press.

Gandy, Oscar H. (1982) *Beyond agenda setting: information subsidies and public policy*. Norwood, N.J.: Ablex.

Hanson, Nils (2009) *Grävande journalistik*. Stockholm: Ordfront.

Heikkilä, Heikki (2001) *Ohut ja vankka journalismi: kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Helle, Merja (2009) Journalistisen työn muutos. Teoksessa Väliverronen, Esa (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 91–111.

Hemánus, Pertti (1966) *Helsingin sanomalehtien rikosaineisto: tutkimus rikosaineiston funktionaalisesti merkitsevistä piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hemánus, Pertti & Tervonen, Ilkka (1980) *Objektiivinen joukkotiedotus*. Helsinki: Otava.

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Juholin, Elisa & Kuutti, Heikki (2003) *Mediapeli: anatomia ja keinot*. Helsinki: Inforviestintä.
- Juntunen, Laura (2011) *Leikkaa–liimaa-journalismia?: tutkimus uutismedian lähdekäytännöistä*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: http://www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/leikkaaliimaa_raportti.pdf [Viitattu 14.12.2014.]
- Jyrkiäinen, Jyrki (2008) *Journalistit muuttuvassa mediassa*. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65349/978-951-44-7385-2.pdf?sequence=1> [Viitattu 14.12.2014.]
- Kantola, Anu (2011) Notkean journalismin nousu. Teoksessa Kantola, Anu (toim.) *Hetken hallitsijat: julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 115–141.
- Kantola, Anu (2011) Tyhjää vai täyttä julkista elämää? Teoksessa Kantola, Anu (toim.) *Hetken hallitsijat: julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 164–179.
- Kolari Erja (2009) Toimittajasta tuottajaksi. Sanomalehden toimitustyö muutoksessa. Teoksessa Väliverronen, Esa (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 150–167.
- Kolari, Erja (2011) Unelma-ammatin kuolema – nuoren journalistin kohtuulliset odotukset. Teoksessa Matikainen, Janne (toim.) *Muuttuvat mediat, haasteelliset sukupolvet: mediafoorumi*. Helsinki: Infor, 50–69.
- Kunelius, Risto (2003) *Viestinnän vallassa: johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. Helsinki: WSOY.
- Kuutti, Heikki (2001) *Tutkittu juttu: johdatus tutkivaan journalismiin*. Jyväskylä: Atena.
- Luostarinen, Heikki (1994) *Mielen kersantit: julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa*. Helsinki: Hanki ja jää.
- McNair, Brian (1998) *The Sociology of journalism*. London: Arnold.
- Mäntylä, Jorma & Mörä, Tuomo (2011) Lähdesuojan edut ja ongelmat. Teoksessa Mörä, Tuomo (toim.) *Lähdesuoja: normit, ideaalit ja käytännöt*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 143–158.
- Mörä, Tuomo (2011) Lähdesuoja ja luottamuspääoma. Teoksessa Mörä, Tuomo (toim.) *Lähdesuoja: normit, ideaalit ja käytännöt*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 7–10.

- Palmer, Jerry (2000) *Spinning into control: news values and source strategies*. London : Leicester University Press.
- Tiilikka, Päivi (2011) Sananvapaus ja lähdesuoja Suomessa. Teoksessa Mörä, Tuomo (toim.) *Lähdesuoja: normit, ideaalit ja käytännöt*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 11–30.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuunala Panu (2002) *Toimittajan ja lähteen valtapeli. Taistelu vaikuttamisen potentiaalista journalistisessa prosessissa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Väliverronen, Jari (2011) Kansalaisuus liikkeessä. Teoksessa Kantola, Anu (toim.) *Hetken hallitsijat: julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 142–163.

Verkkolähteet

- Bajoria, Jayshree (2010) How WikiLeaks Affects Journalism. Artikkelin CFR:n sivuilla 29.12.2010. <http://www.cfr.org/media-and-foreign-policy/wikileaks-affects-journalism/p23696> [Viitattu 18.1.2015.]
- Huuskonen, Matti (2013) Valtionsyyttäjä: Putin-sotkun esitutkinta alkaa perjantaina. Uutinen Helsingin Sanomien verkkosivuilla 11.4.2013. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1365645251052> [Viitattu 11.1.2015.]
- Jokelin, Renny. Vierailijaprofessorin avajaisluento 5.9.2014. Tampereen yliopisto. http://www.uta.fi/cmt/index/Vierailijaprofessori_Renny_Jokelinin_avajaisluento.pdf [Viitattu 2.1.2015.]
- Journalisti (2012) Salassapitäjä. Artikkelin Journalistissa (20/2012). <http://m.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2012/20/artikkelit/salassapitaja/> [Viitattu 11.1.2015.]
- Journalistiliitto (2014) Journalistin ohjeet 2014. <http://www.journalistiliitto.fi/pelisaannot/journalistilin-ohjeet/> [Viitattu 11.1.2015.]
- Kantola, Anu & Lounasmeri, Lotta (2014) Viestinnän ammattilaiset promootioyhteiskunnassa: aktivisteja ja ajatusjohtajia. *Media & viestintä* 37:3:3–21. <http://mediaviestinta.fi/arkisto/index.php/mv/article/view/49/40> [Viitattu 11.1.2015.]
- Kervinen, Elina (2014) Hovioikeus Ruotsissa päätti: Assange pysyy vangittuna. Uutinen Helsingin Sanomien verkkosivuilla 20.11.2014. <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1416456416123> [Viitattu 11.1.2015.]
- Kokkonen, Yrjö (2013) Manning sai 35 vuotta vankeutta. Uutinen Ylen verkkosivuilla 21.8.2013. http://yle.fi/uutiset/manning_sai_35_vuotta_vankeutta/6788050 [Viitattu 11.1.2015.]

- Koljonen, Kari (2013) Journalistien korkeat ja notkeat ihanteet. Toimittajaetoksen muutoksen tarkastelua journalismin avainsuhteilla.
<http://www.uta.fi/cmt/opiskelijaksi/index/Koljonen%20Journalistien%20korkeat%20ja%20notkeat%20ihanteet.pdf> [Viitattu 2.1.2015.]
- Leino, Pia (2005) Toimittajan eettinen harkinta rikos- ja oikeusjournalismissa. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/92752/gradu00571.pdf?sequence=1> [Viitattu 11.1.2015.]
- Miettinen, Vera (2014) Kahden leirin sota. Artikkelit Journalistissa (14/2014).
<http://www.journalisti.fi/artikkelit/2014/13/kahden-leirin-sota/> [Viitattu 11.1.2015.]
- MTV3 (2013) Venäjän presidentti Vladimir Putin KRP:n mustalla listalla. Uutinen MTV:n verkkosivuilla 10.3.2013. <http://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/venajan-presidentti-vladimir-putin-krp-n-mustalla-listalla/2052172> [Viitattu 11.1.2015.]
- Mölsä, Ari (2009) Vähempikin veljeily poliisin kanssa riittäisi. Mielipidekirjoitus Debatti-sivulla Journalistissa (10/2009).
http://www.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2009/10/debatti/vahempikin_veljeily_poliisin_kan/ [Viitattu 20.2.2013.]
- Nousiainen, Reetta (2012) Poliisi syöttää ja säännöstelee. Teoksessa Vehkoo, Johanna (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2012*. Tampere: Tammerprint, 78–84.
https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65347/journalismikritiikin_vuosikirja_2012.pdf?sequence=1#page=79 [Viitattu 11.1.2015.]
- Oikeustoimittajat (2009) Oikeustoimittajien kysely: Tietovuodot poliisista medialle harvinaisia. Oikeustoimittajat ry:n tiedote 7.10.2009. <http://www.oikeustoimittajat.fi/vuototiedote.php> [Viitattu 11.1.2015.]
- Oikeustoimittajat (2009) Oikeustoimittajien kyselyn tilastot 7.10.2009.
<http://www.oikeustoimittajat.fi/Tilastot.php> [Viitattu 11.1.2015.]
- Paunio, Riitta-Leena (2008) Tietovuodot poliisista. Oikeusasiamiehen selvitys 30.10.2008.
<http://www.oikeustoimittajat.fi/3EOA.php> [Viitattu 11.1.2015.]
- Pietiläinen, Tuomo (2014) Vallan vahtikoirat talutusnuorassa. Kolumni Helsingin Sanomien näköislehdessä 24.4.2014.
<http://www.hs.fi/paivanlehti/sunnuntai/Vallan+vahtikoirat+talutusnuorassa/a1397798745178> [Viitattu 11.1.2015.]
- Pohjalainen, Marjut (2012) Hiljaisen tiedon käsite ja hiljaisen tiedon tutkimus: katsaus viimeaikaiseen kehitykseen. *Informaatiotutkimus* 31:3:1–2.
<http://www.ojs.tsv.fi/index.php/inf/article/download/7079/5613> [Viitattu 12.1.2015.]

- Poliisi (2011) Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja.
[http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/files/POLIISI_viestintakasikirja_v090511/\\$file/POLIISI_viestintakasikirja_v090511.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/files/POLIISI_viestintakasikirja_v090511/$file/POLIISI_viestintakasikirja_v090511.pdf) [Viitattu 11.1.2015.]
- Reinboth, Susana (2009) Poliisiväitteet vailla näyttöjä. Mieli-
pidekirjoitus Debatti-sivulla Journalistissa (12/2009).
http://www.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2009/12/debatti/poliisivaitteet_vailla_nayttoja/
[Viitattu 20.2.2013.]
- Scheinin, Martin (2008) Syövätkö toimittajat poliisin kädestä? Kolumni Journalistissa (8/2009).
http://www.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2009/08/kolumnit/syovatko_toimittajat_poliisin_ka/ [Viitattu 20.2.2013.]
- Similä, Ville (2014) Venäjä myönsi Snowdenille kolmen vuoden oleskeluluvan. Uutinen Helsingin Sanomien verkkosivuilla 7.8.2014. <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1407380127963> [Viitattu 11.1.2015.]
- Soininvaara, Osmo (2009) Suuttuneet rikostoimittajat. Blogikirjoitus Soininvaaran verkkosivuilla 8.10.2009. <http://www.soininvaara.fi/2009/10/08/suuttuneet-rikostoimittajat/> [Viitattu 11.1.2015.]
- Torkkola, Sinikka (2014) *Vaaliraha ja lautakasa journalismissa – kohun lietsoja vai vastuullinen arvioija?* Tampere: Tampereen yliopisto.
http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95992/vaaliraha-ja-lautakasa-journalismissa_2014.pdf?sequence=1 [Viitattu 2.1.2015.]
- Uggla, Alexander (2014) Lumilapio-palkinto Minna Passille ja Susanne Reinbothille. Tutkivan journalismin yhdistyksen tiedote 4.4.2014. <http://www.tutkiva.fi/content/lumilapio-palkinto-minna-passille-ja-susanna-reinbothille> [Viitattu 11.1.2015.]
- Ukkola, Sanna (2014) Pyhä, pyhempi – lähdesuoja. Blogikirjoitus Ylen sivuilla 18.11.2014.
http://yle.fi/uutiset/sanna_ukkola_pyha_pyhempi_-_lahdesuoja/7633687 [Viitattu 11.1.2015.]
- Viljakainen, Miika (2014) Rikoksen hahmo: kotimaan rikosuutisointi Aamulehdessä toukokuusta 2011 toukokuuhun 2012. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, viestinnän, median ja teatterin yksikkö. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406241885> [Viitattu 27.1.2015.]
- Vuorikoski, Salla (2014) MTV Uutisille yritettiin kaupata salaista poliisin tietoa: 500 euroa skuupista. Uutinen MTV:n verkkosivuilla 27.10.2014.
<http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/mtv-uutisille-yritettiin-kaupata-salaista-poliisin-tietoa-500-euroa-skuupista/4440828> [Viitattu 11.1.2015.]

Liitteet

Liite 1

Haastattelurunko nuoren sukupolven rikostoimittajalle

I Rikostoimittajan lähteet

1. Kuinka päädyit rikostoimittajaksi?
2. Miten rikostoimittajuus eroaa mielestäsi muusta toimittamisesta?
3. Millaisia lähteitä rikostoimittajana käytät?
4. Miten kuvailisit näitä lähteitä?
5. Saako rikostoimittaja tietoa helposti?

II Suhde lähteisiin

6. Miten kuvailisit omia suhteitasi lähteisiin? (ammattillinen, tuttavallinen, kaverillinen...)
7. Oletko koskaan saanut ”salaista” tietoa? Kuinka useasti?
8. Koetko, että sinulla on luottolähteitä? Montako? (Jos ei, niin miksi? Millaisia ajatuksia se herättää? Mitä se tarkoittaa rikostoimittamisen kannalta? Vaikuttaako työskentelytapoihin?)
9. Voitko kuvailla, missä organisaatiossa he toimivat/mitä alaa edustavat?
10. Miten olet luonut suhteet näihin lähteisiin?
11. Kuinka ylläpidät näitä suhteita? (Kuinka paljon olette tekemisissä? Millä tavoin?)
12. Kuinka vuorovaikutus toimii – ottavatko lähteet yhteyttä vai toimittaja?
13. Millaisissa tilanteissa hyödynnät/olet hyödyntänyt näitä lähteitä?
14. Kuinka käytät heidän antamia tietoa? (suora siteeraus, taustakeskustelu, vinkkauksia)
15. Onko sinulla kokemusta Lehdistö-Poliisit-kerhoista? (Mitä niissä tehdään? Kuinka usein kokoontuvat? Mikä tarkoitus?)

III Lähteiden merkitys työhön & eettisyyteen

16. Oletko ikinä ollut vaarassa menettää lähteesi? (Millaisessa tilanteessa? / millaisessa tilanteessa voisit näin kuvitella käyvän?)
17. Mikä mielestäsi mahdollistaa sisäpiirilähteiden saamisen? (oma-aloitteisuus, meneminen tapahtumiin, haastatteluihin paikan päälle, vakituinen työpaikka)
18. Kuinka tärkeinä pidät sisäpiirilähteitä työllesi, pyritkö niiden saamiseen?
19. Odotetaanko tai toivotaanko, että rikostoimittajilla olisi sisäpiirilähteitä? (kannustetaanko työpaikalla siihen, arvostetaanko sitä)
20. Mitä ammattieettisiä näkökulmia sisäpiirilähteiden käyttöön mielestäsi liittyy?
21. Liittyykö sisäpiirilähteiden käyttämiseen mielestäsi jotain ongelmia?
22. Onko sinulla ikinä itselläsi tullut ongelmatilanteita asian kanssa?
23. Koetko, että oma suhtautumisesi rikostoimittajien lähteisiin (esim. poliisit, oikeuslaitos) on muuttunut rikostoimittajuuden myötä?

IV Journalismin muutos

24. Kuinka arvioisit rikostoimittajien suhteita sisäpiirilähteisiin verrattuna muihin toimittajiin?
25. Oletko huomannut rikostoimittajan urasi aikana mitään muutosta asenteissa tai käytännöissä liittyen sisäpiirilähteisiin?
26. Onko sinulla tietoa, millaiset rikostoimittajien ja sisäpiirilähteiden väliset suhteet ovat aiemmin olleet? (Mihin pohjaat käsityksesi?)
27. Onko sisäpiirilähteiden luominen nykypäivänä helpompaa vai vaikeampaa kuin aiemmin? Miksi?
28. Mitä mieltä itse olet nykyisistä käytännöistä/asenteista?
29. Mihin suuntaan uskot, että tulevaisuudessa mennään? Mitä se tekee rikosjournalismille?

Liite 2

Haastattelurunko vanhemman sukupolven rikostoimittajalle

I Rikostoimittajan lähteet

1. Kuinka päädyit rikostoimittajaksi?
2. Miten rikostoimittajuus eroaa mielestäsi muusta toimittamisesta?
3. Millaisia lähteitä rikostoimittajana käytit?
4. Miten kuvailisit näitä lähteitä?
5. Saako rikostoimittaja tietoa helposti?

II Suhde lähteisiin

6. Miten kuvailisit omia suhteitasi lähteisiin? (ammatillinen, tuttavallinen, kaverillinen...)
7. Oletko koskaan rikostoimittajan urasi aikana saanut ”salaista” tietoa? Kuinka useasti?
8. Koetko, että sinulla oli luottolähteitä? Montako? (Jos ei, niin miksi? Millaisia ajatuksia se herättää? Mitä se tarkoitti rikostoimittamisen kannalta? Vaikuttiko se työskentelytapoihin?)
9. Voitko kuvailla, missä organisaatiossa he toimivat/mitä alaa edustivat?
10. Miten loit suhteet näihin lähteisiin?
11. Kuinka ylläpidit näitä suhteita? (Kuinka paljon olitte tekemisissä? Millä tavoin?)
12. Kuinka vuorovaikutus toimi – ottivatko lähteet yhteyttä vai toimittaja?
13. Millaisissa tilanteissa hyödynsit näitä lähteitä?
14. Kuinka käytit heidän antamia tietoja? (suora siteeraus, taustakeskustelu, vinkkauksia)
15. Onko sinulla kokemusta Lehdistö-Poliisit-kerhoista? (Mitä niissä tehtiin? Kuinka usein kokoontuivat? Mikä tarkoitus niillä oli? Muuttuiko se mitenkään aikojen saatossa?)

III Lähteiden merkitys työhön & eettisyyteen

16. Oletko ikinä ollut vaarassa menettää lähteesi? (Millaisessa tilanteessa?)
17. Mikä mielestäsi mahdollistaa sisäpiirilähteiden saamisen? (oma-aloitteisuus, meneminen tapahtumiin, haastatteluihin paikan päälle, vakituinen työpaikka)
18. Kuinka tärkeinä pidit sisäpiirilähteitä työllesi, pyritkö niiden saamiseen?
19. Odotettiin tai toivottiin työpaikalla sitä, että rikostoimittajilla olisi sisäpiirilähteitä? (Kannustettiin siihen, arvostettiin sitä?)
20. Mitä ammattieettisiä näkökulmia sisäpiirilähteiden käyttöön mielestäsi liittyy?
21. Liittyykö sisäpiirilähteiden käyttämiseen mielestäsi jotain ongelmia?
22. Onko sinulla ikinä itselläsi tullut ongelmatilanteita asian kanssa?
23. Koetko, että oma suhtautumisesi rikostoimittajien lähteisiin (esim. poliisit, oikeuslaitos) on muuttunut rikostoimittajuuden myötä?

IV Journalismin muutos

24. Kuinka arvioisit rikostoimittajien suhteita sisäpiirilähteisiin verrattuina muihin toimittajiin?
25. Oletko huomannut rikostoimittajan urasi aikana mitään muutosta asenteissa tai käytännöissä liittyen sisäpiirilähteisiin?
26. Onko sinulla tietoa, millaiset rikostoimittajien ja sisäpiirilähteiden väliset suhteet ovat nykyisin? (Mihin pohjaat käsityksesi?)
27. Onko sisäpiirilähteiden luominen nykypäivänä helpompaa vai vaikeampaa kuin aiemmin? Miksi?
28. Mitä mieltä itse olet nykyisistä käytännöistä/asenteista?
29. Mihin suuntaan uskot, että tulevaisuudessa mennään? Mitä se tekee rikosjournalismille?